

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BELYÓ PÁL, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN,
DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő), DR. HÜTTL ANTÓNIA, DR. KÖRÖSI GÁBOR,
DR. MÁTYÁS LÁSZLÓ, DR. MELLÁR TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
OROS IVÁN, DR. RAPPAI GÁBOR, DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY,
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA

80. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2002. FEBRUÁR

E SZÁM SZERZŐI:

Ivan P. Fellegi, a Kanadai Statisztikai Hivatal elnöke, főstatisztikus; *Jacob Ryten*, a Kanadai Statisztikai Hivatal ny. elnökhelyettese, főstatisztikus-helyettes.

*

Marton Ádám kandidátus, a KSH ny. osztályvezetője; *Nádudvari Zoltán*, a KSH főtanácsosa; *Szász Kálmán* kandidátus, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat tudományos kutatója, *Tüü Lászlóné*, a KSH ny. osztályvezetője; *Waffenschmidt Jánosné*, a KSH Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság főigazgatója.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Mellár Tamás
3452 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 2002
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Szerkesztők: dr. Domokos Attila, Polyák Andrea, Szűcsné Bruckner Mariann, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.
Telefon: 487-4341, 487-4343 Telefax: 487-4344

Internet: www.ksh.hu/statszml
E-mail: statszemle@ksh.gov.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.
Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Üzleti és Logisztikai Központ Hírlapelőfizetési Irodájánál (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj: fél évre 3000 Ft, egy évre 5400 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

Bevezető	104
A magyar statisztikai rendszer szakértői vizsgálata. – <i>Ivan P. Fellegi – Jacob Ryten</i>	107
STATISZTIKAI HÍRADÓ	
Személyi hírek	186
Szervezeti hírek – Közlemények	186
STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ	
Külföldi statisztikai irodalom	
Ryten, J.: „Válasz” a koppenhágai szociális csúcstalálkozó statisztikai kihívására. (<i>Marton Ádám</i>)	188
Elias, P. – McKnight, A.: A szakképzettség mérése a hivatalos statisztikában. (<i>Szász Kálmán</i>)	189
Krockow, A.: A német külkereskedelmi statisztika minőségjavítása. (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	190
Lorenz, R. – Schmidt, B.: A német konjunktúra-statisztika átalakítása. (<i>Tűű Lászlóné</i>)	193
Ehling, M. – Holz, E. – Kajle, I.: A 2001/2002. évi időmérés-felvétel terve Németországban. (<i>Waffenschmidt Jánosné</i>) ...	195
Külföldi folyóiratszemle	198

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnomás csak a forrás megjelölésével!

BEVEZETŐ

A nemzeti statisztikai intézetek hatékony működése egyre nagyobb jelentőségűvé válik, ezért a Központi Statisztikai Hivatal is határozott lépéseket kíván tenni teljesítménye növelése érdekében. A továbblépés lehetőségeit keresve a KSH vezetősége, egyebek közt, megkereste *Ivan P. Fellegit*, a Kanadai Statisztikai Hivatal (Statistics Canada) köztisztviselőként álló elnökét (vagy ahogy ott mondják, főstatisztikusát), és felkérte, hogy végezzen alapos, a KSH tevékenységének minden vonatkozására kiterjedő szakértői vizsgálatot. A felkérésre azt követően került sor, hogy a kanadai szakértők az egyébként jól működő svájci statisztikai hivatalban végeztek egy hasonló célú – a szakmában igen jó visszhangot kiváltó – átvilágítást. *Ivan P. Fellegi*, aki a világon elismerten a legjobbnak tartott nemzeti statisztikai hivatal vezetője, és mint ilyen, a hivatalos statisztika egyik legnagyobb szaktekintélye, munkatársával, *Jacob Rytemel*, a Kanadai Statisztikai Hivatal nyugdíjas elnökhelyettesével együtt elvállalta ezt a feladatot. A feladat elvégzésének talán legfontosabb feltételül azt szabta, hogy a szakértői jelentés eredményei teljes terjedelmükben hozzáférhetőek legyenek a legszélesebb nyilvánosság számára.

Ilyen előzmények után 2001 tavaszán kezdődött meg a munka, amelynek során a két kanadai szakértő többször Magyarországra utazott. Itt-tartózkodásuk során egyrészt a KSH különböző szintű vezetőit, másrészt a statisztikai élet további, a KSH-n kívül tevékenykedő fontosabb szereplőit keresték fel, interjúvolták meg előre kidolgozott terv szerint. A beszélgetések eredményeit rögzítették, majd hazautazva rendszerezték, és 2001 őszére elkészítették jelentésüket. A jelentést a KSH vezetőivel és szakértőivel egyeztetették, pontosították, és 2001 októberében több sajtótájékoztatón bemutatták.

A jelentés szövege angolul készült, és az eredeti angol változatot, a korábbi megegyezés szerint, a KSH saját honlapján bárki számára elérhető formában nyilvánosságra hozta. A sajtótájékoztatókon a jelentésnek egy rövidített magyar nyelvű változatát mutatták be, ám a teljes szöveg magyar nyelvű változata csak több lépésben készült el. Az első fordítást szakértői egyeztetések után többször módosították, és így 2001 decemberére elkészült a KSH által is hivatalosnak elfogadott változat. A *Statisztikai Szemle* Szerkesztősége a KSH vezetésével egyetértésben úgy döntött, hogy – annak érdekében, hogy minél szélesebb szakmai közvélemény ismerkedjen meg a jelentéssel – a teljes magyar nyelvű változatot közli. A teljes szöveg közreadását az is indokolja, hogy ez a későbbiekben dokumentum értékű forrásmunkaként is szolgálhat. Ezért ezt a formára szerkesztett anyagot megküldtük *Fellegi* úrnak, aki a szöveget igen alaposan átnézte, és sok ponton tett javaslatot a magyar nyelvű szöveg olyan kisebb módosítására, amely – megítélése szerint – jobban visszaadja angolul megfogalmazott gondolataikat. A következőkben ezt a szöveget tárjuk olvasóink elé.

A jelentés minden részletre kiterjed, behatóan foglalkozik készítésének módszertani vonatkozásaival (az interjúk kérdései, az interjúvolt személyek köre stb.), ezért hosszas magyarázatot nem igényel. Előjáróban csupán annyit kívánunk mindehhez hozzátenni, hogy a jelentés közzétételével a *Statisztikai Szemle* a maga szerény eszközeivel kíván hozzájárulni ahhoz, hogy a jelentés létrehozásában közreműködők áldozatos munkája valóban hasznára legyen a KSH-nak és az egész magyar statisztikai szolgálatnak.

A Szerkesztőség

A MAGYAR STATISZTIKAI RENDSZER SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

IVAN P. FELLEGI – JACOB RYTEN

A magyar statisztikai rendszer vizsgálatára a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) elnökének felkérése nyomán került sor. A vizsgálatot végző két szakértő mindvégig korlátlanul kapcsolatba léphetett a rendszer termékeinek külső felhasználóival és a KSH munkatársaival egyaránt.

Európában Magyarország a második ország, amely szakértőket – egy másik ország statisztikai rendszerének vezetőit (egyikük még aktív, másikuk már nyugalmazott) – kért fel vizsgálat lefolytatására. Nem azért tette ezt, mert nyílt vagy közvetlen válság fenyegetett, hanem mert tanácsot kívánt kapni arról, hogy miképpen fejleszthetné tovább a már amúgy is jól működő statisztikai rendszerét.

Nem meglepő, hogy még csak másodszor fordul elő egy ország statisztikai rendszerének „szakértői vizsgálata”. Szakértők felkérése egy átvilágításra minden körülmények között merész lépés, különösen akkor, amikor egy országban a kormányzati szervek nem örvendenek túlzott bizalomnak. Statisztikusi körökben közismert, hogy Kanadában magasra helyeztük a mércét. Nem meglepő tehát, hogy vizsgálatunkat a megoldandó feladatokra összpontosítottuk. Szeretnénk elismerésünket kinyilvánítani *dr. Mellár Tamásnak*, a KSH elnökének a bátorságért, amelyet felkérése bizonyított.

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy bár jelentésünk elsősorban a hiányosságokat tárja fel, imponálóan találtuk a KSH erényeit: a hatalmas átalakulást igénylő sikeres erőfeszítéseit a központilag tervezett gazdaságból a piacgazdaságba történő átmenetben, munkatársainak szakmai hozzáértését és szenvedélyes elkötelezettségét, valamint politikamentes tárgyilagosságát.

Kifejezésre szeretnénk juttatni köszönetünket a magyar statisztikai rendszer számos külső felhasználójának, akik sok időt szántak ránk, s mindvégig őszinték és tárgyilagosak maradtak. Tudjuk, hogy így történt, mivel gondosan elemeztük a válaszokat: a külső felhasználók válaszait összevetettük egymással és a KSH munkatársainak észrevételeivel. Tárgyilagosságukon túlmenően egyforma elkötelezettséget mutattak a magyar statisztikai rendszer iránt. Mindketten hálánkat és elismerésünket fejezzük ki a KSH munkatársainak őszinteségükért, amely nyilvánvalóan bátor cselekedet volt részükről. Gondosan mérlegeltük észrevételeiket, és soha egy pillanatra sem kellett feltételeznünk, hogy azokat más is motiválhatta, mint a KSH és a szakmai felelősség iránti odaadás. Különösen lekötelezettnek érezzük magunkat *dr. Vukovich Gabriellának* és *dr. Soós Lőrincnek*, a KSH két el-

nőkhelyettesének, akik elsődleges kapcsolataink voltak tényfeltáró munkánk során. Mindegy a rendelkezésünkre álltak, de sohasem avatkoztak a munkánkba vagy próbáltak arra befolyást gyakorolni. Végül köszönetünket és elismerésünket szeretnénk kifejezni *Pál Edinának*, a KSH munkatársának, aki a vizsgálat kapcsán Magyarországon tett háromszori látogatásunk során gondunkat viselte. Nehezen képzelhető el hogy bárki más ilyen jól tudta volna biztosítani, hogy látogatásaink ilyen sikeresen és kellemesen teljenek.

I. MEGÁLLAPÍTÁSOK, A HALADÉKTALAN, ILLETVE HOSSZABB TÁVÚ TEENDŐK ÖSSZEFOGLALÁSA

Miért követ egy ilyen összefoglalást – amely nyilvánvalóan előétel azok számára, akik nem kívánnak nekiülni a teljes ételsornak – egy nagy terjedelmű, megállapításokkal és ajánlásokkal teli anyag? Talán, mert a magyar statisztikai rendszer, s benne a Központi Statisztikai Hivatal olyan végveszélybe került, hogy ennél kevesebb kritikai észrevétel a problémák hiányos leírását adná? Vagy mert a magyar statisztika úgy elmaradt a vele hasonló helyzetben levő országokéhoz képest, hogy mentőakcióra és annak a legrészletesebb leírására lenne szüksége?

Akinek az a szokása, hogy egy könyv kiolvasása előtt fellapozza az utolsó fejezetet, már rájöhett, hogy áttekintésünk utószava mintegy harminc ajánlásból áll, melyekhez számos esetben a megvalósításhoz szükséges recept is megtalálható. Vajon ez azt jelenti, hogy mintegy harminc jelentős problémát tártunk fel, és veszélybe kerülhet Magyarország hivatalos információs rendszere, ha ezeket nem oldják meg, és a rendszer hozzá nem edződik a további megpróbáltatásokhoz? Szó sincs róla. Noha a magyar statisztikai rendszernek vannak problémái és elképzelhetetlen, hogy egy komoly, kritikus vizsgálat ne találna egyet sem, de jusson eszünkbe, hogy az elmúlt fél évszázadban nem volt éppen csendes és békés az ország történelme, amelynek során egy stabil és széles bázison nyugvó kormánynak ideje jutott volna a hasonlóan stabil intézmények kiérlelésére. Számos új intézmény nagy hirtelenséggel alakult meg, a már meglévőknél pedig – mint a KSH is – gyökeres jogi, irányítási és magatartásbeli változásokon kellett keresztülmenniük ahhoz, hogy alkalmazkodjanak a nagymértékben megváltozott társadalmi, gazdasági és politikai elvárásokhoz.

Ez az átállás Magyarországon szembetűnően jól sikerült. E jelentés szerzői összehasonlították a KSH-t több ország hasonló hivatalával, köztük olyan OECD-országokéval, amelyek jóval magasabb egy főre jutó GDP-vel és stabilabb történelmi háttérrel büszkélkedhetnek. Legnagyobb meglepetésünkre, és mi tagadás, csodálatunkra, a KSH a jók között szerepel. Magyarország inkább a lista felső, mint alsó részén helyezkedik el olyan országok között, mint Ausztria, Dánia és Finnország. Figyelembe kell venni azonban azokat a körülményeket, amelyek nehezítették a magyar eredmények elérését. A fogalmak és besorolások nagy részét módosítani kellett, annak érdekében, hogy az EU-hoz való csatlakozással járó teljesen új rendszereknek megfeleljenek. Merőben új statisztikai szemléletet kellett megvalósítani, miután az állami tulajdonban lévő vállalatokat magánosították, s megszűnt e vállalatok rendszeres és rendkívül részletes beszámolási kötelezettsége, melyet a helyükbe lépő magánvállalatok mintavételes adatfelvételei váltottak fel. Mindezt és még sok más feladatot olyan körülmények között kellett megvalósítani, amikor az állami- és a versenyszféra bérei közötti különbségek egyre élesebbé váltak. A

szerzők tapasztalatai szerint nem sok ország lett volna képes olyan működő rendszerrel kikerülni ez alól az összetett sokkhatás alól, amely akár mennyiségi, akár minőségi összehasonlításban, kevésbé maradna el a hasonló nagyságú, de jóval gazdagabb országok rendszereitől.

Miért van mégis szükség erre a jelentésre? Először is azért, mert egy ország nemzeti statisztikai rendszere rendkívül összetett képződmény. Még inkább igaz ez, amikor számos hivatalos szerv – minisztériumok és kormányzatszervek – is részt vesznek a „hivatalos statisztikák” törzsanyagának összegyűjtésében. Mindezeket túl a statisztikai megfigyelés tárgya roppant széles és sokrétű, kiterjed a termelésre, a kis- és nagykereskedelemre, a szállításokra, a beruházásokra, az árakra, a külkereskedelemre, a népmozgalomra, az egészségügyre, az oktatásra, a bűnözésre, a munkaerőpiacra és még számos más területre is. Ezek a mérések még nagyobb számú adatfelvételen vagy egyéb statisztikai módszereken alapulnak, melyek megbízhatósága némely esetben magas, máskor viszont alacsony fokú.

Jogosan vetődik fel tehát a kérdés: miképpen végezhető el egy ilyen bonyolult rendszer átfogó vizsgálata, és miképpen lehet átfogó ajánlásokat tenni a teljes rendszer javítása érdekében? Semmi esetre sem úgy, hogy egyenként megvizsgáljuk a különböző adatfelvételeket, és külön-külön teszünk ajánlásokat velük kapcsolatban. Vizsgálatunkat a statisztikai rendszer azon jellemzőire korlátoztuk, amelyek a források által meghatározott korlátokon belül biztosíthatják az alkalmazkodást a felhasználói igényekhez, amelyek maguk is állandóan változnak. Különös figyelmet szenteltünk a KSH-nak,¹ mivel a magyar statisztikai szolgálat legnagyobb intézménye, s a statisztikai törvényből adódóan a rendszer koordinátora.

Vizsgálataink során számos alapvető megállapításra támaszkodunk, amelyek alapján összeállíthatjuk a KSH tevékenységének mérlegét. Az alábbi következtetésekre jutottunk.

- A KSH kiemelkedő és nagy múltú hagyományokkal rendelkezik, melyek az egyéb körülményektől eltekintve is eleve biztosítják, hogy ügyfelei bizalommal forduljanak hozzá.
- A munkatársak jól képzettek, ismerik a jó nemzetközi gyakorlatot, és rendkívül lojálisak a KSH-iránt.
- A KSH széles körben elterjedt intézményi kultúrája mentessé teszi az illetéktelen politikai beavatkozástól.
- A munkatársak motiváltak és nyitottak a tanácsok elfogadására.
- A kívülállók a hivatal élén álló Elnököt pozitívan értékelik.

Mindemellett megállapítottuk az alábbi tényeket is.

- A KSH jó hírneve ellenére, egyes jól tájékozott felhasználók hajlamosak azt hinni, hogy a KSH esetleg „színez” bizonyos megállapításokat, amennyiben ez a kormányt kedvezőbben tünteti fel.
- A KSH-n kívüli statisztikai szervezetek nincsenek kellően felvértezve az őket működtető minisztérium politikai irányultságával szemben.
- A statisztikai törvény ugyan az egész rendszerre kiterjedő koordinációs feladatokat ír elő a KSH elnökének, de a végrehajtáshoz szükséges eszközöket nem biztosítja számára.
- A KSH elnöki és elnökhelyettesi posztjait jelenleg betöltő személyek jól felkészültek feladatuk ellátására. Ugyanakkor kinevezésük a miniszterelnök hatáskörébe tartozik, és nincs arra garancia, hogy a jövőben is kellően kvalifikált személyek töltik majd be a posztokat. Ez negatívan befolyásolhatja a jövőben hivatalba lépők hatékonyságát, és nagymértékben csökkentheti a politikamentességükbe vetett bizalmat.

¹ A KSH-ra vonatkozó adatokat és tényeket a jelentéshez csatolt VI. függelékben közöltük.

- A KSH szakmailag kompetens, de külső kapcsolataiban nem eléggé határozott, és nem törekszik eléggé a felhasználók új igényeinek megismerésére.
- Támadás esetén a KSH a passzív védekezést választja.

Vizsgálatunkat egy sor alapvető kérdésre építettük fel, amelyekre a további oldalakon részletes válaszokat adunk. E kérdések közül négy a külső környezetre vonatkozik.

1. A statisztikai rendszer és különösen a KSH hogyan állapítja meg mit igényelnek és mit várnak a kormányzati és kormányzaton kívüli felhasználók;
2. Ha megismerte a felhasználói igényeket, mennyire tudja azokat beépíteni rendszerébe, illetve mennyire képes azokhoz igazodni;
3. Mennyire hatékony az eredmények közzétételében;
4. A közzétett eredményeket a felhasználók hitelesnek tartják-e, és azok valóban hitelt érdemlőek-e;

Két további kérdés a rendszer belső működésére vonatkozik.

5. Kellően szilárd-e a statisztikai törvény szerint kialakított statisztikai szolgálat struktúrája?
6. A KSH alapelvei és gyakorlata megfelelnek-e megbízatásának teljesítéséhez?

1. A felhasználókkal fennálló kapcsolatokban a KSH nem törekszik következetesen annak kiderítésére, hogy mit igényelnek a kormányzati szervek, a tudományos kutatók és kutatóhelyek, az üzleti csoportok és a munkavállalók képviselői szervezetei, a tömegtájékoztatási eszközök stb. Rövid távon ez nem baj, mivel a magyar statisztikai rendszer programját nagyrészt (és nagyon helyesen) áthatja az európai uniós tagság követelményeinek teljesítésére történő felkészülés. Hosszabb távon azonban az a rendszer, amely nem elégíti ki a felhasználók információs igényeit, feltétlenül elveszíti létjogosultságát.

Megállapításaink alapján a következőket ajánljuk.

- Jól szervezett kétoldali bizottságokat kell felállítani a KSH és a fontosabb adatfelhasználó minisztériumok részvételével.
- Szakmai tanácsadó testületeket kell kialakítani külső szakértők bevonásával azokban a témákban, amelyekkel a KSH foglalkozik.
- Növelni kell a KSH-n belül az elemzőtevékenységet annak érdekében, hogy a hivatal jobban megismerje és megértse a külső kutatók információigényeit.
- Ki kell alakítani azt a gyakorlatot, és a kormányon belül aktív marketing tevékenységet kell folytatni abban az irányban, hogy a többi minisztérium részére megrendelés alapján, térítés ellenében készüljenek felvételek.

2. Az egész statisztikai rendszerre kiterjedő tervezést nagyon hiányosnak találtuk. Valamelyest enyhíti a helyzetet, hogy a kötelező felvételeknél törvény írja elő minden minisztérium statisztikai részlege számára adatgyűjtési terveik kormányzati jóváhagyását. Ez az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) néven közismert. Az OSAP céljai jól megalapozottak: már a kötelező adatgyűjtést megelőzően fegyelmet kényszerít a statisztikai rendszerre, és kellő figyelmeztetést – következésképpen felkészülési időt – ad a vállalkozásoknak majdani beszámolási kötelezettségeik teljesítéséhez. Tény azonban, hogy az OSAP elfogadásának bürokratikus folyamata – beleértve a tárcaközi egyeztetéseket, majd a program kormány általi jóváhagyását – túlságosan hosszú. Valahányszor újfajta statisztikai adatok iránti igény merül fel, az igénylők akár huszonnyolc havi várakozásra is kényszerülhetnek a felvétel megkezdéséig, nem is beszélve az eredmények nyilvánosságra hozataláig eltelt időről. Konkrét ajánlásokat teszünk arra, hogy ez a me-

revség oldódjék fel, de ugyanakkor őrizték meg az OSAP pozitívumait, és ne lehessen a rugalmassággal visszaélni.

Hiányosságokat találtunk a KSH saját munkaprogramjának tervezésében is. Ezek a következő tényezőkből erednek.

– A KSH tervezésében nincs szisztematikus törekvés annak megállapítására, hogy mely témák veszítették el viszonylagos fontosságukat, amelyek kiiktatásával a felszabaduló forrásokat fontosabb tevékenységekre lehet átcsoportosítani.

– A tapasztalt munkatársakat nem kérdezik meg, hogy véleményük szerint mivel lehetne javítani a meglévő termékeken, vagy milyen új termékeket lehetne létrehozni.

– Hiányzik az a folyamat, amely biztosítaná, hogy például az új, nagyobb teljesítményű számítógépek vagy szoftverek alkalmazásából eredő megtakarításokat kiemelkedő fontosságú feladatok megindítására fordítsák.

– A hivatal nem rendelkezik stratégiai célú szabad tartalék-erőforrásokkal, amelyek nélkül nem érdemes értelmes tervezésbe belefogni.

– A hivatal személyzeti politikája annyira merev, hogy a vezetésnek nagy nehézséget okoz a munkatársak átcsoportosítása a hivatal változó prioritásainak igényei szerint.

A jelentés egy része azokkal a lépésekkel foglalkozik, amelyeket ajánlásunk szerint a KSH-nak meg kellene tennie a helyzet orvoslása érdekében.

3. A KSH egyik dicséretes hagyománya az, hogy a hivatalos statisztikákat attól függetlenül publikálja, hogy azok kedvezőek-e a kormány szempontjából; továbbá az, hogy szakmailag és érzelmileg felelősnek érzi magát az általa előállított adatok minőségéért.

Ugyanakkor a KSH nem fordít kellő energiát arra, hogy megállapításait hatékonyan közzétegye a felhasználók széles tábora felé. Ezt a következő példák igazolják.

– Egyetlen statisztikai hivatal sem hatékony, ha elsődleges tájékoztatási tevékenységének keretében kiadványaiban (vagy elektronikus tájékoztatóiban) „emésztetlen” formában adja közre a statisztikai táblázatokat. Bár a KSH kiemelkedő hagyománnyal rendelkezik a magas színvonalú elemzések készítésében, főbb kiadványai elsősorban adatok és nem megállapítások közlésére irányulnak. A táblázatokhoz fűzött szöveges magyarázatok is gyakran csak a statisztikai adatok emelkedésének vagy csökkenésének ismertetésére szorítkoznak.

– A KSH weboldala olyan adatokat tartalmaz, amelyek nem felhasználóbarát módon jelennek meg: elektronikus letöltésük nem lehetséges. Ezen felül a legfrissebb közölt adatok együtt jelennek meg korábbi időszakkal, amelyekben gyakran fordulnak elő korrekciók, de a rendszeres felhasználókat erről nem tájékoztatják.

– A nagyközönség legnagyobb része szinte kizárólag a tömegtájékoztatásból értesül a statisztikai adatokról. Ezért létfontosságú, hogy a hivatal aktív tájékoztatási programmal rendelkezzen, amelynek keretében a médiát tájékoztatja az új kiadványokról és adatokról. A KSH rendszeresen tart sajtóértekezletet a kulcsmutatókban bekövetkezett legidősebb változásokról. Ugyanakkor a főbb megállapításokat megfelelő statisztikai összefüggéseiben nem mutatja be. Nagymértékben megkönnyítené a média munkáját azzal, ha a megállapításokat rutinszerűen statisztikai összefüggéseiben mutatná be.

Az e területre vonatkozó ajánlásaink a legfontosabbak közé tartoznak jelentésünkben.

4. A statisztikai információ mint termék legalább egy szempontból igen sajátos. Amikor autót vagy háztartási gépet vásárolunk, az árut megvásárlása előtt kipróbálhatjuk. Ezzel szemben egyetlen felhasználónak sincs módja a statisztikai adatok „kipróbálására” annak eldöntése előtt, hogy felhasználja-e azokat vagy sem. A felhasználók kénytelenek teljes mértékben a statisztikai hivatal hitelességére hagyatkozni. Amennyiben a hivatal munkáját hitelesnek gondolják, az általa előállított statisztikákat felhasználják; viszont ha nem tartják hitelesnek, az adatokat nem használják fel és azok tulajdonképpen feleslegessé válnak. Így bizony előfordulhat, hogy nagyon jó minőségűek a statisztikák, viszont a felhasználók elutasítják azokat, mert nem hisznek az előállítók hi-

telességében. A hitelesség e sajátos hatása miatt a statisztikai hivatalok erre különösen nagy figyelmet fordítanak.

A vizsgálatot végzők igenlő választ adnak arra a kérdésre, hogy lehet-e bízni a KSH-ban. Ugyanakkor nyugtalanító jelzéseket is kaptak arra vonatkozóan, hogy a KSH nem élvez teljes bizalmat. Mivel ilyen értelmű tartózkodást tapasztaltak a felhasználók részéről, a vizsgálatot végzők különös figyelmet fordítottak a hitelesség kérdésre, és az erre vonatkozó intézkedések gyors meghozatalát és életbe léptetését javasolják a KSH-nak. A magunk részéről alapvető jelentőséget tulajdonítunk ennek a kérdésnek, így előnyben részesítünk néhány, e témát érintő ajánlást a későbbiekben megfogalmazott számos ajánlás közül.

– Az elnök nyilvánosan jelentse be, hogy egy válogatott tagokból álló testületet hoz létre, amely kivizsgál minden olyan, politikai motiváltságra utaló helytelen magatartást, amely komoly kételkedést vált ki a jól értesült felhasználókban vagy a tömegtájékoztatás körében, például, ami a lényeges információ visszatartását vagy információk „színezését” illeti annak érdekében, hogy a kormány jobb megvilágításba kerüljön, mint amit az adatok objektívan mutatnának;²

– A rendszer hitelessége szempontjából rendkívül fontos, hogy milyen körülmények között nevezik ki vagy mentik fel a KSH elnökét és elnökhelyetteseit: ha ugyanis feltételezhető a politikai motiváció, ez jelentősen csökkentheti a KSH hitelességét. Ezért azt javasoljuk, hogy valahányszor e posztok bármelyike megüresedik, a miniszterelnök a kinevezésről a Magyar Tudományos Akadémia külön e célra alakított bizottsága által összeállított lista alapján döntsön, s ezt a módosított eljárást foglalják törvénybe.

– A KSH-nak el kell kezdenie az általa alkalmazott statisztikai módszertan leírását, és a felhasználókat időben kell értesíteni a korábban publikált adatok korrekciója esetén.

5. A statisztikai törvény kellő hatáskörrel ruházza fel a KSH-t, megfelelő kereteket biztosít az egyedi adatszolgáltatók védelméhez, és előírja, hogy statisztikai célból (de a személyes adatok kellő védelme mellett) a KSH korlátlan mértékben hozzáférjen a többi kormányzati szerv által gyűjtött adatokhoz. Ez azonban javításra szorul, és számos ajánlásaink között azt javasoljuk, hogy a KSH, az Országos Statisztikai Tanácson keresztül kapjon felhatalmazást a más minisztériumokban folyó egyes statisztikai programok célirányos felülvizsgálatára, és annak eredményeit hozza nyilvánosságra.

6. Több ajánlást is teszünk a KSH belső vezetési gyakorlatára vonatkozóan, beleértve a hiányos belső kommunikációt, a csapatmunka hiányát, a merev, hierarchikus szemléletet. Különös figyelmet fordítottunk arra a belső vezetési problémából eredő kultúrára, amely hajlamos a szakembereket akár pályafutásuk végéig ugyanazon a területen foglalkoztatni, amelyre eredetileg felvették őket. Bármik is legyenek ennek a gyakorlatnak az előnyei, megnehezíti a munkatársaknak a szervezet változó szükségletei szerinti átcsoportosítását.

Ajánlásaink a humán erőforrással való gazdálkodás terén szerzett gazdag tapasztalatainkon alapulnak, amelyeket több ízben dicsértek azok a partnereink, akiknek segítséget nyújtottunk e téren. Hivatalunk célkitűzései megegyeznek a KSH törekvéseivel, melyek: a legjobb szakemberek felvétele; fejlődésük elősegítése, az ösztönzés biztosítása, a munkatársak megtartása érdekes és kihívást jelentő hivatali programokkal; a sokoldalúság ér-

² Fontos annak hangsúlyozása, hogy vizsgálatunk során több külső szakértő jelezte, hogy a KSH a 2000. év fogyasztói árindexének közlése során esetleg 10 százalék alá „tompíthatta” a kapott számértéket valamivel e szint fölötti érték helyett (azon feltételezés alapján, hogy a tíz százalékos szint jelentheti a pszichológiai küszöböt). A gyanút közelebbről megvizsgálva nem hogy alátámasztó bizonyítékot nem találtunk, hanem arról győződünk meg, hogy egy ilyen eljárás számszakilag szintén lehetetlen.

vényre juttatása; az innovatív képességek visszafojtásának a megakadályozása. Ezek az intézkedések nagymértékben ellensúlyozhatják az alacsonyabb fizetéseket is.

Két további megjegyzéssel szeretnénk zárni ezt az összefoglalót: egyrészt néhány észrevételt teszünk egyes kiemelten fontos, fejlesztésre szoruló statisztikai programról, másrészt röviden ismertetjük, hogy mi hogyan kezelnénk az ajánlásokat, a KSH vezetőjeként.

Vizsgálatunkban azt javasoljuk, hogy a magyar nemzeti számlák összeállítása váljék a KSH gazdaságstatisztikai munkájának központi, meghatározó elemévé. Ajánlásokat fogalmazunk meg az ehhez szükséges mechanizmusok kialakítására. Úgyszintén részletesen bemutatjuk, milyen előnyökkel jár az állandó jellegű visszacsatolás a makrogazdasági statisztikai rendszerek (például a GDP vagy a külkereskedelmi mérleg becslései), és az ezen aggregált adatok mögött meghúzódó, alapvető statisztikai adatgyűjtések között.

Míthogy a törvény a KSH-t nevezi meg az egész statisztikai szolgálat koordinátorként, mindenkinek úgy kellene tekintenie a KSH-t, mint a gazdasági növekedés gyorsaságának alakulására, az újonnan létrehozott javak elosztására vonatkozó információk hivatalos forrását. Egy olyan rendszerben, amelyben számos kormányzati szerv járul hozzá a gazdasági adatok gyűjtéséhez, a koordinátornak kell rendelkeznie a kérdéskörrel kapcsolatos utolsó és döntő szó jogával. A vizsgálatot végzőknek azonban gondot okoz, hogy a statisztikai szolgálatnak vannak tagjai, akik kétkedéssel fogadják ezt a véleményt. A KSH például bonyolult eljárással férhet hozzá a forrásadatokat alkotó vámnnyilvántartásokhoz, és ez nem mindig mozdítja elő a leghatékonyabb ellenőrzési gyakorlatot. Sőt, a vizsgálatot végzők véleménye szerint a magyar statisztikai rendszer integritásának érdekében elengedhetetlen a KSH, a Magyar Nemzeti Bank és a Gazdasági Minisztérium haladéktalan megállapodása annak érdekében, hogy egyetlen hivatalos becslés létezzék a folyó külkereskedelmi forgalomról. Ehhez egyebek közt szükséges az adminisztratív adatforrásokhoz való akadálytalan hozzáférést biztosító átfogó egyeztetési gyakorlat.

II. BEVEZETŐ ÉSZREVÉTELEK: ELŐZMÉNYEK, DEFINÍCIÓK ÉS AZ ÉRINTETT TÉMÁK

1. EREDMÉNYESSÉG – A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY LEGFŐBB SZEMPONTJA

Vizsgálatunk tulajdonképpen a magyar statisztikai rendszer eredményességét igyekezett elemezni. Ezért előljáróban ki szeretnénk fejteni, hogy a magunk részéről mit értünk eredményesség alatt, és mekkora súlyt tulajdonítunk neki. Az eredményesség egy statisztikai rendszer esetében azt a képességet jelenti, hogy a hivatalos statisztikák felhasználói hozzájutnak:

- az általuk igényelt információkhoz;
- az általuk elvárt időben; és
- az általuk elvárt formában.

Bármilyen is a statisztikai rendszer szervezete, belső eredményessége feltételezi az információ hatékony előállítását, vagyis azt, hogy pénzügyi és személyi korlátain belül, az

erőforrások – személyek, technika, gépek, helyiségek – ésszerű átcsoportosítása már nem eredményezi a termelési költségek érzékelhető csökkenését. A belső eredményesség továbbá magában foglalja:

- a gyors reagálás képességét a felhasználók részéről felmerült igényekre, s ami talán még fontosabb,
- annak folyamatos nyomon követését, hogy várhatóan mely kérdésekre irányul majd a közvélemény érdeklődése. Ez azért fontos, hogy a hivatal megfelelő időben készen álljon a szükséges információk előállítására, amikor majd azokra szükség lesz.

Végül az eredményesség fogalma magában foglalja a hivatalos statisztika szempontjából különösen fontos gondolatot, az előállított információ hitelességének kérdését, melynek értelmében a felhasználók elhiszik,

- hogy a statisztika tárgyilagos és a rendelkezésre álló erőforrások és ismeretek keretei között a valóság legjobb megközelítését adja;
- hogy a statisztika mentes a kormányzati szervek befolyásától függetlenül azok pártállásától és ideológiájától;
- hogy az információ, legalábbis elméletben, reprodukálható, miután az alkalmazott statisztikai módszerek megállapításai jók voltak, és a statisztikák előállítói nyíltan közzétették az általuk alkalmazott módszereket, valamint a feltevéseiket.

2. HOGYAN JÖTT LÉTRE EZ A JELENTÉS?

2.1. A kiváltó ok

Személyes indítékok mindig szerepet játszanak egy olyan feladat vállalásában, mint egy teljes statisztikai rendszer és egy hivatalos statisztikai szervezet működésének kritikai felülvizsgálata. Elegendő magyarázatnak tartjuk azonban, hogy célunk segítséget nyújtani a magyar statisztikai rendszernek – vezetőinek, a statisztikusoknak, a felhasználóknak – a köznyelven hivatalos statisztikaként ismert adatok előállításához, közzétételéhez és hatékonyabb felhasználásához. Megpróbáltunk nem tenni olyan ajánlásokat, amikről úgy gondoltuk, hogy nem működőképesek, valamint olyanokat, melyek a szakmai magatartás szabályaival nem illenek össze. Feltételezéseinket és elképzeléseinket személyes tapasztalatainkra alapoztuk, amelyek bár széles körűek, de semmiképp sem egyetemesek. Vannak preferenciáink, szubjektív véleményeink, és ezek elkerülhetetlenül egyéni tapasztalatainkon alapultak. Erre figyelemmel kell lenni a továbbiak kiértékelése folyamán. Érdemes megismerni a jelentés elkészítésének közvetlen hátterét is, ami segít abban, hogy a dolgokat a megfelelően értékeljük.

Két évvel ezelőtt I. P. Fellegit megkereste a Svájci Szövetségi Statisztikai Hivatal (Office Fédéral de la Statistique – OFS) elnöke, és felkérte a svájci statisztikai rendszer kritikai felülvizsgálatára. A részletek ugyan csak később kerültek kidolgozásra, de a feladat lényege azonnal világos volt. A svájci hivatal, minden sürgető ok nélkül, egy külső szakemberek által elkészített átvilágítást kért, amit olyan szerzők írnának, akiknek személyes hitelessége biztosítja azt, hogy indítékaik gyanún felül állnak, s akik a rendszer erős és gyenge pontjaira rámutatva egyben tanáccsal is szolgálnak a továbbfejlesztés érdekében a rövid, illetve hosszabb távon megteendő lépésekről.

Szeretnénk hangsúlyozni a „minden sürgető ok nélkül” kifejezést. Gyakran a szakértői felülvizsgálatokat és szakértői átvilágításokat olyan helyzetből kiindulva szokták

elrendelni, amikor az érintett külső felek azt gyanítják, hogy a statisztikai rendszer egy vagy több része sérülést szenvedett, és javításra van szüksége, mielőtt még az egész rendszer működése kárt szenvedne. Az ilyen vizsgálatokra általában krízishelyzetben kerül sor, az eredményeket pedig aggódva várják, hiszen azoktól függ a felelősnek tartott személyek karrierje. Olyan vizsgálatok is vannak, amelyeket rendszeres időközönként folytatnak le, s amelyeknél fennáll a veszély, hogy rítussá válnak, mivel nem találnak semmi újat, holott a feladat pont az ellenkező lett volna. Léteznek olyanok – s ezekre rendkívül kevés példa mondható –, amelyeket kizárólag óvatosságból kezdeményeznek abból a célból, hogy „benchmark” értékelést adjanak, megteremtve a háttérrel és az okot a szükséges korrekciók megtételéhez és az igényelt új tevékenységek bevezetéséhez. A svájci vizsgálat az utóbbi kategóriába volt sorolható. Mivel a maga nemében ez volt az egyik első, „a szakma ismert személyiségei”³ kivételesen merész lépésnek tartották.⁴

A magyar statisztikai rendszer mostani vizsgálata a harmadik fajtához tartozik és ennek folytán a második példa erre Európában. Reméljük, hogy nem az utolsó. Ugyanis szilárd meggyőződésünk: sokkal jobb megállapítani, hogy nem gyötri betegség a páciens, sem mint nyugtázni a halálos kórt.

2.2. A feltételek

A szerzők a vizsgálat elvégzéséhez négy feltételt szabtak meg, ezek a szakmai átvilágítások meghatározó jellemzői:

- olyan kérdéseket tegyenek fel nekik, amelyekre meggyőződésük szerint operatív válaszokkal tudnak szolgálni;
- várják el tőlük, hogy válaszaikban és az azokat magyarázó okok bemutatásában nyíltak legyenek;
- váljon közzismertté, hogy a válaszok alapján készült jelentés független és teljes mértékben a szerzőknek tulajdonítható; és
- a jelentés közzététele a közvélemény előtt történjék, például egy sajtókonferencia keretében, ahol a szerzők ismertetik megállapításaikat, és rendelkezésre állnak a jelenlevők kérdéseinek megválaszolására.

A svájci jelentéssel kapcsolatban szabott feltételeket egy évvel később elismételtük a KSH elnökének is, aki a KSH szakmai vizsgálatára történt felkérésében elfogadta azokat, és hozzáfűzte, hogy indítékai ugyanazok, mint svájci kollégájáé voltak: senki nem kérte a vizsgálatot, azt nagymértékben óvatossági és stratégiai okokból indítja meg annak érdekében, hogy a nagyközönség felmérhesse a magyar statisztikai rendszer állapotát, megértse és támogassa a fejlesztésére irányuló intézkedéseket.

³ Más országok statisztikai hivatalainak vezetői, az Egyesült Nemzetek Statisztikai Bizottságának és az Európai Statisztikusok Értekezletének tagjai.

⁴ Idézet egy korábbi szakmai vizsgálatból: „Egy statisztikai hivatal kritikai vizsgálatának három fajtája létezik. Az elsőt – közvetve vagy közvetlenül – az ország választott képviselői általában azért rendelik el, mert felvetéseiket esetenként inkoherencia vagy a statisztikák hiányosságai miatt célba veszik. Erre az egyik példa a Boskin Bizottságnak az Egyesült Államok fogyasztói árindexével kapcsolatos munkája. A másik a Moser Bizottság munkája az olasz nemzeti számlákkal kapcsolatosan. Vannak továbbá olyan vizsgálatok, amelyek rendszeres időközönkénti lefolytatását törvény vagy rendeletek írják elő, s amelyekre sok példa található az OECD-országok területén. S létezik egy harmadik kategória, amelyre a közelmúltig nem volt példa. Ez az az eset, amikor sem program, sem jogi kötelezettség nem írja elő a vizsgálat lefolytatását; amikor egyetlen politikus vagy politikai testület sem juttatta kifejezésre óhaját vagy igényét egy ilyen vizsgálat lefolytatására; ám egy statisztikai hivatal főigazgatója (elnöke) saját indítatásból úgy dönt, hogy alapos oka van feltételezni, hogy egy ilyen vizsgálat egészséges és gyümölcsöző lehet”. Lásd: Fellegi, I. P. – Rytén, J. (2000. május 9.): *A svájci statisztikai rendszer szakmai vizsgálata* (A peer review of the Swiss statistical system).

3. A VIZSGÁLATOT VÉGZŐK „AJÁNLÓLEVELE”

Voltunk, mint ti, lesztek, mint mi.
(A Fekete Herceg sírfelirata.)

Még ha tárgyilagosságunk támadhatatlan is, ezen idézet alkalmasságunk kétségbe vonását is szolgálhatná. Érthető volna, ha a gyanú árnyéka vetődne ítélőképességünkre, hiszen szorosan kapcsolódunk a Kanadai Statisztikai Hivatal fejlődésének és világszerte irigyelt rangra emelésének történetéhez. Egyesek azzal érvelhetnének, hogy tanácsaink használhatóságát jelentős mértékben korlátozza, hogy nehezen vonható párhuzam Kanada és Magyarország között. Kanada történelme nem hasonlít egy olyan, Közép-Európába beemelődött országra, amelynek politikai rendszerei nem töretlenül követték egymást, amelyet két világháború pusztított, és csak nemrég szabadult meg olyan politikai és gazdasági rendszertől, amely idegen Kanada százharminc éves függetlenségének történelmétől. Akkor miért sugalljuk nyíltan vagy burkoltan, hogy a Kanadai Statisztikai Hivatal (Statistics Canada) valaha bizonyos tulajdonságaiban hasonlított a mai KSH-ra, s miért jósoljuk azt, hogy a jövőben a KSH a Kanadai Statisztikai Hivatal mai képére fog hasonlítani?

A válasz egyszerű és a jelentés korábbi részei ezt alátámasztják. Akár itt, akár más kontinensen legyenek is a statisztikai hivatalok, vannak olyan közös tulajdonságaik, melyeknek a figyelmen kívül hagyása kétségkívül meghiúsítja a rendszer egészének eredményességét és hitelességét. Áttekintésünkben elsősorban ezekkel az általunk egyetemesnek tartott tulajdonságokkal foglalkozunk.

Amikor sorra vettük azokat a lehetőségeket, hogy vajon változtatni kell-e a mai KSH és a magyar statisztikai rendszer bizonyos jellemzőin, különválasztottuk azokat, amelyeket az ország jelenlegi helyzetében működőképesnek tartunk. Készséggel elismerjük, hogy ebben a Kanadai Statisztikai Hivatal fejlődési folyamata vezérelt bennünket, amelyhez mi is hozzájárultunk. Törekedtünk azonban arra, hogy példánk általános érvényűek, és ne egyedülálló esetek legyenek. Ajánlásainkban is messzemenően igyekeztünk elkerülni azt a csapdát, hogy azok a sajátos magyar körülmények miatt megvalósíthatatlannak bizonyuljanak.

4. A KULCSFONTOSÁGÚ PROBLÉMÁK

A svájci statisztikai rendszer szakmai vizsgálata három alapvető és bármely statisztikai hivatal teljesítményének mérésére alkalmas kérdésre kereste a választ.

- a) Mennyire alakítható a rendszer a folyton változó igényekhez?
- b) Mennyire eredményes a rendszer a (jelenlegi) felhasználói igények kielégítésében?
- c) Mennyire megbízható a rendszer minősége és tárgyilagossága?

A svájci vizsgálathoz hasonlóan ez a jelentés is alapvetően az alábbi elemek értékelésével kívánja a kérdéseket megválaszolni:

- a) a jogi és intézményi feltételek (a törvény, a Statisztikai Tanács, az intézményi keretek, a KSH elnökének helyzete) szilárdsága,
- b) a KSH termékeinek minőségét jelző tulajdonságok hitelessége (jól megalapozott adatfelvételi módszertan, a személyes adatok abszolút titkossága, az adatszolgáltatók személyiségi jogainak tiszteletben tartása),

c) a KSH elnöke számára rendelkezésre álló eszközök (kölségvetési keretek, átlátható tervezési folyamat, elemzések, tanácsadó testületek, adathozzáférés), melyek segítségével ki lehet elégíteni a felhasználók igényeit.

5. KÉRDÉSEK

Az alábbiakban tovább részletezzük a bennünket érdeklő kérdéseket, és megadjuk a megállapításainkból leszűrt válaszokat. Úgyszintén megpróbáljuk megvilágítani azt, hogyan jutottunk következéseinkre.

a) A jogi és intézményi feltételek szilárdsága

– Megkönnyítik-e a KSH számára biztosított jogi alapok, hogy a hivatal olyan információkat gyűjtsön és állítson össze, amelyek objektívek, és egyben megfelelnek a magyar társadalom különböző szintjein megfogalmazott igényeknek? Ahol nem a KSH gyűjt ilyen adatokat, a törvényes keretek teremtenek-e megbízható alapot arra, hogy a KSH a magyar statisztikai rendszer statisztikai főkoordinátoraként lépjen fel? Az első kérdésre a válasz igen, a másodikra a válasz nem.

– Eredményesen segíti-e jelenlegi formájában az Országos Statisztikai Tanács a KSH elnökét a prioritások kijelölésében és a többi kormányzati szerv statisztikai tevékenységének összehangolásában? Nem.

b) A KSH (és a hivatalos statisztikai szolgálat többi része) kiadványainak hitelessége és teljessége

– Hihető-e a KSH statisztikái? Előfordul-e nem statisztikai hatóságok illetéktelen beavatkozása a statisztikák előállításába és megjelentetésük formájába? Minősített igen, illetve minősített nem.

– Milyen Magyarország statisztikai teljesítménye más, hasonló nagyságú és fejlettségi fokú országokéval összehasonlítva? Jó.

– A birtokába került dokumentumokat a KSH a titkosság abszolút védelmével kezeli-e? Tiszteletben tartja-e a KSH az adatszolgáltatók személyes jogait? Igen és igen.

c) A KSH elnöke számára rendelkezésre álló eszközök

– Átszervezheti-e az elnök – akár tervezetten, akár ad hoc módon – a munkatársait, hogy jobban reagálhassanak a prioritások közötti hangsúlyeltolódásra? A prioritások rangsorolásában bekövetkezett változásokra való válaszként az elnök hatékonyan módosíthatja-e költségvetését? Nem és nem.

– Felveheti-e a KSH elnöke a kapcsolatot azokkal személyekkel, akikről a legjobban értesülhet a nyilvánosságot foglalkoztató közérdekű kérdésekről? Minősített igen.

d) A KSH által kifejlesztett eszközök megfelelő volta

– Elegendő információval rendelkezik-e a KSH elnöke szervezete költségszerkezetének felméréséhez? Tisztában vannak-e a munkatársak statisztikai tevékenységük költségével? Volt-e valaha is az egész szervezetre kiterjedő törekvés a termelékenység növelésével történő költségcsökkentésre? Nem, nem és nem.

– Értik-e a munkatársak, hogyan kerülnek megállapításra a tervek és a prioritások? Létezik-e olyan tanácsadói hálózat, amely segít e tervek összeállításában? Nem és nem.

– Az érvényben levő humánerőforrás-gazdálkodási politika keretei között a KSH össze tudja-e fogni, inspirálni és vezetni a munkatársakat, bízva abban, hogy biztosítja a szükséges biztonságot és motivációt? Nem.

– Olyan munkahelyi kultúrában nevelkednek-e a munkatársak, amely a felhasználó szuverenitását, igényeinek kielégítését, s egyáltalán minden igény mindenkor és minden körülmények közötti kielégítését helyezi előtérbe? Nem.

6. MÓDSZEREK ÉS SZABVÁNYOK

6.1. A szakértői vizsgálat során alkalmazott módszerek

Nem láttunk nyomós okot arra, hogy eltérjünk a Svájci Statisztikai Hivatal vizsgálatában alkalmazott módszerektől. Ezt nem azért tettük, mert a két szervezetet – a KSH-t és a Svájci Szövetségi Statisztikai Hivatalt – hasonlóan tartottuk, hanem mert a svájci vizsgálathoz kidolgozott módszereink eredményesnek bizonyultak. Felsorolásuk és leírásuk könnyű feladat. Elsősorban nem állt szándékunkban és felkérést sem kaptunk arra (de felkérés esetén sem állt volna módunkban megtenni), hogy elvégezzük a KSH havi, negyedéves, éves és ad hoc időszakokra vonatkozó statisztikáinak módszeres értékelését. Konkrét adatok vizsgálata csak akkor végezhető el, ha azt az adott statisztikai folyamat minden apró elemére kiterjesztjük, s ha ahhoz a vizsgálatot végzőknek kellő idő áll rendelkezésükre. Nekünk nem állt „kellő idő” a rendelkezésünkre, de még ha úgy is lett volna, akkor is jelentős számú tevékenységet kellett volna átvizsgálunk ahhoz, hogy érzésünk szerint teljes képet nyerjünk a KSH termékeinek egész skálájáról. Ennek megfelelően nem volt más választásunk, mint a közvetett bizonyítékokra támaszkodni.

A közvetett bizonyítékok megszerzéséhez meg kellett interjúvolnunk Magyarország politikai, tudományos és kutatói statisztika felhasználóinak bizonyos keresztmetszetét. (Az interjúalanyok felsorolása a Függelék I. pontjában található.) Intenzív interjúkat folytattunk a KSH munkatársaival is, és a hivatali hierarchia három szintjének képviselőivel találkoztunk mielőtt úgy döntöttünk, hogy a rendelkezésre álló idő további interjúkat nem tesz lehetővé. A belső interjúalanyok felsorolását e jelentés Függelékének II. és III. pontja tartalmazza. (Az interjúk előre meghatározott séma és előre összeállított kérdések alapján folytak. A kérdések, amelyeket a két körnek feltettünk, egyrészt a Függelék IV. (külső interjúalanyok), másrészt az V. (belső interjúalanyok) pontjában találhatók.)

Kérdéseket tettünk fel a KSH elnökének és közvetlen helyetteseinek, s három alkalommal megbeszélést tartottunk az osztályvezetőkkel, akik a vezetés legalsó szintjét képviselik. Leutaztunk vidékre is, hogy meginterjúvoljuk egy megyei igazgatóság vezetőjét, és kollektív interjúkat folytassunk további négy igazgatóság vezetőivel. Teljes mértékben biztosítottuk az interjúalanyokat arról, hogy a jelentés nem tartalmaz olyan utalásokat, amelyek alapján egy – jó vagy rossz – vélemény azonosítható interjúalanyhoz lenne visszavezethető. Általános megjegyzésünk, hogy valamennyi interjúalany rendkívül nyíltan beszélt velünk, ami annál inkább említésre méltó, mert néhány évvel ezelőtt az ilyen nyíltságot Magyarországon az általános légkörrel összeférhetetlennek találták volna.

Jelentős erőfeszítéseket tettünk annak biztosítása érdekében, hogy az általunk megállapított tények vitán felül álljanak, különösen akkor, amikor az interjúalanyok helyzetér-

tékelése eltérő volt. Hasonló erőfeszítéseket tettünk jelentésünkben annak kiemelésére, hogy mi hangzott el véleményként, s mi volt a tényszerű állítás. Legtöbb interjúalanyunkat arra is felkértük, hogy amennyiben ők írnák e jelentést, milyen ajánlásokat fogalmaznának abban meg (nem az összes, hanem az interjúalany által szorosabban ismert területet illetően). Ezek az ajánlások azonban nem kötöttek bennünket. Úgyszintén vannak olyan ajánlásaink is amiket nem hallottunk a megkérdezettektől, vagy amiket csak kevesen említettek. A jelentés mérlege és a benne foglalt ajánlások a sajátjaink. Mi ezeket fenntartjuk, akár elfogadják őket, akár nem.

A vizsgálat során a módszerességre törekedtünk, és mindenkinek, legalábbis szellemében ugyanazokat a kérdéseket igyekeztünk feltenni. Természetesen voltak különbségek. A külsők számára ugyanis nem ugyanazok voltak a kérdések, mint a belső interjúalanyok számára. Amikor a KSH munkatársait csoportosan interjúváltuk meg, nem tehetünk fel nekik ugyanannyi kérdést, mint egy kétoldalú interjú keretében. Amikor világosan láttuk, hogy az interjúalanyunk – akár külső, akár belső – semmi mondanivalója sincs egy bizonyos kérdéscsoportot illetően, akkor eltekintettünk attól, hogy azokon a kérdéseken végigmenjünk. A kérdéseket nem kezeltük mereven. Rugalmas és informális módon támaszkodtunk rájuk. A belső interjúalanyok előzetesen tájékoztatást kaptak a megtárgyalandó témákról. Viszont rugalmasak voltunk és az esetektől függően más-más módon folytattuk le az interjút: nem feltétlenül tettük fel valamennyi kérdést, néhányat átfogalmaztunk, s ha valami érdekes, új feltárandó elemre bukkantunk, további kérdéseket tettünk fel abba az irányba.

A kérdések nagyon hasonlítanak a svájci szakértői vizsgálat során feltett kérdésekhez. S mivel oly sok érthető és használható választ kaptunk, ez megerősített bennünket abban, hogy a statisztikai hivataloknak közös jellemzőik vannak annak ellenére, hogy azok országunként sajátos módon fejlődtek ki.

6.2. Szabványok

A problémák és kérdések megfogalmazásakor két művet használtunk fel a szabványok felállításához. A vizsgálatot végző egyik személy, I. P. Fellegi a szerzője Az eredményes statisztikai rendszer jellemzői⁵ című angol nyelvű munkának, amelyet „mérceként” használtunk a svájci statisztikai rendszer vizsgálata során is. Jacob Ryten pedig az ENSZ-kézikönyv egy statisztikai hivatal működtetéséről és szervezetéről⁶ című mű szerzője. Ezeknek a standardoknak az alapján döntöttük el, hogy a KSH – s vele együtt az egész magyar statisztikai rendszer – megfelelő teljesítményt nyújt-e, rendelkezésükre állnak-e az eredményes működéshez szükséges szervezeti eszközök, irányelvek és szabványok, és a hibák esetében véleményünk szerint milyen problémák okozták azokat.

7. A SZEREPLŐK

Anyagunkban a következő szereplőkre történik utalás.

– A *statisztikai szolgálat* (vagy röviden a *szolgálat*): magában foglalja a közszektor minden olyan elemét, amely kifejezett statisztikai feladatot lát el, melynek eredményeként jelennek meg az objektivitás, a semlegesség és a pártatlanság szokásos ismérveit magukon hordozó hivatalos statisztikák.

⁵ Fellegi, I. P. (1995): *Characteristics of an effective statistical system*. Washington.

⁶ *UN handbook on the operation and organization of a statistical agency* (2001). UN Statistics Division, New York. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága a következő ülésén hagyja jóvá.

– A *Központi Statisztikai Hivatal* (vagy röviden KSH): a kulcsintézmény, amely a statisztikai szolgáltatón belül a legtöbb hivatalos statisztikai termék felelőse, s ezért vetettük alá a legközvetlenebb vizsgálatnak.

– Az *elnök*: az a köztisztviselő, aki felel a magyar statisztikai szolgálat hatékonyságáért, eredményességéért és válaszképességéért, s akit ezért döntéshozó és koordinációs jogkörrel ruháztak fel.

– A *felelős miniszter* (vagy röviden a miniszter): az a kormánytag, aki politikai felelősséget visel a KSH vezetéséért.

– Az *érdekeltek*: azon személyek vagy intézmények, akik a legtöbbet nyerhetnek egy hatékony, eredményes, reagálásra kész és kreatív statisztikai rendszerből, amely képes a közélet vitáinak előterébe helyezni a leglényegesebb információt. Az érdekeltek közé tartoznak a közélet döntéshozói, kutatók, törvényhozók, a – legalábbis részben – statisztikai adatokon alapuló fontos befektetési és termelési döntéseket hozó hazai és külföldi üzleti körök, a nemzetközi és nemzetek felett álló testületek, melyeknek küldetése megköveteli a magyar társadalom és gazdaság teljesítőképességének közeli megfigyelését; a tömegtájékoztatás szereplői, amelyeken keresztül a magyar közélet legtöbb résztvevője tájékozódik az ország társadalmi és gazdasági teljesítményéről és természetesen a nagyközönség, amint az megszokott a társadalmilag fejlett, demokratikus társadalmakban.

– A *vizsgálatot végzők*: e tanulmány két szerzője, akik adatokat gyűjtöttek a magyar statisztikai rendszerről, felmérték a rendszer intézményeinek megfelelőségét, és tanácsokat adtak, hogy milyen intézkedésekkel lehetne növelni azok összteljesítményének minőségét.

8. INTELMEK

Ez a vizsgálat nem a magyar statisztikák pontosságát és módszertani tulajdonságait kutatja. Nem is tehetné ezt meg. A KSH és más közintézmények széles körben állítanak elő statisztikai adatokat, amely folyamatban több ezer ember vesz részt (egyedül a KSH-ban közel kétezeren). A vizsgálatot végzők összességében három hetet fordítottak tényfeltárára, s ennek során alkalmuk volt megismerni mások (számos és jól képzett személyek) véleményét az adatok pontosságáról és megfelelőségéről, ezeket azonban nem állt módjukban személyesen ellenőrizni.

Természetesen, ha bármely nagyobb hiányosságra fény derült volna, és valamely konkrét számsorral kapcsolatban általános megrökönyödést tapasztaltunk volna, külön törekedtünk volna ezen vélemény kiváltó okainak a közelebbi vizsgálatára. Azonban, egy-két kivételtől eltekintve, – s ezeket az alábbiakban részletesebben is kifejtjük – nem ez volt a jellemző.

A vizsgálatot végzők valójában azt tapasztalták, hogy nagyfokú a bizalom a KSH hozzáértése és szakmai színvonala iránt. Következésképpen őszintén kijelenthetik, hogy nincs az adatok általános minőségét vagy egy konkrét számsort (a külkereskedelmi adatokat kivéve) megkérdőjelező túlzott aggodalom. Ez persze nem jelenti azt, hogy minden rendben van. Több éles kritika is elhangzott egyik vagy másik adatról. Ezekre a megfelelő alcímek alatt utalunk majd. A vizsgálatot végzőknek azonban ez általában nem okozott gondot, különösen mivel a KSH teljes mértékben tudatában volt a külső felek által említett fő problémáknak. A vizsgálatot végzők véleménye szerint a kritika épp azt bizonyította mindennek előtt, hogy az adatok alapvetően használhatók, s a felhasználók azt akarják, hogy a KSH tegye meg a megfelelő lépéseket a problémák kiküszöbölésére.

A szövegben idézett, és különösen a megállapításokban szereplő tényszerű megjegyzések szinte kizárólag az interjúalanyok által szolgáltatott információkból származnak. A később tévesnek bizonyult információkat figyelmen kívül hagytuk vagy – amennyiben úgy éreztük, hogy közel jártak az igazsághoz – benne hagytuk a szövegben, megfelelő lábjegyzet vagy megjegyzés kíséretében. Ennek az az oka, hogy amennyiben egy jól tájékozott interjúalanyunk téves benyomása alakul ki, azt fontos napvilágra hozni, s ugyanennyire fontos, hogy a KSH megtegye a szükséges ellenintézkedéseket.

E jelentés olvasóinak esetleg az lehet a véleménye, hogy munkánk nem kellőképpen kiegyensúlyozott abban az értelemben, hogy több helyet szentelünk a hibák, hiányosságok, a nem meggyőző kérdések leírására, mint a jól működő, megalapozott elemek, az erősségek bemutatására. Ez nem azért van, mert így szeretnénk finoman utalni arra, hogy a rossz dolgok nagymértékben elnyomják a jókat. Épp ellenkezőleg. Az a meggyőződésünk, hogy a KSH szilárd alapokon nyugszik, amelyre hosszú távon stabilan lehet építeni.

A vizsgálatot végzők szükségesnek tartják a hibásnak ítélt dolgok részletes tárgyalását, mert véleményük szerint léteznek azok a szilárd alapok, amelyekre még szilárdabb felépítmény kerülhet. Ez azonban nem volna lehetséges a helyesen elvégzett dolgok ismételt hangsúlyozása és a megfelelő inputok felhasználása nélkül. Elég ezt egyszer leszögezni, majd tovább kell lépni, és nem azt taglalni, hogy miért nincs szükség korrekciós intézkedésre.

III. A TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK HATÁSA ÉS A MAGYAR STATISZTIKAI RENDSZER JELENLEGI HELYZETE

1. ELŐZMÉNYEK

Egyetlen statisztikai rendszert és a hozzátartozó statisztikai hivatalt sem lehet teljes mértékben megismerni a környezetéből kiragadva. A környezetet pedig a felhasználók elvárásai, a kormány működésének módja és az emberek és intézmények közös történelmi háttere alakítja. A történelmi háttér figyelmen kívül hagyásával semmilyen helyzetet sem lehet teljes mértékben megérteni. A magyar statisztikai hivatal, a KSH sem mentes ezen általános igazság alól. Egyrészt a KSH régi, még az Osztrák-Magyar Monarchia fénykorában gyökerező múltra visszatekintő hagyományokkal rendelkezik. Megőrizte a tanulás iránti tiszteletet, a mennyiségi elemzés kultuszát és ihletett gondolkodók nemzedékének emlékezetét, akik a statisztikai hivatalt magasabb szintre emelték, mint számos társszervezet a mai, fejlett európai országokban. Az utóbbi ötven év során azonban olyan dolgok hagytak erős nyomot az ország történetén, amely nem túl kedvező és semmiképp sem egyeztethető össze a mai Magyarországgal. És ez a KSH struktúráján és teljesítőképességén is nyomot hagyott.

Nem a mi dolgunk véleményt nyilvánítani a központi gazdálkodás, a KGST, az egypárti kormányzati rendszer helyes vagy helytelen voltáról, s arról hogy vajon a mérleget megvonva eredményeztek-e valami pozitívumot a társadalom jóléte szempontjából.

Figyelembe kell azonban vennünk ezeknek az éveknek az örökségét és azokat az aspektusokat, amelyek nem egyeztethetőek össze a huszonegyedik századba lépő új demokrácia igényeivel. Az a jelenlegi törekvés például, amellyel az ország átláthatóvá akarja tenni az alkalmazott módszerek kiválasztását és a meghozott döntéseket magyarázó okokat, húsz vagy harminc évvel ezelőtt kényelmetlen helyzetbe hozott volna egy középszintű kormánytisztviselőt. Ugyanilyen riadalmat idézne elő az illető fejében az oldalirányú – horizontális – kommunikáció bátorítása a különböző csoportok, főosztályok, ágazatok, sőt kormányhivatalok között. Ám épp ezek az elképzelések szolgálják a modern közigazgatás prosperitását, és pontosan ezeket a gondolatokat kell elsajátítani – vagy ahogy a szociológusok mondanák: interiorizálni – minden intézménynek, s különösen azoknak, amelyek tudományos módszerek alkalmazásával büszkélkednek, mint valamennyi statisztikai hivatal.

Vizsgálatunk folyamán – nem teljes meglepetésünkre – azt tapasztaltuk, hogy a negyven év öröksége még nem tűnt el teljesen. Fellelhetőek még mindig olyan felfelé tekint-

getések, amelyek a felelősség alóli felmentést és nem csak a jóváhagyást célozzák, továbbra is tapasztalható a megrögzött tartózkodás a kezdeményezéstől, a vonakodás az ismeretek és információk megosztásától, s a hivatali felelősség határvonalának rövidlátó értelmezése. E hibák érthetőek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kevésbé súlyosak, vagy hogy kívánatosak. Csökkentik a rendszer eredményességét, ezért fel kell őket számolni, amint mód nyílik rá. Több konkrét ajánlásunk van, amelyeknek együttesen elő kell segíteniük a KSH-n belül e magatartási forma megváltozását.

A tapasztalt dolgok nem korlátozódnak kizárólag a viselkedési mintákra. Megtalálhatók a központi tervezés negyven évének intézményi maradványai, például a megyei apparátus struktúrájában és az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) merevségében. Ezeket a kérdéseket jelentésünk a későbbiekben tárgyalja.

2. A JELENLEGI HELYZET

Ahogy a svájci statisztikai rendszer vizsgálatakor tettük, ezúttal is megkíséreltük összehasonlítani a magyar statisztikai rendszer teljesítményét olyan országokéval, amelyeket ehhez a legalkalmasabbnak találtunk. Az OECD-tagországok közül tizenkét, hasonló lakosságszámmal rendelkező országot választottunk ki. Elvárásainknak megfelelően azt tapasztaltuk, hogy ebben az országcsoportban a lakosság száma nagyjából összefüggésben áll a statisztikai hivatalok nagyságával. A kiválasztott országokon belül figyelembe vettük azokat a volt szovjet szférához tartozókat is, amelyek a rendszer összeomlása után felvételt nyertek az OECD-be, konkrétan a Cseh Köztársaságot, Szlovákiát és Lengyelországot. Az összehasonlítást minden esetben annak alapján végeztük, hogy milyen főbb statisztikai adatok és milyen relatív időbeliséggel állnak rendelkezésre az OECD havi statisztikai kiadványának, a „Fő gazdasági mutatók” 2001. augusztusi számában. A „főbb statisztikai adatokként” választott témák ugyanazokat a területeket fedték le, mint a svájci vizsgálat esetében: a folyó termelés, az olyan gazdasági mutatók, mint az ipari megrendelések vagy szállítások, a kiskereskedelem, a munkanélküliség, a betöltetlen álláshelyek, a bérszintek, a termelői és fogyasztói árak, az export és import. Nem vettük figyelembe a vállalati foglalkoztatási statisztikákat, mert véleményünk szerint kiterjedésüket és egyéb jellemzőiket tekintve túlságosan eltérőek egy eredményes összehasonlításhoz.

A svájci jelentéshez hasonlóan itt is tartózkodtunk annak megítélésétől, hogy a kiválasztott adatsorok pontosak-e, vagy az alapjukat alkotó fogalmi keretek megfelelnek-e a nemzetközi ajánlásoknak.

Az összehasonlításhoz alkalmazott pontozási rendszer gyakorlatilag megegyezik azokkal, amelyet a svájci vizsgálat során alkalmaztunk: két pontot vontunk le havonként aszerint, hogy az Európai Unió átlagához képest az adatsor mekkora elmaradást mutatott, ilyen átlag hiányában pedig a normának tünőt vettük irányadónak; további egy pontot vontunk le ott, ahol havi számsorok megjelöltetése lett volna az elvárás, de a vizsgált ország csak negyedéves adatot publikált; negyvennyolc pont levonás járt azért, ha a sor adata nem létezett;⁷ és egy pontot vontunk le, amikor valamely sor csak helyettesítő adatokat tartalmazott az OECD-elvárással szemben a kiválasztott témában (például ha az

⁷ Az ilyen pontszám nem egészen tetszőleges. Összefügg azzal a pontvesztéssel, amelyet maga után von, ha egy számsor a hónapok két évével van elmaradva a jelenlegi átlagidőponthoz képest, vagy teljesen hiányzik. E séma „felfelé” mondjuk a hónapok egy éve vagy „lefelé”, mondjuk a hónapok három éve korrigálása nem változtatna a rangsoron.

OECD termelői árindexeket akart, de a vizsgált ország csak a nagykereskedelmi árindex-szel rendelkezett, akkor ezért egy pont levonás járt). Az eredmények a következők.

*Az összehasonlított országok rangsorolása
fő gazdasági mutatóik teljessége és időszerűsége szerint*

Ország és rangsorolás	Levont pontok
1. Svédország	2
2–3. Belgium	4
2–3. Finnország	4
4. Ausztria	5
5. Cseh Köztársaság	9
6. Magyarország	10
7. Norvégia	19
8. Dánia	56
9. Lengyelország	60
10. Svájc	61
11. Portugália	69
12. Szlovák Köztársaság	105
13. Görögország	299

A visegrádi együttműködés tagországainak rangsorolása

Ország és rangsorolás	Levont pontok
1. Cseh Köztársaság	9
2. Magyarország	10
3. Lengyelország	60
4. Szlovák Köztársaság	105

Óvjuk az olvasót attól, hogy túlzott jelentőséget tulajdonítson a pontszámoknak. Elsősorban azért, mert (szubjektív) súlyozási rendszerünk befolyásolja az eredményt. Ha például nem hiányzott volna egy számsor (a keretekről), akkor Lengyelország pontszáma szembeszökően hasonló volna a két csoportelsőéhez, Dánia pedig több országot is megelőzött volna az általános rangsorban annak ellenére, hogy sokkal kisebb statisztikai hivatalt működtet.⁸ Másodsorban a pontosságra és a fogalmak helyességére vonatkozó apró eltéréseket részleteikben nem vettük figyelembe.

Nem szabad azonban átsiklani az eredmények felett sem. Azok ugyanis azt sugallják, hogy a magyar statisztikai hivatal egyáltalán nem ér el alacsony helyezést más, nagyjából hasonló számú lakossággal rendelkező OECD-országokhoz képest, sőt abszolút mértékben jóval nagyobb közigazgatási szektorral bíró országokhoz képest sem.

Két további elemet kell hozzáadni még a mérleg pozitív oldalához. Az első az a KSH-n belüli hagyomány, hogy leíró elemzéseket csatol az aktuális statisztikákhoz. Ez a hagyomány nagymértékben érvényesül havi és éves kiadványaiban. A második az, hogy a teljes közép- és kelet-európai blokk országai közül Magyarország kezdett elsőként kísérletezni nyugati típusú makrogazdasági számlákkal, és így sokkal kevésbé volt nehéz számára az átmenet, mint a régió többi országában. A tervgazdaságból kiemelkedő számos más országhoz képest jelentősebb számú, releváns történeti időszorral rendelkezik e területen.

⁸ A hivatal nagyságának – összevetve a termékek széles skálájával és időszerűségével – nagymértékben köze van a személyekről és vállalatokról vezetett azon közigazgatási nyilvántartási rendszerre való erős támaszkodásához, amelyet folyamatosan frissítenek nem statisztikai célokra, de melléktermékként folyamatos információt biztosít statisztikai célokra is.

3. A KSH ÁTFOGÓ MÉRLEGE

Mielőtt bármilyen szervezeti vagy magatartási változtatásra tennénk ajánlást, saját leltárt szeretnénk készíteni arról, hogyan látjuk a KSH jelenlegi állapotát: mik a pozitívumok és a negatívumok. Külső interjúalanyaink egyértelműen azt sugallták, hogy a KSH szilárd szakmai hitelességnek örvend. A kép pozitív oldalát mutatják az alábbi megállapítások.

- A többi közintézményhez képest a KSH általánosan jó (bár nem szeplőtlen) hírnévnek örvend szakmai kompetenciája és objektivitása miatt.
- Az előző politikai rendszer idején a KSH „jó pontokat” szerzett magatartásával sok más hivatallal szemben.
- A tapasztalt felhasználók teljes mértékben tisztában vannak a KSH tiszteletre méltó múltjával és intézményi hagyományaival, és azzal a ténnyel, hogy ezek jelentősen alátámasztják közlései hitelességét.
- A tapasztalt felhasználók közül többen a KSH-nál kezdték pályafutásukat, és sokra becsülik, hogy ott szerezhettek gyakorlatot.

A KSH munkatársait több fontos tulajdonságuk miatt tartjuk tiszteletben. Ezek között az alábbiakat említjük meg.

- Rendkívül lojálisak az intézményről alkotott képükhöz még akkor is, ha pillanatnyi szervezetét és gyakorlatát kritizálják.
- Szakmailag jól felkészültek és teljes mértékben tájékozottak más országok jó gyakorlatáról.
- Az elnök a külső felek szerint nyitott és pozitív hatást sugall.
- A munkatársak motiváltak a tanácsok nyitott elfogadására.

A negatívumok oldalán azonban figyelembe kell venni, hogy

- általában könnyebb elveszíteni a bizalmat, mint elnyerni, és egyes kulcsfelhasználók fejében felmerülnek kétségek a helytelen, bár „kisméretű” politikai befolyásról, talán inkább az önellenőrzés, mint valamely nyílt külső beavatkozás miatt;
- az előző elnökök túlzott kormányközelsége – még ha egyéb területeken ez jótékony is volt – nem segíti elő a jelenlegi számokba vetett bizalom erősítését;
- a KSH-nak az öt évtől támadások esetén megnyilvánuló bátortalansága számos megfigyelő, még a legtapasztaltabbak szemében is, a vétkesség hallgatóságos elismerése.

IV. AZ EREDMÉNYES STATISZTIKAI RENDSZER ÉPÍTŐELEMELI – ELEMZÉS ÉS VITA

1. SZERKEZET

Jelentésünk e fejezetének szerkezete szorosan követi „A hatékony statisztikai rendszerek jellemzői” (*Characteristics of effective statistical systems*) című értekezés szerkezetét, amelyet irányadó műként alkalmazunk. A főcíme egy statisztikai rendszer építőelemeivel azonosak, s mindegyik sorra vett elemnél meghatározzuk annak jellegét, továbbá tárgyaljuk a statisztikai rendszer szempontjából képviselt jelentőségét általában és konkrétan a magyar rendszer szempontjából. Ezután az interjúk és tapasztalataink alapján feltárt tényeket tárgyaljuk az adott elem tekintetében. Végül pedig intézkedéseket javasolunk a helyzet korrigálására, amennyiben szerintünk az jelentősen javítható és javítandó.

2. INTÉZMÉNYI KERETEK

2.1. Általános észrevételek

Az alapvető elvárások. Az eredményes működés érdekében egy statisztikai rendszernek szabályozott módon kell kapcsolódnia a kormányhoz, továbbá rendelkeznie kell saját státussal maga és a legfelső vezetője számára, valamint megfelelő jogi alapokkal és biztos finanszírozási forrásokkal. A statisztikai rendszer e feltételek fennállása esetén tudja nyújtani a tőle elvárt szolgáltatást az alternatív célok közötti ésszerű választást elősegítő megfelelő mechanizmusok alapján. (Egyesült Nemzetek: Kézikönyv egy statisztikai hivatal működtetéséről és szervezetéről.)

Az intézményi keretek magukban foglalják a rendszer hivatalos és leginkább szembe-tűnő elemeit:

– a statisztikai törvényt, amely jogalapot biztosít a szolgálatnak, és kijelöli az elvárt működés módját, a szolgálat tagjainak jogi kötelezettségeit, az adatszolgáltatók jogait és kötelezettségeit, továbbá az egész rendszert koordináló eszközt, az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programot;

– a „főstatisztikust” (Magyarországon ez a KSH elnöke), aki széles vezetői hatáskörrel rendelkezik a rendszer központi intézménye fölött, de aki egyben az egész rendszerre kiterjedő koordinációért is felel, és kulcsfontosságú, szimbolikus szerepet tölt be a rendszer integritásának védelmezőjeként;

– a minisztert, akinek a „főstatisztikus” beszámolóval tartozik;

– egy széles áttekintéssel rendelkező testületet – nem kötelezően – (az Országos Statisztikai Tanácsot), amely tanácsokkal látja el és/vagy felügyeli a „főstatisztikust”.

E „szereplőkkel” kapcsolatban egyenként tesszük meg észrevételeinket.

2.2. A törvény⁹

A hivatalos magyar statisztikáról szóló jelenleg hatályos törvény viszonylag új keletű (1993), de ez nem vonatkozik a gyökerekre, melyek egészen a XIX. századba nyúlnak vissza. Az teljesen nyilvánvaló volt, hogy a törvénynek az előző politikai rendszer idején életbe lépett változata – még ha az az utolsó, liberálisabb időszakban került is jóváhagyásra – alapvető változtatásra szorult, s hogy az új törvényi előírásoknak figyelembe kellett venniük az új politikai célokat és igényeket. Jelenlegi formájában a törvény a korábnál sokkal konkrétan ismeri el az állampolgárok személyiségi jogait mind a jogszerűen kérhető adatok, mind az adatszolgáltatás feltételeit illetően. Úgyszintén megkülönböztetett figyelmet szentel a KSH birtokába került adatok védelmének. Különösen erős védelmet biztosít a hivatalos statisztikai szolgálatnak szolgáltatott személyazonosító adatok esetében. E témákkal kapcsolatban a vizsgálatot végzőknek nincs lényeges megjegyzésük.

Vannak azonban olyan kérdések, amelyekre nézve a törvény – a bíráló szemszögétől függően – vagy szemérmes vagy éppen terjengős. A magyar statisztikai rendszer nem teljes mértékben centralizált, bár a KSH szilárdan a rendszer központját képezi. Más minisztériumok és szervek is végeznek azonban fontos statisztikai tevékenységet. Az OSAP legutolsó változata szerint például a Magyar Nemzeti Bank, a Földművelési és Vidékfej-

⁹ Az 1993. évi XLVI. törvény a statisztikáról és a 170/1993(XII.3.) sz. kormányhatározat a végrehajtásról.

lesztési Minisztérium, a Közlekedési és Vízügyi Minisztérium, a Környezetvédelmi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium és az Oktatási Minisztérium, valamint a Gazdasági Minisztérium is jelentős statisztikai tevékenységet folytat.

Ilyen körülmények között még fontosabbá válik a koordinálást végző hivatal szerepe, különösen ha a rendszernek olyan minőségi paramétereket kell biztosítania, mint a koherencia, az egyszerűség és az adatszolgáltató tiszteletben tartása, vagyis azok a tulajdonságok, amelyek lehetővé teszik, hogy rendszerről és ne egymáshoz csak lazán kapcsolódó adatgyűjtési és tájékoztatási tevékenységek halmazáról beszéljünk. A koordinációt illetően azonban nem világos a törvény. Lényegében a következő koordinációs eszközökkel ruházta fel a KSH-t:

- a különböző hivatalok statisztikai tevékenységének összehangolása;
- szakmai irányítás e tevékenységek sikeres végrehajtása érdekében;
- az éves OSAP tervezetének összeállítása és beterjesztése jóváhagyásra az Országos Statisztikai Tanács elé;¹⁰
- a hivatalos statisztikai szolgálat egyéb szervei által végrehajtandó statisztikai adatgyűjtési program megvalósulásának figyelemmel kísérése;
- más közigazgatási intézményekkel együtt közreműködés más információrendszerek fogalmi és osztályozási rendszereinek a kialakításában, a statisztikai nyilvántartások kialakításában és az adatgyűjtésben;
- részvétel a hivatalos statisztikák gyűjtését és összeállítását érintő jogszabályok előkészítésében.

Ezen túl a KSH szabályozó szerepet játszik a statisztikusok toborzása és a közigazgatásban való alkalmazásuk követelményeinek meghatározása területén. Ugyanakkor a törvény kevés egyértelműen meghatározott eszközt és jogkört ad (ha egyáltalán ad ilyet) a KSH-nak e konkrét és fontos elvárások teljesítéséhez.

Tekintettel arra, hogy a végrehajtáshoz szükséges jogosítványok, de még a befolyásolás világos módszerei is hiányoznak, a vizsgálatot végzők nem is vették szó szerint az említett feladatokat és felelőségeket. Kérdéseket tettek fel, hogy milyen gyakran és legutoljára mikor éltek azokkal, és okozott-e észrevehető változást a rendszerben, ha valamelyik konkrét feladat elmaradt. A válaszok és reakciók sokatmondóak voltak, és alátámasztották az e témában tett ajánlásokat.

Az OSAP kivételével, amelyet a vizsgálatot végzők fontos intézménynek tartanak – annak ellenére, hogy merevsége, modellje stb. vitatható –, a többi feladat és szerepkör tartalma szerintük inkább látszólagos, semmint alapvető jelentőségű. Csak egyetlen példát¹¹ sikerült találni arra, hogy a KSH aktívan részt vesz egy másik közhivatal által végzett statisztikailag jelentős tevékenységre vonatkozó jogszabály kidolgozásában. Ez a tevékenység nehezen tudta volna megkerülni a KSH-t, miután tarifái a fogyasztói árindexre (CPI) erős hatást gyakorolnak. Nem találtunk közelmúltbeli példát a más szervezetek számára az „összehangolás” érdekében végzett „tanácsadásra”, „figyelemmel kísérésre” vagy „fogalmi és osztályozási keretek kialakítására”.

A vizsgálatot végzők szilárd meggyőződése, hogy inkább ki kell hagyni a törvény szövegéből azokat a részeket, amelyek feladatot tűznek ugyan ki, de eszközöket nem rendelnek a végrehajtásukhoz, előírják a végrehajtással megbízott felelősségét, de a teljesítés elmaradása esetére nem szabnak ki szankciókat. Olyan feladat vagy felelősség törvénybe foglalása, amely végső soron nyilvánvalóan csak látszólagos, többet árt a törvény hitelének, mint amennyi haszna van a kölcsönzött hamis látszatnak.

¹⁰ Az Országos Statisztikai Tanács a magyar rendszerben az egyik legrégebben fennálló testület a statisztikai szervek listáján, már a statisztikai törvény legelső (1873. évi) változatában feltűnik.

¹¹ A távközlési szabályozókra vonatkozó jogalkotás során a KSH kiterjedt konzultációkban vett részt.

A vizsgálatot végzők arra a következtetésre jutottak – s ezt később ajánlásaikban részletesebben is kifejtik –, hogy a KSH-nak az ellenőrző szerep lehetőségeire kellene koncentrálnia, és – az OSAP-pal együtt vagy más eljárást követve – célirányos vizsgálatokat kellene végeznie egyes meglévő statisztikai felvételeket, valamint az OSAP-ban javasolt új igények nagy részét illetően, hogy azok megfelelnek-e a helyes statisztikai gyakorlatnak. A vizsgálatok hitelessége és a megállapítások széles körű publicitása elősegítené a vizsgálat eredményének hasznosítását.

A vizsgálatot végzők aggodalma, hogy a KSH képes-e hatásosan irányítani a statisztikai rendszernek azon részeit, melyek keretein kívül esnek, egyáltalán nem hipotetikus. Míg vizsgálatunk elsősorban a KSH-ra mint Magyarország központi statisztikai szervezete koncentrált, legalább egy külső interjúalanytól azt hallottuk, hogy van adatgyűjtő szervezet – nem a KSH –, amely nem biztosít kellő védelmet az adatszolgáltatók által jelentett egyedi gazdasági adatoknak.

Valójában a KSH-n kívüli legtöbb statisztikai szerv valamely minisztérium szerves részét alkotja, vezetőik az illető minisztérium alkalmazottainak tartoznak beszámolóval, tehát nem korlátozza őket ténylegesen a statisztikai törvény egyetlen rendelkezése sem.¹² Emellett e statisztikai szervek által használt számítógépek az adott minisztérium gépeivel integrált rendszerben működnek. Ennek megfelelően eleve aggasztónak tűnik, hogy ezek a külső statisztikai egységek vajon mennyire hatékonyan tudják biztosítani az adatok védelmét. A közvélemény figyelmének a felhívása elősegíthetné a probléma orvoslását.

A jelenlegi törvény lehetővé teszi a KSH számára az akadálytalan hozzáférést a más kormányzati szervek által gyűjtött részletesebb adatok statisztikai célú felhasználására. Ezt a paragrafust azonban nem minden kormányhivatal értelmezi szó szerint. Így például míg a KSH hozzáférhet a vámnyilvántartások forrásdokumentumaihoz, az egyéni bevallásokhoz csak bonyolult, bürokratikus eljárással jut hozzá. Számos országban már a nyilatkozat elkészítésekor másolatot készítenek a statisztikai szerv részére. Ez problémamentesebbé és hatékonyabbá teszi a minőségellenőrzést. Mivel ez nem a törvény hibája, a megoldást olyan intézkedésekben kell keresni, amelyek lehetővé teszik a KSH számára, hogy a kérdést közérdekűvé tegye.

Megállapítás

A statisztikai törvény általában jól megalapozott. Örömmel üdvözljük, hogy rendelkezik az adatszolgáltatók személyazonosító adatai titkosságának védelméről, valamint előírja az egyéni adatszolgáltatók személyiségi jogainak védelmét. Ezzel szemben úgy találjuk, hogy a törvény nem kellőképpen határozza meg a KSH-nak a rendszerben elfoglalt központi szerepét. Előírja a KSH-nak, hogy teljesítse a központi hivataltól általában elvárt funkciókat, de nem biztosít eszközöket ezek hatékony végrehajtásához. A megfelelő végrehajtási eszközök hiányában aggodalomra látunk okot a törvény rendelkezéseinek betartásával kapcsolatban. Ezzel összefüggésben úgy tűnik, hogy nem részesülnek megfelelő védelemben a KSH-n kívüli szerveknél található egyedi statisztikai adatok, s legalább egy esetben előfordult a törvény azon rendelkezésének a durva megsértése, mely-

¹² A törvény egész minisztériumokat s nem azok részeit említi a magyar statisztikai rendszer elemeiként. Ebben az értelemben tehát az illető minisztériumon belül nincs effektív adatvédelem. Ez olyan kérdés, amellyel foglalkozni kell a statisztikai törvény legközelebbi felülvizsgálatakor.

nek értelmében biztosítani kell a KSH számára a más minisztériumoknál nyilvántartott, egyedi adatokhoz való jogos és szükséges hozzáférést.

Ajánlás

A törvényből el kell hagyni minden olyan rendelkezést, amely inkább gyengíti, mint erősíti a törvény hitelességét. Ezek közé sorolhatók azok az esetek, amikor a KSH csupán névleges megbízást kap a magyar statisztikai szolgálaton belül a többi hivatalnak nyújtandó „szakmai útmutatás biztosítására”, vagy „a statisztikai tevékenységek összehangolására” anélkül, hogy ezekhez végrehajtási vagy szankcionálási eszközöket rendelne hozzá.

Javasoljuk, hogy ezeket a rendelkezéseket olyan váltsa fel, amely előírja, hogy az Országos Statisztikai Tanács célirányos „statisztikai felülvizsgálatot” hajtson végre vagy rendeljen el más statisztikai szervezetek tevékenységére vonatkozóan. A felülvizsgálat terjedjen ki az alkalmazott statisztikai módszerek megfelelőségére, az eredmények széles körű, szakszerű terjesztésére, a személyes adatok védelmének biztosítására és az adatszolgáltatási kötelezettség terheinek minimalizálására. A felülvizsgálatokat a KSH végezze el.

Javasoljuk továbbá, hogy az ilyen felülvizsgálatokról készült jelentéseket bocssássák a vizsgált szerv, az OST rendelkezésére, hozzák nyilvánosságra, továbbá terjesszék a kormány elé a következő évi OSAP részeként, mellékelve a KSH elnökének és az OST-nek az ajánlásait, valamint a vizsgált szervek megjegyzéseit.

A vizsgálatot végzők azt várják a javasolt törvényi változtatásoktól, hogy azok a következőkben erősítsék meg a KSH elnökének szerepét:

- az összefüggő magyar statisztikai rendszer folyamatos meglétének biztosítása; a válaszadók tiszteletben tartása a tőlük elvárt erőfeszítések tekintetében; az egyedi adatok sérthetlenségének a védelme; a nemzetközi szabványoknak való megfelelés; kompetens testület (az elnök, az Országos Statisztikai Tanács vagy mindkettő) által megállapított minimumstandardoknak való megfelelés;
- az elnök felruházása olyan eszközökkel, melyek részben lehetővé teszik, részben feljogosítják a más kormányzati szervek által szervezett egyedi adatszolgáltatások vizsgálatát;
- az elnök vagy megbízottja szükséges eszközökkel való ellátása annak megállapítására, hogy más szervek olyan statisztikai módszereket alkalmaznak-e, melyeket a legjobb szakértők választottak volna;
- azon statisztikai szervek nyilvánosság előtti megnevezése, amelyek egyáltalán nem, vagy részben nem biztosították az adatokhoz való hozzáférést, vagy elmulasztották a statisztikai tevékenységük javításához szükséges korrekciókat;
- éves jelentés nyilvánosságra hozása a „magyar statisztika helyzetének felméréséről”, mely bemutatja a teljes statisztikai szolgálat mindenkor erősségeit és gyengeségeit, megnevezi a különböző összetevőket és megjelöli a sürgős korrekciós lépésekkel kapcsolatos véleményeket.

2.3. Az elnök

A KSH elnöke Magyarország statisztikai rendszerének – és nem csak a KSH-nak – címzetes vezetője. A KSH elnökének szerepe és hatásköre, háttere, kinevezésének és visszahívásának módja, a kormányzati hierarchiában elfoglalt pozíciója, politikai függetlensége és a nyilvánosságnak róla alkotott képe kulcsfontosságú elemek a rendszer működése szempontjából, hiszen egyetlen rendszer sem működhet anélkül, hogy valaki ne irányítaná vagy legalábbis koordinálná munkáját.

A statisztikai törvény azon rendelkezései, amelyek a KSH elnökének funkcióira, kinevezésének időtartamára és valamely miniszternek történő beszámolási kötelezettségére

vonatkoznak, általában megalapozottak. Ebben a részben a jelenlegi helyzet egy olyan aspektusát tárgyaljuk, amely javításra szorul.

A KSH elnöke a statisztikai rendszer hitelességének őre. A hitelesség pedig a politikai beavatkozástól való mentességtől függ. Bár a vizsgálatot végzők nem találtak bizonyítékot a KSH ügyeibe való illetéktelen politikai beavatkozásra, de nem találtak erőteljes *intézményes garanciákat* sem annak alátámasztására, ami eddig csak ésszerű gyakorlat volt.

A jelenleg hatályos törvény szerint a KSH elnökét és a négy elnökhelyettest a miniszterelnök nevezi ki, megbízásuk meghatározott (hatéves) időtartamra szól, amely meghosszabbítható. Ez értelemszerűen azt jelenti, hogy ezt az öt tisztségviselőt nem tudja elmozdítani a helyéről egy olyan kormány, amelyet kínosan érintenek az objektív statisztikák, vagy egy „alkalmazkodóbb” személyt kíván kulcspozícióba juttatni. Ez megnyugtató, de nem szolgáltat elegendő alapot ahhoz, hogy a közvélemény megbízzon a hivatalos statisztikák tárgyilagosságában.

A törvény rendelkezései ellenére is alapvetően fontos, hogy valahányszor megürül ezen öt vezető beosztás egyike, az újonnan kinevezett személy maximálisan rendelkezék a szükséges szaktudással és olyan háttérrel, amely tovább erősíti a magyar statisztikai rendszer hitelességét. Bár a mostani tisztségviselők hitelesek, nincs intézményes garancia arra, hogy ez így marad a jövőbeni kinevezéseknél is.

Ezen felül, és annak ellenére, hogy e pozíciók meghatározott időre szóló megbízást jelentenek, egy elszánt kormány megtalálja a módot a tisztségviselő „eltávolítására”. Ezért javasoljuk a statisztikai törvény módosítását.

Megállapítás

Nincs kritikai észrevételünk a KSH öt legfelső vezetői pozíciójának meghatározott időtartamú betöltésére vonatkozó törvényi rendelkezésekkel kapcsolatban. A jelenlegi tisztségviselőket hiteles és tárgyilagos szakembereknek tartjuk, akik a KSH-t érintő ügyekben teljesen politikamentesek. Ugyanakkor a törvény semmiféle biztosítékot nem tartalmaz arra nézve, hogy a jövőbeni kinevezések nem vetnek majd árnyékot a rendszer hitelességére. Emellett sajnálatosnak tartjuk annak a lehetőségét, hogy a jelenlegi törvényi előírások ellenére egy elszánt kormány a nemkívánatos tisztségviselőket megbízásuk lejárta előtt távozásra kényszerítheti.

Ajánlás

A statisztikai törvény módosításra szorul annak érdekében, hogy valahányszor a KSH elnöki vagy elnökhelyettesi posztja megüresedik, a miniszterelnök kérje fel a Magyar Tudományos Akadémiát egy ad hoc bizottság felállítására, melynek feladata a megüresedett pozíció betöltésére legalkalmasabb személyek listájának összeállítása. A miniszterelnök a listán szereplő jelöltek közül nevezze ki az új tisztségviselőt.

2.4. Az Országos Statisztikai Tanács

A törvény előírja a KSH elnöke mellett tanácsadó szerepet betöltő Országos Statisztikai Tanács működését. Ennek célja, hogy erősítse a KSH elnökének mint a teljes statisztikai szolgálat koordinátorának a szerepét.

Egy széles alapokon nyugvó, a magyar társadalom számos területét képviselő, neves tagokból álló tanács kedvezően járulhat hozzá a statisztikai rendszer működéséhez. Nem vagyunk azonban meggyőződve arról, hogy a jelenlegi Országos Statisztikai Tanács megbízatásával és munkamódszerével eredményesen működik. Úgy tűnik, hogy tényleges főfunkciója az éves OSAP megvitatása és áttekintése, azonban kevés jel utal arra, hogy megfontolásaik jelentős hatást gyakorolnának a kormány elé terjesztett anyagra.

Megállapítás

Jelenlegi felállásában az Országos Statisztikai Tanács működése eredménytelen.

Ajánlás

A VII. Ajánlások fejezet 2.b. pontja fejt ki azt a kibővített szerepet, melyet a tanácsnak szánunk.

2.5. Milyen reformra van szüksége az OSAP-nak?

Sokat lehetne foglalkozni egy közismert, bevált intézménnyel, amely valamennyi résztvevőt szándékai kinyilatkoztatására készíti, eszközöket biztosít azok rögzítéséhez, s végül a közös nézeteket egy tájékoztatásra, nyilvántartásra és jóváhagyásra szerkesztett dokumentumban fejt ki. A vizsgálatot végzők szerint ezek az OSAP funkciói, és ezek erősségei között szerepelnek. Nem tartjuk szükségesnek ezek további kifejtését.

Az OSAP-nak azonban van számos gyenge pontja is, melyek közül néhányat a vizsgálatot végzők elég súlyosnak tekintenek, és amelyek ártanak az egész intézmény integritásának. Ezek a gyenge pontok is alátámasztják, hogy ajánlásaink miért alkotnak összefüggő csomagot, amelyből ha csak részeket emelnek ki (a teljes csomag átvétele helyett), az az általunk helyeselt lépések jelentős gyengülését eredményezi.

Az OSAP rendkívül merev abban az értelemben, hogy amikor rögzítik a tervezett tevékenységeket, és hivatalos jóváhagyásra beterjesztik, semmi sem történhet a tárgyalások következő fordulójáig.¹³ Más szóval akár huszonnyolc hónapig is eltarthat a hivatalos eljárás, míg egy új elem felkerül a listára, nem beszélve a jóváhagyáshoz és a megvalósításhoz szükséges időről. Ez alatt az idő alatt a hivatalos statisztika tárgyát képező társadalmi és gazdasági világnak mozdulatlanok kell maradnia. Azt is mondhatnánk, hogy a statisztikai tevékenység felelőseinek előrelátóknak kell lenniük, és munkaterveiket messze a jövőbe nyúlóan kell elkészíteniük. De ez az érvelés nem állja meg a helyét, hacsak az ország és annak intézményrendszere nem rendkívül stabil, ami nyilvánvalóan nem mondható el a jelenlegi Magyarországról. Az az elképzelés, hogy huzamosabb ideig semmiféle statisztikai innovációra nem kerülhet sor egy előre nem látott igény kielégítése érdekében, olyan fix ellátásra helyezi a hangsúlyt, ami a szovjet tervgazdaság legmerekvebb szakaszának működését jellemezte.

Három alapvető hibát látunk az OSAP tekintetében, melyek kiküszöbölését – közvetett vagy közvetlen módon – több ajánlásunk is szolgálja. Először is fix kapacitást rögzít. Ez önmagában nem lenne nagy baj, hacsak nem vesszük figyelembe aényt, hogy az

¹³ Elvben előfordulhatnak kivételek, mivel a törvény megengedi az OSAP-nak a kormány jóváhagyásával történő módosítását, de az ezzel kapcsolatos költséget kevés minisztérium vállalná.

OSAP nem alkalmas alternatívák megvitatására – amennyiben nincs elegendő kapacitás minden beérkező igény kielégítésére –, valamint a prioritások esetleges súlyozására.

Másodsorban a folyamaton belül nincs próbálkozás annak kivizsgálására, hogy a más szervek által tett javaslatok módszertanilag megalapozottak-e. Ezt a tényt közvetett módon igazolták interjúalanyaink, akik egyszer sem tettek említést olyan szándékról, amely az OSAP-ba javasolt adatgyűjtések alkalmasságának, célszerűségének, hatékonyságának stb. a vizsgálatára vonatkozott volna.

Harmadsorban a rendszer nehézkesen reagál az új igényekre, miután jelenleg azt a merev időpontokhoz való kötődés és mindenféle beépített késleltetések jellemzik.

Megállapítás

Az OSAP pozitívuma, hogy átfogó leltárt ad a statisztikai tevékenységekről, és lehetővé teszi a (gazdasági) adatszolgáltatóknak, hogy előre betervezzék a szükséges feladatokat. Ugyanakkor az OSAP rugalmatlan a szolgáltatások teljesítésében, mivel a bürokratikus hivatalos jóváhagyási folyamat végén – és annak eredményeként – képtelen arra, hogy módosítsa a már meghatározott adat-előállítási struktúrát.

Ajánlás

A statisztikai rendszernek a változó felhasználói igényekhez való igazítása jelentősen javulna, ha az OSAP működésének jelenlegi merevsége mérséklődne. Ennek érdekében lehetővé kellene tenni korlátozott számú kötelező adatgyűjtést a kormány kifejezett előzetes jóváhagyása nélkül azokban az esetekben, amikor az érintett az OSAP összeállításának idején még nem láthatta előre az ezen felvételek iránti igényt. A várható rugalmasság lehetővé tenné a statisztikai rendszeren belül, hogy a fő partnerek (az, hogy kik minősülnek fő partnerek, az Országos Statisztikai Tanács vitája és ajánlása alapján dőlne el) az OSAP-keretekben túl évente egy (a KSH esetében négy) új kötelező felvételt kezdeményezhessenek. Ezekről az adatfelvételekről azonban a végrehajtásukat követően külön jelentést kellene készíteni, amely a későbbi OSAP-jelentések függelékeként jelenne meg.

3. AZ ALAPVETŐ ÉRTÉKEK VÉDELME

3.1. Általános észrevételek

„Az eredményes statisztikai rendszerek alapvető értékei a jogszerűség és a hitelesség. Jogszerűség az a társadalmi megítélés, hogy a statisztikai rendszer az ország érdekét szolgálja, s valóban létfontosságú szerepet tölt be. A jogszerűség alapot szolgáltat a közpénzek e tevékenységre fordításához, de a szerepe ennél mélyrehatóbb: ez adja meg tevékenységünk alapvető koordinátáit. Épp a jogszerűségi szempontok adnak célirányt és vezérelnek bennünket, amikor különféle statisztikapolitikai célokat kell mérlegelnünk, például a prioritást élvező témák, vagy a két vetélkedő közérdek – a személyes adatvédelem és a társadalom informálása – között; amikor önmagunkra kényszerített korlátokat alkalmazunk elemző tevékenységünkben, hogy elkerüljük a nagypolitikai vagy a gazdaságpolitikai részrehajlást; amikor információterjesztési tevékenységünkben meghúzzuk a határvonalat a közösségi és a magánérdek között stb.” Lásd az 5. lábjegyzetet (*Fellegi*,1995).

A hitelesség alapvető szerepet játszik annak meghatározásában, hogy milyen értéket jelent a statisztikai információ a felhasználók számára. A statisztikai információ különleges árucikk abban az értelemben, hogy gyakorlatilag egyetlen felhasználó sem tudja ellenőrizni közvetlenül a statisztikai hivatalok által közzétett adatok hitelességét. A felhasználók kénytelenek az információsztolgáltató hírnevére hagyatkozni. Minthogy olyan információt nem lehet felhasználni, amelyben nem hisznek, következésképpen az információban rejlő érték és az információ használhatósága közvetlenül a statisztikai rendszer hitelességén múlik. E hitelesség pedig bármikor kétségbe vonható kétféle alapon vagy mert a statisztikák helytelen módszertanon alapulnak, vagy mert a hivatallal kapcsolatban politikai elfogultság gyanúja merül fel. Minthogy a statisztikai hivatalok vezetőinek nap mint nap döntéseket kell hozniuk, melyek a programok prioritását, a kérdőív szerkesztést, a sajtónyilatkozati szövegeket érintik, és mivel e döntések elkerülhetetlenül értéket képviselnek, ezért rendkívül fontos, hogy a vezetők úgy hozzák meg döntéseiket, hogy nyilvánvaló legyen a politikai befolyástól való mentességük.

Mivel alapvető értékek állnak a középpontban és képezik a titoktartásnak, a személyes adatok védelmének és a megalapozott statisztikai módszertan alkalmazásának alapját, ezek központi szerepet játszanak a következő részek tárgyalásában.

3.2. Titoktartás

Az egyedileg azonosítható adatszolgáltatók statisztikai jelentéseiben szereplő adatok titkos kezelése létfontosságú, mivel ez képezi az adatszolgáltatók és a nemzeti statisztikai hivatal közötti társadalmi szerződés alapját. Lényegében arra bátorítják az adatszolgáltatókat, hogy a valóságnak megfelelő adatokat közöljenek, s ezért cserébe garantálják nekik, hogy az általuk szolgáltatott adatokat kizárólag név nélküli statisztikai információként használják fel, melynek alapján sem közvetlenül, sem közvetetten nem lehet visszakövetkeztetni az adatszolgáltatóra.

A titoktartás védelme a magyar statisztikai törvény egyik alappillére. A jogi védelemre szükség van, de önmagában nem elegendő. A jó statisztikai hivatal meghatározó jellemvonása, hogy munkatársainak kultúrája nem viseli el a szigorú titoktartásnak meg nem felelő magatartást.

Megállapítás

A KSH-nál az egyéni adatszolgáltatóktól kapott adatok hatékony védelmének erős hagyományait és élő kultúráját találtuk.

3.3. A személyiségi jog védelme

Valamennyi statisztikai adatfelvétel bizonyos mértékű beavatkozás a magánéletbe, amit az indokol, hogy ugyanakkor hozzájárulás a közjóhoz azáltal, hogy megbízható információt szolgáltat országos szintű döntések alátámasztásához. Ennek megfelelően fokozott jelentősége van annak, hogy a statisztikai hivatal adatgyűjtési tevékenysége részeként jól megalapozott személyiségvédelmi gyakorlatot folytasson. Az alkalmazandó módszerektől elvárható, hogy a kérdőív tartalma legkisebb mértékben legyen tolakodó;

az adatszolgáltatókat teljeskörűen tájékoztassák az adatgyűjtés céljáról és az adatokhoz való hozzáférés körülményeiről (például ki és milyen feltételek mellett férhet hozzá az egyedileg azonosított adatszolgáltatói adatokhoz, s kombinálhatja azokat ugyanarra az adatszolgáltatóra vonatkozó más információs forrásokkal stb.), az adatszolgáltatók különböző csoportjaira nehezedő beszámolási terhet rendszeresen mérjék, és növekedését szigorúan ellenőrizzék.

Bár kedvező tapasztalatot szereztünk a KSH munkatársainak a személyiségvédelmi kérdésekben tanúsított érzékenységről, fenntartásaink vannak a KSH-nál jelenleg folytatott néhány gyakorlatot illetően.

Megállapítás

Az adatgyűjtésben nagy szakértelemmel bíró területi munkatársak által végzett megfelelő tesztelés és felülvizsgálat hiánya miatt előfordul, hogy a kérdőívek minősége kétségbe vonható. Az EU-hoz való csatlakozás előkészületei miatt különösen fontos az új anyagok tesztelése, nehogy az EU-előírásoknak megfelelő hajtás adatszolgáltatói elégedetlenségre adjon alapot.

Ajánlás

Lásd az Ajánlások VII. fejezet 4.1.c pontját.

Megállapítás

Megtudtuk, hogy a 2001. évi népszámlálási összeírás során számos háztartást több számlálókörzetben biztonságiak kerestek fel.¹⁴ Erre olyan számlálókörzetekben került sor, melyekben egyes lakosok speciális biztonsági védelmet élveznek. Bár ez a KSH hatáskörén kívül történt és utóbb költségmegtakarító intézkedésként indokolták, a háztartásoknak joguk van ahhoz, hogy az őket érintő – számukra statisztikai adatgyűjtésként megnevezett – bármely tevékenységgel kapcsolatos feltételekről, illetve körülményekről tájékoztatást kapjanak. Azon háztartások, amelyek a kérdéses körzetekben nem élveztek speciális biztonságvédelmet, nem kaptak felvilágosítást arról – noha kellett volna –, hogy számlálóbiztosaik valójában a belügyi biztonsági szervek teljes munkaidőben foglalkoztatott alkalmazottai voltak. Bárki is követte el a hibát, ez sajnálatos incidens volt még akkor is, ha a népszámlálási kérdőíven közölt adatok titkosságát nem sértették meg, és jogi következményeket is vonhatott volna maga után. Az igazság az, hogy a közvélemény bizalmát nehéz megnyerni, és könnyű elveszíteni, a népszámlálást pedig egyértelműen a KSH-val és nem más szervvel hozzák összefüggésbe.

Ajánlás

A KSH-nak mindent meg kell tennie annak biztosítására, hogy a saját hatáskörében vagy az irányítása alatt (bármilyen megbízott adatgyűjtővel) végzett adatfelvételek valamennyi körülményéről teljeskörűen értesüljenek az adatszolgáltatók.

¹⁴ A Köztársasági Őrezred tagjai.

3.4. *Megalapozott módszertan alkalmazása*

A megalapozott módszertan alapvető érték, és egyben a KSH alapvető feladata kell legyen az adatfelvételek hibátlan módszertan alapján történő lebonyolítása. Való igaz, hogy a KSH tiszteletre méltó hagyománnyal rendelkezik a módszertani szakértelem terén. Annál sajnálatosabb, hogy a nyugdíjazások, párosulva az időben történő szakemberpótlás elmaradásával, a szakmai kapacitást a megszűnés határára sodorták. A KSH adatfelvételeinek többségét már jó ideje megtervezték, így azoknál még nem érződik a kedvezőtlen hatás, de az újabbaknál és a jövőbeliekénél ez elkerülhetetlen, hacsak nem tesznek lépéseket a helyzet kezelésére. Említették, hogy a KSH elnöke tudatában van a probléma súlyosságának, és már meghozta a megfelelő intézkedéseket.

Megállapítás

Nem lehet egy KSH-hoz hasonló szervezetet a mintavételes adatfelvétel tervezésére szakosodott jártasság és szakértelem nélkül megfelelően működtetni.

Ajánlás

Egy kisebb – az adatfelvételek tervezésére szakosodott, magasan képzett szakemberekből álló – egység felállítását javasoljuk a KSH-nál. Ez az egység széles körű, a módszertan minden területére kiterjedő szolgáltatásokat nyújtana, támogatva az új adatfelvételeket vagy a meglévőket a célnak megfelelő projektesapatokkal összefüggő átszervezését. Ez az egység egyben a KSH szakmai központja is lenne, amennyiben elfogadást nyer a KSH fontos revíziós feladatkörrel történő felruházására vonatkozó ajánlásunk.

4. HITELESSÉG

4.1. *Hitelesség és erkölcsi elismerés*

Az számít, hogy mit gondolnak a többiek a faluban... Valahol egy kelet-európai gettóban egy férj az éjszaka közepén felveri a feleségét, hogy elmondja neki: azt álmodta, hogy ő lett a falu rabbija. Mire a felesége ráripakodik: „Te bolond, nem a te álmod számít! Majd akkor ébressz föl, ha megtudod, hogy az egész falu azt álmodta, hogy te lettél a rabbi...”

De vajon hogyan tudja az ember meggyőzni az egész „falut” arról, hogy az előállított statisztikák elég megbízhatók (pontosak, tárgyilagosak, mentesek minden politikai befolyástól stb.) ahhoz, hogy fontos döntéseit arra alapozza, amit a statisztikák állítanak?

A hitelesség elsősorban és mindenek fölött a szilárd erkölcsi elismerésen alapszik, vagyis olyasmin, amit a legnehezebb elérni, de amire minden statisztikai szervezetnek égető szüksége van. Ennek hiánya olyan számítástechnikai rendszerhez hasonlítható, amelynél az adatállomány sértetlenségét vírusfertőzés zavarta meg; létezése viszont

olyan számítástechnikai rendszerhez, melynek teljesítményét az adatok sértetlenségének legszigorúbb ellenőrzésével biztosítják.

Sokkal jobb az az összehasonlítás, amely két extrém példán alapul. Az egyik oldalon áll egy olyan ország esete – maradjon névtelen –, amelynek pénzügyminisztériuma szigorú inflációellenes politikát vezetett be. E politika egyik eleme olyan inflációs cél elérése volt, mely szerint „a gazdasági infláció mértéke nem haladja meg az évi százalékot”. Felmerült a kérdés, hogy milyen standard érték alapján mérjék az inflációt, s a kormány első reakciója az volt, hogy ez túl fontos kérdés ahhoz, hogy a statisztikai hivatal kezében hagyják. Ez utóbbi egyszerűen nem rendelkezett olyan kényszerítő erkölcsi erővel – a technikai szakértelmet is beleértve –, amely minden más megfontolást elhomályosítva kétségtelenné tette volna eredményeinek hitelességét.

A másik véglet annak a kormánynak a példája, amely elkezdte mérni, hogy az ország eszközeinek külföldi tulajdonjoga mennyiben járul hozzá a nyereségnövelés és a nyereségkivétel aránytalanságaihoz. Kérdés sem fért hozzá, hogy a pártatlan választ a kérdésre csak a kellő erkölcsi helyzetű statisztikai hivatal tudja megadni, még akkor is, ha még nem rendelkezik kellő szakértelemmel, és megfelelő technikai eszközökkel – legalábbis rövid távon – a helyes számítás elvégzéséhez.

Hogy lehet elérni a magas erkölcsi elismerést, mint a hitelesség alapját? A válasz egy folyamatban keresendő, amely kiterjed következőkre:

- értelmes módon, minden lehetséges alkalmat felhasználva hangsúlyozni kell az intézményi és szakmai függetlenséget;
- nyitottnak kell lenni az alkalmazott módszerekkel kapcsolatban, és nem szabad félni a hibák beismerésétől;
- fel kell ismerni, hogy a felhasználók képzése folyamatos feladat: minél jobban érti a felhasználó, hogyan készülnek a statisztikák, és hogy milyen mértékű a hozzájuk tartozó bizonytalanság, annál bölcsebben tudja felhasználni azokat, és annál kevesebb lesz a találgatás, különösen a motivációkat illetően;
- büszkének kell lenni arra, hogy átlátható eljárásokat követtek abból a célból, hogy a statisztikai hierarchia kulcspozícióiba tehetséges szakembereket válasszanak és nevezzenek ki úgy, hogy a hitelesség soha se kompromittálódjék;
- ha szükséges, akár keményen reagálni kell a médiában a statisztikai rendszerre vonatkozó, nem helytálló kijelentésekre vagy rosszindulatú célzásokra;
- a KSH elnökének és elnökhelyetteseinek kinevezésére és visszahívására olyan eljárást kell életbe léptetni, amelyet mindenki átláthatónak és politikai megfontolásoktól mentesnek tekint (lásd VII. Fejezet, 2a. ajánlás).

A KSH elnöki és elnökhelyettesi funkcióit betöltő tisztségviselők hitelességének társadalmi megítélése rendkívül fontos. Minél előbbre tart egy ország az erősen demokratikus hagyományok vonatkozásában, annál nagyobb szükség van az önkényesség és a nepotizmus elleni pozitív és határozott garanciákra.

A hitelességet nem lehet egyik napról a másikra elérni. Egy statisztikai hivatal bölcs vezetője szüntelenül ezen munkálkodik. Megkértek egy magas beosztású amerikai statisztikust,¹⁵ hogy nevezze meg a kanadai statisztikai rendszernek azt a vonását, amelyet a legjobban irigyel. A válasz így hangzott „...véletlenül hallotta két kanadai parázs vitáját, amikor is egyikük megkérdőjelezte a másik állításának tényszerűségét. A megkérdőjelezett

¹⁵ Jack Triplett (1998): *Taking the „De” out of the decentralized U.S. statistical system.* Washington DC.

azt válaszolta, hogy állítása a Statistics Canada adatain alapszik, és ezzel a vitának vége is szakadt.” A példa hibája, hogy már naivitást súroló, korlátlan hitet sugalmaz, de irányadóként szolgál a hitelesség megállapításához és a minőségi pecsét elnyeréséhez, amit egy statisztikai hivatal vezetőjének célul kell tűznie.

Egyértelműen – és nagy örömeinkre – kijelenthetjük, hogy nyomát sem találtuk a KSH-nál a politikailag motivált és helytelen magatartásnak. Mindazonáltal a külső interjúalanyokkal folytatott beszélgetésünk során nem mutatkoztak a kanadai statisztikák pontosságába és tárgyilagosságába vetett hithez hasonló jelek, igaz, az ellenkezője sem. Inkább azt sugalmazták számunkra (bár erre nem találtunk bizonyítékot, sőt inkább az ellenkezőjére), hogy noha a KSH becsületes és szakszerű, talán nem tiltakozna körmestakadtáig az ellen, hogy segítse a kormányt a számok kozmetikázásával. Mielőtt eltúloznánk a kritikát, jusson az eszünkbe, hogy a KSH egy sokkal általánosabb, kormányzattal szembeni bizalmatlanságnak esett áldozatul, amelyben a bizonytalan politikai történelmet megért valamennyi társadalom osztozik. A kormány motivációjába vetett bizalom hiánya több fajta tünetben jelentkezik, s csak tűnődhetünk azok okán. Így például:

- bizalmatlanság az olyan számok iránt, amelyek történetesen viszonylag jó színben tüntetik fel a kormányt: ha például a kormány kijelöl egy inflációs célt, bármilyen fogyasztóiárindex- adatot, akár a cél elérését sugallja, akár nem – de csak kevéssel „túllőve a célon” – eleve bizalmatlanság fogadja;
- bizalmatlanság azon okok iránt, amelyek megakadályozzák a statisztikai hivatalt abban, hogy valamilyen lényeges adatot publikáljon, vagy épp ellenkezőleg, hitetlenség, ha a hivatal arra hivatkozik, hogy a nem megfelelő módszertan vagy az alapadatok hiánya akadályozta valamely konkrét információ közlését.

A feltételezett okok a következők lehetnek:

- az a meggyőződés, hogy a kormány enyhe nyomást gyakorol a hivatal vezetőjére, s így akadályozza meg a politikailag kínos adatok publikálását;
- az a meggyőződés, hogy a kormány már birtokában van olyan információknak, amelyek még nem állnak a nagyközönség rendelkezésére;
- az a meggyőződés, hogy a KSH elnöke a „kormány embere”, s hogy kiválasztása nem egészen szabályosan történt.

Bármi legyen az említett tünetek múltbéli alapja – és biztonsággal feltételezhető, hogy ma már ezek nagyrészt alaptalanok –, mégis az számít, hogy vannak ilyen hiedelmek, és ezek akadályozzák a hivatalos statisztikák felhasználását. Ezeket a hiedelmeket nem lehet leküzdeni a statisztikák körének kiterjesztésével, az időszerűség javításával vagy az átlagos négyzetes hiba csökkentésével még akkor sem, ha ezek az eszközök általában rendelkezésre állnának. Az ilyen felfogás, illetőleg hiedelmek ellen csak lassan, együttesen, következetesen s a korábban már ismertetett eszközök alkalmazásával lehet felvenni a harcot.

Azonban nem harcolhatunk egyedül. Fontos, hogy szövetségeseket találjunk, s ki volna nagyobb hatalommal bíró szövetséges, mint a média összevont erői. Jól vagy rosszul, de ezek formálják a közvéleményt. Ezért létfontosságú, hogy a média képviselői – természetesen feltételezve, hogy ők függetlenek, és annak is tartják őket – testületileg meg legyenek győződve arról, hogy bármilyen legyen is a KSH szakembereinek – és a magyar statisztikai rendszer többi részének – szakértelme, az eredmények a legjobb szakmai erőfeszítéseket tükrözik.

Megállapítás

Nem találtunk bizonyítékot nem helyénvaló politikai beavatkozásra a KSH statisztikai termékeiben. Sőt, inkább az ellenkezőjét találtuk, amikor a külső interjúalanyok által felvetett állításokat kivizsgáltuk.¹⁶ A hitelesség mindazonáltal létfontosságú a statisztikai rendszer számára: azokat a statisztikákat, amelyekben nem bíznak, nem is használják. Ezért a bizalom hiánya végső soron használhatatlanná teszi a statisztikai rendszert még akkor is, ha a gyanúsítás valójában alaptalan.

Ajánlás

A KSH elnökének és a KSH vezetésének törekedni kell arra, hogy megszervezze és megőrizze a közvélemény statisztikai termékekbe vetett bizalmát, és fel kell ismerniük, hogy erőfeszítésük egy soha véget nem érő harc része. A következő konkrét intézkedéseket javasoljuk.

– Az elnöknek széles körben a nyilvánosság elé kell tárnia (például médiainterjú segítségével), hogy minden, a szakmai szabályoknak nem megfelelő magatartás gyanúja esetén – mint például statisztikai adatok politikailag motivált megváltoztatása vagy eltitkolása – alapos vizsgálatot indít. Ilyen magatartásra utaló állítások vagy gyanú felmerülése esetében a KSH elnökének kompetens és nyilvánvalóan független vizsgálóbizottságot kell felállítania, amelynek tagjait például köztisztviselőkből álló tudományos körökből, a média és az igazságszolgáltatás területéről kell meghívni.

– A KSH elnökének és elnökhelyetteseinek kinevezési módszereit illetően a VII. fejezet 2.a ajánlását kell követnie.

4.2. Hitelesség, nyíltság és bátortalanság

A vizsgálatot végzők tudatában vannak egy fontos ellentétnek. A bátortalan statisztikai szervezet számos nem túl szerencsés jellemző vonást egyesít szerte a világon. Fél elismerni a hibáját, kódósítja a módszereit, és nem megfelelően válaszol, amikor megállapításai jelentőségéről kérdezik. Ezzel szemben a nyitott szervezet maga kezdeményezi módszereinek és azok korlátainak ismertetését, önként elismeri hibáját, ha van rá oka, és megkísérli kommunikálni megállapításának következményeit egészen addig, amíg nem próbálják belevinni tudománytalan spekulációba vagy normatív ítékezésbe.

Mivel a cél a bizalom kiépítése, tehát káros a bátortalan szervezeti magatartás. Az alkalmazott módszerekre vonatkozó tájékoztatástól való félelmet egyetemesen a vétkesség beismerésének vagy legalábbis a nem tisztességes gyakorlat jelének tartják. Egy statisztikai hivatal esetében nem szabad összetéveszteni a konkrét adatszolgáltatók személyes adatainak kiszolgáltatásától való indokolt félelmet a módszerekkel és feltételezésekkel kapcsolatos információk közlésétől való indokolatlan félelemmel.

A KSH még nem tudott olyan fokú bizalmat szerezni, ami egy nyílt szervezettől elvárható lenne, és nem is igazán tesz sokat a bizalom felépítéséért. Elismerten előnyökkel indul, mivel sok jól tájékozott felhasználója kész elismerni, hogy az esetenkénti té-

¹⁶ Fontos annak hangsúlyozása, hogy vizsgálatunk során több külső szakértő jelezte, hogy a KSH a 2000. év fogyasztói árindex közzétele során esetleg 10 százalék alá „tompíthatta” a kapott értéket valamivel e szint fölötti értékről (azon feltételezés alapján, hogy a tízszeres szint jelentheti a pszichológiai küszöböt). A gyanút közelebről megvizsgálva nem hogy alátámasztó bizonyítékot nem találtunk, hanem arról győződünk meg, hogy az ilyen eljárás **majdhogynem szamtani lehetetlenség lett volna**.

vedésektől eltekintve a hivatal hiteles. Ez a hit azonban gyorsan eltűnik, ha a hivatal nem tesz meg minden lehetőt annak érdekében, hogy a módszereire és feltételezéseire vonatkozó információkat a felhasználók rendelkezésére bocsássa. Valóban sok külső interjúalany erősen kifogásolta a statisztikai módszerekről szóló információk – az úgynevezett metaadatok – csekély mennyiségét, és igényelte, hogy ezekből több álljon rendelkezésre. Bár elhangzottak panaszok a korábban publikált adatok revízióját kísérő áttekinthetőség hiánya miatt, azt elismerték, hogy e revíziók hasznosak, ha azzal járnak, hogy új adatok válnak hozzáférhetővé.

Megállapítás

A KSH komoly szaktekintéllyel bíró szervezet, amely magas szintű szakmai bizalmat élvez. Mindazonáltal van még javítanivaló ugyanis:

- a média kritikáival szemben félénkséget tanúsít;
- nem ad szisztematikusan leírást a statisztikai programok során alkalmazott módszertanról;
- mindennapos gyakorlata nem terjed ki arra, hogy folyamatosan felhívja a felhasználók figyelmét a hibákra, revíziókra és a módszertani változtatásokra.

Ajánlás

- A KSH-nak a nyílt és szakszerű reagálás módszeres programját kell bevezetni a médiában elhangzó minden kritikára és rágalmasra.
- A KSH-nak rendszeresen erőfeszítéseket kell tennie a jelentősebb statisztikai programok során alkalmazott módszerek leírására és dokumentálására. Ezt a hasznos információt széles körben kell terjeszteni, például az Interneten.
- A KSH-nak el kell ismernie, ha hibát követ el; egyértelműen jeleznie kell a felhasználóknak a korábban publikált (vagy elektronikus úton terjesztett) információk valamennyi korrekcióját, és feltűnően ki kell emelnie a módszerében bekövetkezett változásokat. Ne várja, hogy erre külön felkérjék és ne csak akkor tegye ezt, ha a felhasználók valamilyen hibára hívják fel a figyelmét.

4.3. Hitelesség és elemzés

A Kézikönyv egy korábbi változatából: „Egy statisztikai hivatalnak nemcsak előállítania kell adatokat, hanem a statisztikát a lehető legnagyobb mértékben fel is kell használnia különféle statisztikai elemzésekhez. Az ilyen célú felhasználás elősegíti a meglévő statisztikák minőségének és az új adatok iránti igényeknek a kiértékelését. Ily módon az elemző munka hozzájárul a meglévő hivatalos statisztikák tárgyyszerűségének és megbízhatóságának javításához...”¹⁷

Ezt tartalmazza a „Kézikönyv egy statisztikai szervezetről” első átdolgozott változata. Amit mond, azért nem hibáztatható, de sok mindent nem mond ki. A mostani átdolgozott változat az „elemzés” tárgyalásakor az alábbi meghatározást adja: „Az elemzés több mint pusztán foglalatosság, ez egy alapállás. Ha a hivatalos, kvantitatív adatok szolgáltatói nem hangolódnak erre az elemző álláspontra, megnövekszik az esélye an-

¹⁷ Lásd a 6. lábjegyzetet.

nak, hogy a statisztikai adatszolgáltatás szembetűnően rosszabbodjon, vagy tárgyyszerűtlen legyen.”

Egyik kijelentés sem mutat túl a hivatal határain. Mindkettő az elemzésnek mint a minőség és a tárgyyszerűség javítását szolgáló eszköznek elengedhetetlen fontosságára utal. Mindkettőből hiányzik annak megemlítése, hogy mennyiben járul hozzá a statisztikai hivatal termékei hitelességének alátámasztásához. Mert valójában:

- az elemzések segítik a nagyközönséget a statisztikai megállapítások jelentőségének értelmezésében, mivel azok tárgyilagosan megvilágítanak közérdekű kérdéseket;
- a kérdések megvilágításának ez a képessége felmerhetetlenül javítja a statisztikai hivatalról alkotott általános képet – megerősíti erkölcsi pozícióját mint a releváns információk kulcsfontosságú forrását, függetlenül attól, hogy ki nyer vagy veszít az adatok publikálása miatt;
- a jó közmegejtés hozzájárul a statisztikai hivatal azon képességéhez, hogy sikeresen megvédje magát a helytelen politikai beavatkozástól.

Azon túl, hogy erősíti az „erkölcsi pozíciót”, az elemző munka nagyban hozzájárul a programok tárgyyszerűségéhez:

- A statisztikai hivatalon belül végzett elemző munka elősegíti a felhasználói „perspektíva” fokozott mértékű megértését, különösen olyan felhasználók vonatkozásában, akiknek elemzésorientált információkra van szükségük.
- A statisztikai hivatalban működő elemzők jelentős mértékben hozzájárulnak új statisztikai adatfelvételi eszközök fejlesztési elveinek kidolgozásához.
- Az elemzők képviselik a természetes kapcsolatot a kulcsfontosságú ügyfelek közösségeivel, valamint a többi minisztériumban dolgozó (országos vagy megyei szintű) gazdaságpolitikai elemzőkkel és a tudományos körökben dolgozókkal.

Még sok mindennek kell történnie ahhoz, hogy az elemzések megállapításai a kormányzati statisztikai hivatalok munkájának szerves részévé váljanak. Olyannyira, hogy egy latin-amerikai statisztikai rendszerről nemrég készült részletes vizsgálat során a külső és belső interjúalanyok túlnyomó többsége azt állította, hogy az elemzés olyan luxus, amelyet kizárólag a magánszektorban dolgozó szakemberektől kell megrendelni, mert az meghaladja a statisztikai hivatal szerepkörét és kapacitását.

A KSH ennél szilárdabb alapokról indul. Azokhoz az országokhoz képest, amelyekben semmilyen tapasztalat sincs ezen a téren, Magyarországon már sokéves hagyománya van a számszerű elemzésnek, amelynek eredményeit egyebek között fontos statisztikai közlönyeiben közre is adja. A leíró tanulmányok hagyományával és a hozzájuk kapcsolódóan kialakult szokásokkal a KSH előnyben van sok más statisztikai hivattal szemben. A kérdés csak az, hogy miképp lehetne tőkét kovácsolni ebből az előnyből.

Megállapítás

Az elemzési termékeket tekintve a KSH tiszteletre méltó hagyományt örökölt. De még hosszú utat kell megtennie elemzőkapacitása megerősítése érdekében, és nem fordít kellő figyelmet arra, hogy jelentős megállapításait a médián keresztül ismertesse. Még súlyosabbnak tűnik ez a probléma, ha figyelembe vesszük az ilyen munkát végző munkatársak átlagos életkorát.

Ajánlás

– Javasoljuk, hogy a KSH új felvételekkel és saját munkatársai kiképzésével, továbbá kutatóhelyekkel való partnerkapcsolatok kiépítése révén tegyen aktív lépéseket elemzőkapacitásának fejlesztése érdekében.

– A KSH elnökének és felső vezetőinek vállalniuk kell a hivatalos statisztikák alapján a közéleti kérdések széles köréről nyert elemzési eredmények nyilvános ismertetését. Az előadások burkolt célja az, hogy rávegye azokat, akik kulcsfontosságú döntéseket hoznak arra, hogy a hivatalos statisztikák mennyire hasznosak.

– Összehangolt erőfeszítést kell tenni annak érdekében, hogy hatásosabb legyen a lényeges megállapítások közlése. A hatásosság fokmérője az lesz, hogy a sajtó mekkora terjedelemben veszi át többé-kevésbé szó szerint a KSH által megírt szöveget, szemben azzal a szövegrésszel, amelyet nem közöl.

– A KSH-nak megfelelő képzésben kell részesítenie munkatársait annak biztosítására, hogy jobban meg tudják ragadni a közélet főbb területeihez kapcsolódó, elemzendő problémákat. Itt kettős a cél: kiépíteni egy olyan belső szellemi kapacitást, amely hatékonyabban képes érvelni a lényegi programváltozások mellett; valamint biztosítani a KSH-vezetők következő generációjának képzését.

5. A FELHASZNÁLÓK PRIORITÁSAINAK FELMÉRÉSE

5.1. Általános észrevételek

Egy statisztikai hivatal legitimitása abból a tényből fakad, hogy munkája fényt derít az országot fenyegető, kritikus gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi problémákra. Mutatókat állít össze e területek változásáról, statisztikákat készít, amelyek elősegítik a gazdaságpolitikai alternatívák kialakítását és kiválasztását, továbbá nyomon követi a programok eredményeit. Bár teljesen helyénvaló – sőt kívánatos –, hogy csak időnként változtassuk az e kategóriák közül az elsőhöz (átfogó statisztikai mutatók) tartozó statisztikák összetételét, a két csoport közül a második tartalmát illetően – amely a gazdaságpolitikai alternatívák kidolgozását és a programok eredményének ellenőrzését segíti elő – azonban gyorsabban van szükség változtatásra, hogy a fejlődést nyomon tudja követni. De még a mutatók összetétele is ki van téve a változásnak. Például napjainkban sokkal nagyobb az érdeklődés a környezetvédelmi statisztikák iránt, mint tíz évvel ezelőtt.

A statisztikai hivatal vezetésének talán az a legnehezebb feladata, hogy az egymással versenyző új statisztikák iránti igények között prioritásokat kell megállapítania. Nincs ugyanis olyan objektív módszer, amellyel össze lehetne hasonlítani, mondjuk a több vagy jobb egészségügyi statisztika előnyeit a tökéletesebb ipari termelési statisztika előnyeivel. Ez egyben egyike a legfontosabb feladatoknak, hiszen ha a statisztikai hivatal nem aktualizálja folyamatosan programjait összhangban a felhasználói igények alakulásával, akkor nyilvánvalóan érdektelenné válik és ezzel együtt elveszíti legitimitását is.

A következő bekezdésekben lehetséges – és ajánlott – megközelítési módokat tárgyalunk, amelyeket egy statisztikai hivatalnak tekintetbe kell vennie, amikor arra törekszik, hogy biztosítsa termékeinek relevanciáját, azért hogy kielégítse a kulcsfontosságú felhasználók igényeit. Az e jelentésben máshol található esetekkel ellentétben az itt vizsgált lehetőségek nem alternatívák, hanem inkább olyan intézkedések, amelyeknek sokkal kedvezőbb a hatásuk, ha bevezetésükre együttesen kerül sor.

5.2. A tárgyszerűség biztosítása más kormányzervekkel való kapcsolatok révén

Bármennyire tárgyilagos és pártatlan egy statisztikai hivatal, bármennyire egyenletesen igyekszik megosztani erőforrásait a korlátozott számú prioritásokért vetélkedők kö-

zött, figyelnie kell a kormány igényeire. Ez így van rendjén, hiszen épp ezek az igények vezetnek olyan döntésekhez, amelyek a legtöbb embert érintik. Azok a statisztikai információk, amelyek fényt derítenek a kormány programjaira és prioritásaira – feltételezve természetesen, hogy mindenki számára egyidejűleg és egyforma feltételek mellett hozzáférhetők – elősegíti a felvilágosult demokratikus vitákat.

Hatóterük miatt a kormányzati prioritásoknak van legnagyobb szükségük arra, hogy mérhető adatokra támaszkodjanak. Ez azért fontos, hogy amennyiben ezek a prioritások nem teljesülnek, az ne a tények részrehajló, ködösített vagy más módon helytelen bemutatásának legyen tulajdonítható. Egy statisztikai hivatal vezetőjének ezért kell törekednie saját maga és közvetlen kollégái lehető legjobb tájékozottságára. A vizsgálatot végzők jó tájékozottságon a látóhatáron kívül eső kérdések ismeretét és az aziránti érzékenységet értik, hogy miként rangsorolják az aktuális problémákat azok, akiknek végül viselniük kell a problémák kezeléséért a felelősséget, s akik tudják, hogy a gazdasági mutatók valójában mire utalnak.

Természetesen semmi sem helyettesítheti a napi sajtó alapos tanulmányozását, a magas rangú tisztségviselők kollegiális jellemvonásainak kiaknázását és mindazokkal a véleményformálókkal való kapcsolatot, akik akár az előtérben, akár a színpalak mögött dolgoznak. Ugyanakkor, ha az ember szervezett formában akar ismereteket átadni, akkor szükség van szervezeten elsajátított, meghatározó tudásra. Ez többféleképpen is elérhető, de talán az egyik leghatásosabb módja a kétoldalú testületek hálózatának létrehozása más kormányzati szervekkel, legyenek azok akár szolgáltatói, akár igénylői az információknak; a lényeg, hogy jelentős befogadók vagy közvetítők legyenek. Ez az oka, hogy az eredményes statisztikai hivatal buzgón törekszik szoros munkakapcsolatok kiépítésére és fenntartására az adóhivatal munkatársaival, a gazdaság- és társadalompolitikáért felelős felhasználókkal, azokkal, akik végső soron felelősek a munkaerőre vonatkozó adminisztratív információkért, továbbá az oktatás, illetve általában a foglalkoztatáspolitikára meghatározó szereplőivel.

A vizsgálatot végzők által annyira pártfogolt kétoldalú testületek bizottságaiban a társelnöki pozíciót a részt vevő hivatalok magas szintű vezetői töltik be, megfelelő ösztönző tagssággal rendelkeznek, hivatalos jegyzőkönyvet vezetnek az értekezleteken, amelyek sűrűségét a „gyakori összejövetel” kifejezés kellően meghatározza. Céljuk több szinten vitát folytatni; feljegyezni és megérteni a felhasználók rövid és középtávú szándékait; alternatívákat kínálni a felhasználó kormányzati szervnek innovációkra, változtatásokra, valamint a statisztikai hivatal felelősségi körébe tartozó termékek megszüntetésére vonatkozóan; biztosítani, hogy ha egy felhasználó kormány szerv saját statisztikai hivatallal rendelkezik, akkor azt meghívják minden – a statisztikákat előállító és felhasználók által rendezett – vitára; és együttműködni minden lehetséges módon a közösen finanszírozott vagy a jövőben közösen használandó projektek megvalósításában.

Nincs szükség különösebb képzelőerőre az adatszolgáltató kormányhivatalokkal tartandó értekezletek megfelelő napirendjeinek kidolgozására vonatkozóan. Ezek olyan kormányzati szervek, amelyek olyan statisztikai célokra felhasználható adatokkal rendelkeznek, amelyekhez a statisztikai hivatal kifejezetten igényli a hozzáférést. Fontos a jogi kérdések tisztázása – nehogy felhasználják azokat az adatok hozzáférése útjában álló akadályok felépítésére –, továbbá fontos az, hogy megvitassák a majdani közigazgatási

adattártartalmakat: ugyanis azok egyaránt könnyen válhatnak zavaró párhuzamosság, vagy pedig szabadon hozzáférhető információk forrásává.

Megállapítás

A KSH nem tart fenn a társszervekkel szervezett kétoldalú kapcsolati hálózatot, s egyesek szerint hagyta elhalni még azt a kevés kapcsolatot is, amivel rendelkezett. Nem találtuk nyomát, hogy a KSH ismerné az olyan nagy társmisztériumok, mint az oktatási, az egészségügyi vagy a belügyi tárcák, legújabb koncepcióit, vagy hogy akár csak általánosságban is érdeklődne azok iránt. Pedig, ha jól kiépített hálózat lenne, akkor már valószínűleg megoldódott volna az MNB-vel a külkereskedelem-statisztika vonatkozásában kialakult krízishelyzet, és a KSH előbbre tartana az oktatási és az egészségügyi tárcával való adategyeztetésben.

Ajánlás

A KSH elnökének a jelentős adatfelhasználó, illetve adatszolgáltató partnerminisztériumok segítségével kétoldalú, magas szintű, konzultatív bizottságokat kell felállítania. E bizottságok rendszeres – általában három havonként tartott – értekezletein folyamatos párbeszédet kell folytatni az adott minisztériumnál kialakuló prioritásokról és az új (közigazgatási), statisztikai célokra kiaknázzható adatforrásokról. E bizottságok időszakonként beszámolóval tartoznak a KSH és a társ-kormány szerv vezetőjének.

5.3. A tárgyyszerűség biztosítása szakmai tanácsadás alapján

Nem a társmisztériumok köztisztviselői jelentik az egyetlen információforrást a prioritások kiválasztása és rangsorolása vonatkozásában. Tanácsaik várhatóan eléggé célzottak lesznek, és meglehetősen gyakran konkrét kérések formájában fognak jelentkezni, amelyek alapján a statisztikai hivatalnak ki kell alakítani saját döntéseit a prioritásokról. Az említett hálózaton kívül tanácsadásra alkalmazni kell még egy – ezúttal nem kizárólagosan, de tipikusan a kormányzaton kívüli személyekből álló – párhuzamos hálózatot is. Ez a különös fontosságú témákkal foglalkozó tanácsadó testületek hálózata, ahol az igényelt tanácsadás kiterjed az elvi, fogalmi és módszertani kérdések mellett az újonnan felmerülő és magas prioritást kapott problémákhoz kapcsolódó minden kérdésre.

Más országokban több nagy hírnévnek örvendő hivatal is kiépítette kiterjedt hálózatát, hogy szakirányú tanácsot kaphasson nagyfontosságú témákban. Svájcban és Németországban erősen támaszkodnak a kutatóintézetekre és az egyetemekre. Franciaországban az a hagyomány, hogy magas rangú köztisztviselőkre és „szociális partner szervezetekre”¹⁸ támaszkodnak. A Kanadai Statisztikai Hivatal tanácsadó testületek¹⁹ kiterjedt hálózatát foglalkoztatja, amelynek tagsága vegyes összetételű: egyesek az állami szektorból jönnek, nagy részük a tudományos körökből, és ahol csak lehetséges, az üzleti körök is képviselve vannak.

¹⁸ A munkaadók szövetsége, szakszervezetek, helyi önkormányzatok, a pénzügyi szektor és az egyetemek képviselői.

¹⁹ További részleteket közöl az 5. lányszövegben hivatkozott munka.

Ezeknek a hálózatoknak nemcsak az a lényege, hogy fontos tanáccsal szolgálnak, hanem az is, hogy tekintélyt és hitelességet kölcsönöznek a hivatalnak. Ha ugyanis jól meg-alapozott, szilárd szakmai hírnévvel rendelkezők a partnerek, akiknek semmilyen nyilvánvaló előnye nem származik a statisztikai hivatal dicséretéből, továbbá hajlandók időt szentelni és kifejtetni kollektív véleményüket valamely technikai problémát illetően, akkor óriási előnnyel jár, ha erre folyamatosan mozgósítani tudjuk őket.

Ahhoz azonban, hogy valóban hitelességet kölcsönözzenek, a külső szakértőknek „representatívaknak” kell tűnniük, ugyanakkor nem „képviselhetnek” mást, mint kizárólag a saját véleményüket. Az e kijelentésben rejlő, látszólagos ellentmondást könnyű ki-küszöbölni.

Képviselő: „Lenni vagy nem lenni?”

Alkalmassint nem világos, hogy mit is várunk el egy tanácsadó testület tagjától. Egyrészt azt kívánjuk tőle, hogy a vitatott kérdéssel kapcsolatos tapasztalatait hozza, és elvárjuk, hogy ez a tapasztalat azt a legjobban tájékozott közvéleményt „representálja”, amellyel közvetlenül nem konzultálhatunk. Másrészt viszont nem akarjuk, hogy a bizottsági tag saját magán kívül mást is „képviseljen” – mondjuk egy pártot, szervezetet, régiót, kerületet vagy bármely más csoportosulást, amelyhez tartozik.

A „képviselő” szóhasználat meglehetősen laza, mivel szó sincs merev képviselőtről. Ennek ellenére azt kell sugallnia, hogy a bizottság tagsága nem ugyanarról az egyetemről vagy országrészből kerül ki; hogy nem csak férfiakból áll; hogy nem ugyanazt a politikai irányvonalat képviseli stb.

A tanácsadó testületek nem döntéshozó testületek, és nem is kell olyan ügyekkel foglalkozniuk, mint a költségvetés, az erőforrások allokálása, a termelékenység és bármilyen egyéb hasonló kérdés, amelyek jogosan az intézményi vezetés hatáskörébe tartoznak. Fontos, hogy ne legyenek a szerepkörököt illetően félreértések. Az aggodalomra okot adó ügyek, amelyekben a tanácsadó testületek segítséget nyújthatnak, tipikusan olyanok, amelyek a meglévő információk és módszerek jelentős hiányosságaira, az eredményekben rejlő következtetések jellegére, az adatok alternatív bemutatásainak hatásosságára, a meglévő és várható elvi keretek megfelelőségére stb. deríthetnek fényt.

Nem minden statisztikai „termék” igényel annyi támogatást, mint például a fogyasztói árindex (CPI). Ezek látható és széles körben használt statisztikák. Néhányuknak azonban – mint például a munkanélküliségi rátának – csaknem ugyanannyi támogatásra van szüksége. Ezzel szemben az államigazgatási – például a vízlevezető csatornák üzemeltetési költségeiről készített – statisztikákat talán szokták felületességgel vádolni, de csak ritkán rosszindulatú vagy szándékos torzítással.

A fokozott bizalmat erősítő intézkedéseket igénylő – a legszélesebb körben idézett s ezért a legnagyobb hatást gyakorló – statisztikák számára fontos az, hogy létezzen egy objektív tanácsadókból álló csoport, amelynek tagjai szakmai hírnevüket is készek bevetni annak érdekében, hogy biztosítsák a felhasználókat az adatok elfogulatlanságáról. Egy ilyen csoport bármely statisztikai hivatalnál kötelező, különösen olyannál, mint a KSH, amely szeretné megszilárdítani – és meg is kell szilárdítania – hitelességének közmegejtését.

Megállapítás

A KSH-nak van néhány tanácsadó testülete, de a vizsgálatot végzőknek az a benyomása, hogy nem úgy működnek, ahogy kellene. Például a KSH létrehozott egy bizottságot a nemzeti számlákkal kapcsolatban, amelynek nemcsak tanácsadói, de intézmények közötti szerepe is van. Kívülről szemlélve egy ilyen testületnek rendkívül gyakran össze kell ülni, és napirendjét jóval a megbeszéléseket megelőzően meg kell állapítani. Interjúink időpontjáig azonban csak egyszer ültek össze, és következő ülésük napirendje még nem volt ismeretes.

Ajánlás

A KSH elnökének módszeresen át kell tekintenie egyes témaköröknek (munkaerőpiaci mérések, árstatisztika, demográfia, nemzeti számlák stb.) a külső szakmai tanácsadás iránti folyamatos igényét. E testületeket azokon a szakterületeken kell felállítani, ahol a program a koncepciót vagy a méréseket érintő, kiemelkedő kihívásokkal küzd, ahol a közvélemény bizalma a tét, illetve ahol e testületek elő tudják segíteni a felhasználók igényeinek jobb megértését.

5.4. A tárgyszerűség biztosítása a felhasználók tájékoztatása révén

A KSH munkatársaival készített interjúk során a vizsgálatot végzők elkerülhetetlenül összehasonlításokat tettek a Kanadai Statisztikai Hivatalban párhuzamos feladatot ellátó kollégákkal. A jellegzetességek közül az, ami a legjobban megdöbbenette a vizsgálatot végzőket, a szolgáltatói gondolkodásmód, vagyis annak a világos és egyértelmű felismerésnek a hiánya, hogy a KSH-t a köz szolgálatára hozták létre, s ezért a köz elvárásainak kell megfelelnie.

Vannak azonban enyhíthő körülmények. A Kanadai Statisztikai Hivataltól eltérően a KSH fejlesztési tervét nagyrészt az EU kényszeríti rá, és a kormány annak a legmagasabb prioritást követeli. A Kanadai Statisztikai Hivataltól eltérően a magyar állami szektorban bekövetkezett sok változás olyan prioritásokat kényszerít ki, mint például a hosszú távú idősorok kialakítása, a folytonossági hiányok minimumra csökkentése, legalább kisebb mennyiségű metaadat szolgáltatása annak érdekében, hogy a felhasználók hatékonyabban tudjanak működni stb. Ha mindezen kérdéseknek figyelmet szentelnek, az valamennyire megnehezíti a felhasználók egyéb kívánságainak azonnali teljesítését.

E különbségeken túl – de semmiképpen nem csökkentve azok jelentőségét – megfigyelhető egy sajátos elszakadás a felhasználói kívánalmaktól, ami egyfajta ellátógazdaságra és -társadalomra emlékeztet, és ami a korábbi politikai rendszert jellemezte. Ezzel szemben a Kanadai Statisztikai Hivatal frontvonalában dolgozók számára mindennél fontosabb cél a felhasználók kívánságainak minél gyorsabb felismerése és ki-elégítése.

Vegyünk egy példát: több felhasználó panaszkodott – és a vizsgálatot végzők ellenőrizni tudták és megerősítették a panasz jogosságát –, hogy az internetes weboldal, amelyen a KSH az aktuális adatokat elhelyezi, kevésbé használható, mivel a táblázatok képét és nem magukat a táblázatok helyezi el rajtuk, így a táblázatokban levő adatokat a fel-

használók nem tudják igényeik szerint használni. Később elmagyarázták nekünk, hogy a kérdést megoldják, amint beindul az új számítástechnikai rendszer. De akivel beszéltünk erről, senkinél sem tapasztaltuk, hogy érzékelné a probléma sürgető voltát.

Ha ez egy szolgáltatásorientált szervezetnél történik meg, akkor a probléma megoldása égető kérdéssé vált volna a tájékoztatásban részt vevő munkatársak számára. Ugyanis a büszkeségüket sértené, ha a felhasználók jogosan felmerülő kérését nem tudnák minimális időn belül teljesíteni (és biztosan találtak volna valamilyen átmeneti megoldást addig is, amíg a megfelelő rendszer be nem indul). Ez a felhasználók iránti kötelességérzés az, aminek nem találtuk nyomát, amikor a KSH munkatársait meginterjúvottuk.

Nem mintha a kérdéses tulajdonság teljes mértékben hiányozna e hivatalban. Megfigyeléseink alapján tudjuk, hogy megjegyzéseink jogosak, mert találtunk olyan munkatársakat a hivatal vezetésében, akik nemcsak tudnak e problémáról, hanem tettek is valamit az ügy érdekében annak ellenére, hogy ehhez csak kevés eszköz állt rendelkezésükre. Konkrétan azt találtuk, hogy legalábbis egy területen alapvető intézkedésekre került sor a szolgáltatásnyújtási mentalitás javítására, továbbá több más intézkedést is bevezettek, amelyeket itt és másutt is megemlítettünk a jelentésünkben.

Ebből az következik, hogy itt nem is az a baj, hogy a probléma teljesen ismeretlen, hanem inkább az, hogy nem vált közös problémává. Az általunk javasolt intézkedések úgy épültek fel, hogy elősegítsék vagy – amennyiben lehetséges – felgyorsítsák az ilyen irányú fejlődést.

Megállapítás

Több felhasználó panaszkodott – és a vizsgálatot végzők ellenőrizni tudták és megerősítették a panasz jogosságát –, hogy az internetes weboldal, amelyen a KSH az aktuális adatokat elhelyezi, kevésbé használható, mivel táblázatok képét helyezi el rajtuk és nem magukat a táblázatok, amelyeket közvetlenül lehetne szerkeszteni. Később elmagyarázták nekünk, hogy a kérdést megoldják, amint beindul az új számítástechnikai rendszer. De akárkivel beszéltünk erről, senkinél sem tapasztaltuk, hogy érzékelné a probléma sürgető voltát.

Ajánlás

A KSH-nak felül kell vizsgálnia internetes honlapját annak biztosítása érdekében, hogy statisztikai termékeit valós idejű, elektronikusan letölthető formában adja ki. Gondoskodnia kell továbbá arról, hogy valahányszor a termékben korrigálták az idősorokat, vagy a mögöttes módszertan jelentősen megváltozott, annak okairól és körülményeiről kellően kiemelt formában tudósítson.

5.5. A tárgyszerűség biztosítása a gyors válaszadási képesség révén

E jelentésben másutt (lásd VII. fejezet 3.1.g. ajánlás) ismertetjük azokat a lépéseket, amelyeket olyan stratégiai tartalékok képzése érdekében kell megtenni, amelyeket előre nem látható események, váratlan igények, a közérdeklődés tárgyának gyors megváltozása stb. esetén lehetne felhasználni. Ebben a pontban megjegyzéseink annak okaira korláto-

zódnak, hogy miért van szükség olyan kapacitásra, amely lehetőséget nyújt a felmerülő igények gyors megválaszolására.

Egy hivatalos statisztikai szervezet a társadalom hivatalos tényfeltáró eleme, legalábbis azon tények esetében, amelyek leírhatók a statisztika eszközeivel. Például: mennyi a jelenlegi egy főre jutó jövedelem egy magyar háztartásban? Relatív értelemben növekszik-e az eltérés a felső és az alsó decilisek háztartásainak jövedelme között? Időarányosan növekszik-e a középiskolából kimaradók száma? Az iskolából kimaradók családjában a jövedelem normális eloszlású vagy vannak társadalmi–gazdasági csoportok, amelyek hátrányosabb helyzetűek? Ha ezek a kérdések fontosak a politikai döntések szempontjából, akkor a kormányának nem szabad egy pillanatig sem haboznia, hanem azonnali, pontos választ várva át kell adni azokat a KSH-nak.

Ha egy statisztikai hivatal képtelen az igényekre elvárható gyorsasággal reagálni, illetve téved vagy nyilvánvalóan helytelen válaszokat ad, elveszíti a törvény által biztosított funkcióját. Ennek nem szabad előfordulnia. Azonban lehetetlen előre látni, hogy agyályai alátámasztására vagy eloszlására milyen információs igényekkel fog jelentkezni a kormányzat. Ezért biztosítani kell a gyors válaszadás képességét. Ugyanakkor ennek a kapacitásnak a biztosítása nem várható el a statisztikai hivataltól a jóváhagyott költségvetésen belül. Képesnek kell lennie arra, hogy elfogadja más szervezetektől az olyan speciális adatfelvételek finanszírozását, amelyek kielégítik adatigényeiket, és amelyeket ugyanakkor jellemeznek a KSH-hoz fűződő „minőségi védjegy” adottságai: az, hogy az elvek, módszerek és a lebonyolítás objektív és politikailag pártatlan. Ezek a tulajdonságok egyben hitelességet kölcsönöznek az eredményeknek.

Más kormánysszervekkel szemben ez tényleg előnyös területe a KSH-nak, mert egyedül a KSH rendelkezik állandó adatfelvételi kapacitással és jó hírnévvel a hitelességet tekintve. Minden egyéb tekintetben vitatható, hogy ki van a legelőnyösebb helyzetben statisztikai adatok összeállítására egy adott témában. A Pénzügyminisztérium minden más hivatalnál jobb ismeretekkel rendelkezik a kormányzati szektor tranzakcióiról; az MNB más hivataloknál jobb rálátással rendelkezik a fizetési mérleg tőkeszámlájára; az egészségügyi, oktatási, közlekedési és mezőgazdasági tárcák kétségkívül képesek bármely egyéb vélelmezett konkurensnél nagyobb számú szakértőt mozgósítani saját szektorukra vonatkozó ügyekben. Van azonban egy terület, amelyen senki sem képes a KSH-t akár csak megközelítő hatékonyságot tanúsítani, nevezetesen a háztartásokra, vállalkozásokra és intézményekre vonatkozó olyan adatok felmérésében, amelyek kimaradnak az adminisztratív célú kérdőívekről, s amelyekhez szükséges a közmegítélés által elismert hitelesség.

Ezen egyedi jellemzők birtokában a KSH-nak megvan a képessége és a törvény fel is hatalmazza arra, hogy a következő három minőségben lépjen fel – feltéve hogy képes meggyőzően bizonyítani azt, hogy minimális ráfordítás mellett jobb eredményeket ér el, mint bármely más felmérést végrehajtó szervezet:

- képes bárki részéről meghatározott specifikációk szerint felméréseket lebonyolítani;
- mindenki másnak képes tanácsot adni arról, hogy hogyan kell felméréseket végrehajtani, kezdve a minta megválasztásától a regiszterek részleges, illetve teljes körű felhasználásán át egészen területi hálózatának felhasználásán alapuló adatgyűjtésekig;
- képes mások munkájának revíziójára, amennyiben a törvény elismeri szakértelmét, legitimitását, és ténylegesen ráosztja ezt a szerepet a nevezett területen.

Sajnos ritkán kerül sor ennek a komparatív előnynek a kiaknázására. Aggasztónak találjuk, hogy végső soron a kormány gazdaságpolitikai elemzői s az állami szektoron kívüli fontos felhasználók a vesztesek, akiknek a munkáját megghiúsítja a releváns számszerű információk hiánya. Azon túl, hogy meg tud győzni másokat elsőbbségéről az adatfelvételek lebonyolításában, a KSH-nak fel kell oldania a fix szolgáltatókapacitás korlátját. Tapasztalataink szerint ennek csak egy módja van. Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy költségvetését kiegészítse a mások igényeinek kielégítéséhez szükséges reálforrásokkal, tehát lehetővé kell tenni számára a díjazásért történő munkavégzést. Magyarán, ha a KSH-nak meghatározott költségvetése van, amely arra elegendő, hogy egy adott programot a lehető legjobban elvégezzen, de ha mondjuk egy másik kormány szerv további adatokat kér, azaz kiegészítő igényekkel lép fel egy olyan feladat elvégzése kapcsán, amelyhez nincs a KSH-nak erőforrása, vagy semmiképp sem képes azokat előteremteni, kell hogy létezzen egy olyan mechanizmus, amely engedélyezi, hogy az igénylő kormány szerv a szükséges mértékben kiegészítse a KSH költségvetését, és így az – a ráeső, kalkulált KSH-rezssivel együtt – teljesíteni tudja az igény kielégítését.

Az ilyen eljárás hiánya – amit az államigazgatási szektor pénzügyi adminisztrációjának fel kell ismernie –, azzal jár, hogy információ vész el mind a kormány, mind a nagyközönség számára, vagy esetleg nagyobb költséggel jár, ha a munkát magánszervezet végzi el.

Megállapítás

A külső felhasználókkal folytatott interjúk során többször felmerült, hogy vannak olyan alkalmazások, amelyekhez véleményük szerint a KSH vagy nem rendelkezik kellő szakismerettel és nem is tudja megszerezni, vagy nincs abban a helyzetben, hogy kellő gyorsasággal és olyan megfontoltsággal reagáljon, amely egy új felelősség ráruházásához szükséges. Ezt a nézetet meg kell változtatni. Ám ahhoz, hogy ez megtörténjen, biztosítani kell a KSH számára azokat az eszközöket, amelyekkel előre nem látott igényekre képes gyorsan reagálni.

Ajánlás

Idővel – de a lehető leghamarabb elkezdve – a KSH-nak el kell érnie a gyors válasz-képesség kialakítását, feltételezve, hogy megfogadják ajánlásunkat az OSAP nagyobb rugalmasságát illetően. Ezt a kapacitást, amelynek segítségével más minisztériumok számára díjazás ellenében végezhető adatfelvételek, aktívan kell reklámozni úgy, hogy meggyőzően mutassák be e tárcáknak a magas színvonalú, kiegészítő statisztikai információkból eredő jelentős előnyöket.

5.6. További megjegyzések a tárgyszerűség biztosításához

Vizsgálatunkban az egy-egy konkrét kérdéskörhöz kapcsolódó ajánlások csoportját úgy kell tekinteni, mint napi ellátást – vagyis teljes egészében – és nem mint étlapot, amelyből válogathat az ember. A következőben amellet érveltünk, hogy miért van ez így.

Induló költségvetési tartalék nélkül lehetetlen gyors válaszkapacitás kiépítése. A tervezési folyamatok és a terv megvalósítására szolgáló pénzügyi keretek megváltoztatása nélkül lehetetlen stratégiai tartalék kialakítása. Nem lehetséges a munkatársak új prioritásnak megfelelő átszervezése, ha egy szervezetnek nincs megalapozott emberierőforrás-gazdálkodási programja,²⁰ amely a munkatársak feladatok szerinti, rugalmas áthelyezésének hagyományához vezet el, amely azon alapszik, hogy a munkatársak maguk is úgy látják, hogy többféle feladat ellátására képesek, és amelyben ez a felfogás és a valóság egyaránt a hatékony képzési programon alapszik. Nem lehet valaki pozitívan aktív, ha nincs a kezében hatékony eszköz a felmerülő igények felismeréséhez, még akkor sem, ha azok már kirajzolódnak a látóhatáron. Képtelenség kellő bizalmat ébreszteni a felhasználókban, amikor saját berkeik kívül a hivatali politikát a túlzott bátortalanság jellemzi. Mechanizmusok (és szokások) híján, amelyek alapján szolgáltatási díjat tudnának felszámítani, lehetetlen olyan gyorsan reagálni a felhasználók igényeire, ahogy szerintük kellene. Nem lehet becsületesen értékesíteni a statisztikai hivatal gyors válaszkapacitását, ha nem fejleszti saját szolgáltatásai marketingtechnikáját, és nem sikerül meggyőznie a lehetséges szponzorokat, hogy éljenek e szolgáltatásokkal.

További részletekre derül fény a VII. fejezet ajánlásainak tartalmából.

6. A PRIORITÁSOK RANGSOROLÁSA

6.1. Általános észrevételek

A felhasználók törekvéseinek kiderítését és kielégítését célzó igyekezetből természetesen következik, hogy az eredményes statisztikai hivatal vezetője úgy rangsorolja ténymegállapításait, hogy a felhasználók a maximális szolgáltatást nyerhessék a rendelkezésére álló szűkös erőforrásokból. Az ilyen gyakorlat módszeres megvalósítása azonban feltételezi egy tervezési rendszer létezését, ami viszont megköveteli a költségek és az erőforrások rendelkezésre állásának ismeretét és ellenőrzését. A következő bekezdések részletesebben kifejtik ezt a kérdéskört. Van egy többé-kevésbé önálló, a költséggazdálkodást tárgyaló rész is, de ezt terjedelme és részletekbe menő tartalma miatt jelentésünk V. fejezetéhez csatolt Függelékben helyeztük el.

6.2. Az új tervezési és pénzügyi keretek mellett szóló érvelés

Általában sok a prioritás, ugyanakkor egyidejű és egyforma figyelmet igénylő kielégítésükhöz kevés erőforrás áll rendelkezésre. A legtöbb prioritás nem is összehasonlítható abban az értelemben, hogy az egyik az egészségügyhöz, a másik a közlekedéshez, a harmadik pedig a környezetvédelmi kockázatokhoz kapcsolódik, ugyanakkor nincs olyan objektív eljárás, amellyel egyértelműen meg lehet határozni, hogy közülük melyik a legfontosabb. Mégis a megállapított fontossági sorrend alapján kell választani. Ezért tárgyaltuk az előbbi fejezetben azokat a kipróbált mechanizmusokat, amelyek éppen az ilyen felhasználói preferenciák idejekorán történő kiderítésére szolgálnak.

Semmi sem helyettesíthet egy olyan mechanizmust, amelynek segítségével a statisztikai hivatal vezetője kiderítheti, hogy hány prioritásnak tud helyt adni, nem feltétlenül egy

²⁰ A emberierőforrás-gazdálkodási és a vonatkozó irányelvek kérdéseinek tárgyalását lásd az V. fejezet, 4. pontjában.

fix, hanem inkább egy bővíthető kínálati kapacitás keretei között, ahol a bővített szolgáltatásokhoz szükséges erőforrásokat részint kívülről finanszírozzák, részint termelékenységszükségjavításra alapulnak. Ezt a mechanizmust nevezzük ebben az anyagban tervezési rendszernek. Nem több mint – nagy hatásúnak tartott – eljárások sorozata az igényeknek és a rendszer szolgáltató kapacitásának és szerkezetének kiértékelésére, továbbá – a kettő öszszevetése révén – a prioritások meghatározásához, valamint annak eldöntéséhez, hogy milyen mértékben és milyen sorrendben kezelhetők a prioritások. Vegyük tekintetbe, hogy itt nem objektív választásokra szolgáló folyamatot ismertetünk, hanem olyan eljárást, amelynek eredményei dokumentálhatók és nyilvánosságra hozhatók.

Szerencsére a prioritások nem változnak egyik napról a másikra, hiszen egyetlen statisztikai hivatal sem tudná túlélni, ha az általa elvégzendő feladatok listája szezononként, havonta, az időjárástól függően vagy egy utcai járókelő hirtelen kívánsága szerint változna. Valójában egy statisztikai hivatal nem változtat többet évről évre a „menüjén”, mint amennyi összes erőforrásának a töredékét – sokat mondunk, ha megközelítőleg 5 százalékat – érinti. Kivételt képeznek az olyan nagy formátumú feladatok, mint egy népszámlálás, a mezőgazdaság vagy a gazdasági tevékenységek összeírása. Az ilyen összeírásoktól eltekintve, a statisztikai hivatal várhatóan folytatja a fogyasztói árakban, az ipari termelési rátában, a külkereskedelmi áruforgalomban, a munkaerő mennyiségében és jellemben stb. bekövetkező változások időszakról időszakra történő mérését. Az előbbi tevékenységek számbavételét követően fennmaradó erőforrások allokálását a felső vezetés döntésére kell bízni. Ezt stratégiai tartalékként, illetve az irányvonal finom kiigazítása, a különböző feladatok közötti hangsúlyeltolás eszközeként kell kezelni. Az előzőekben azt is megvizsgáltuk, hogy ennek miért kell így történnie.

Nem azt javasoljuk, hogy a statisztikai hivataloknál a megszokott módon végzett minden egyes tevékenységet abban az állapotban kell „befagyasztani”, ahogyan azok valamikor napvilágot láttak. Hiszen ha így tennénk, akkor az élő hivatal hamarosan megfagyott gépezetté válna. Valójában egy hivatal munkájának részét képezi az is, hogy új termékeket vezetnek be, másokat pedig kivonnak. Amikor a dolgok a helyes mederben folynak, a termékösszetétel változásai ideális lehetőséget nyújtanak az előállítási technikák tökéletesítésére, továbbá az alapul szolgáló fogalmi keretek felülvizsgálatára. Tény az, hogy a termelékenység javítása irányába ható erők nélkül az állandóan ismételt feladatoknál a rutin tompító hatása hamarosan áldozatokat követelne.²¹

A hatékonyság fokozását, a produktivitás növelését és a termelés korlátainak megszüntetését célzó próbálkozások sikere felszabadít erőforrásokat, amelyek ezt követően más tevékenységek céljából újra felhasználhatók. Ennek megfelelően a tevékenységek, az általuk lekötött erőforrások, illetve az eszközök új prioritások szerinti újraelosztásának felülvizsgálata nemcsak tevékenységek elindításából vagy leállításából áll, hanem kiterjed a megvalósított programok rendszeres és előre megjósolható időszakonkénti apró változtatásaira is.

Egy statisztikai hivatal vezetésének az ilyen finom irányítási módszerek alkalmazásához nagyjából a következőkre van szüksége:

– hiteles információk arról, hogyan látják a különféle felhasználói körök a statisztikai termékek hiányosságait, s hogy miért fontosak e hiányosságok az irányelvek kialakításában vagy értékelésében;

²¹ A példát ezekre az erőkre, amelyek javítják a termelékenységet és a hatásra, amelyet gyakorolni képesek a hivatal átfogó termelékenységére és arculatára lásd a következő ajánlásban.

- információk a nagyközönséget foglalkoztató vagy a kormányzati szervek által mérlegelt kérdésekről, amelyek várhatóan mind statisztikai adatokat fognak igényelni ahhoz, hogy érdemi nyilvános vitára bocsáthatók, azután pedig nyomon követhetők legyenek;
- információk a meglévő programok költségeiről, a programok változtatására vonatkozó tervekről és azok becsült költségeiről, továbbá az előbbi két pontban tárgyalt esetleges pótlólagos tevékenységek költségeiről;
- a lehetséges új vagy pótlólagos igények relatív prioritásainak és megvalósíthatóságának rendezésére szolgáló folyamat, amelyben azok operatív struktúrával láthatók el, és a döntések cselekvési tervvé alakíthatók át.

Pontosan ezek hiányoznak a KSH vezetői eszköztárából, jóllehet vannak éves tervek és van az OSAP. Nevezetesen három alapvető elem nem létezik, s érdekes módon egyik interjúalanyunknak sem tűnt fel hiányuk, amit egyébként a vezetési és alapvető hiányosságok közé kell sorolni:

- nem lehet eredményes a tervezés, ha nincs kapacitás az akár kis mértékű, de hirtelen felmerülő igények kielégítéséhez szükséges változtatásra, hozzáadásra vagy csökkentésre;
- nem lehet eredményes a tervezés, ha nem ismerjük a folyó tevékenységek összességét alkotó programok költségeit;
- nem lehet kapacitás az érzékelt igényekre történő reagáláshoz, ha nincsenek tartalék-erőforrások, amelyekkel gondosan gazdálkodunk és a vezetés közvetlen irányítása alatt tartjuk éppen azért, hogy hozzárendelhessek vagy átcsoportosíthassák ezeket az erőforrásokat a gyakran hirtelen felmerülő magas prioritású feladatokhoz;
- nem lehet ésszerűen kialakítani és elosztani valamely tartalékot, ha ezt nem támogatja költségelszámolás, amit a franciák az angolnál találékosabban úgy neveznek, hogy *comptabilité analytique*, magyarul pedig analitikus könyvelés.²²

Amikor az interjúalanyoknak lehetőségük nyílt e szempontok súlyozására és annak értékelésére, hogyan kell ezeket integrálni egy olyan funkcióval, amely gondoskodik a felső vezetés állandó tájékoztatásáról a közvéleményt foglalkoztató kérdésekről, ők természetesen azonnal elismerték ezek szükségességét. Megállapításainkból viszont azt a következtetést vontuk le, hogy e tulajdonságok közül egy sem vált igazán a KSH részévé, és valami azt sugallja nekünk, hogy a többi magyar közhivatal sem teszi szívesen magáévá az előbbi megfontolásokat.

Megállapítás

Nem találtunk rá kellő bizonyítékot, hogy a KSH felső vezetése magáévá tette volna a modern tervezési kereteket, mint a prioritások mérlegelésének és kiegyensúlyozásának eszköztét. Nem találtunk továbbá bizonyítékot arra sem, hogy felismerték a szabad mozgástér szükségességét, vagy azt, hogy a működőképes tervnek ki kell terjednie a hivatal teljes és komplex irányítására. Nem találtunk semmilyen bizonyítékot arra, hogy a felső vezetés teljesen tisztában volna azzal, hogy marginális kompromisszumok szükségesek ahhoz, hogy a hivatal munkaprogramja működjön, és dinamikusan fejlődjön, és végül nem találtunk rá kellő bizonyítékot, hogy a vezetést teljességében átjárná a termelékenységnövelés szükségességének tudata.

²² A vizsgálatot végzők, az egyik megyei igazgatóságon egy példát személyesen láttak, egy másiktól pedig hallottak a költségelszámolással kapcsolatban. Ez azt bizonyítja, hogy (a) az eljárás alkalmazható Magyarországon és (b) vannak hivatalos személyek, akik tudják, mit kell tenni rövid távon a megvalósítás felgyorsítása érdekében. De lásd a Függelék az V. fejezethez című részt, amelyben az elszámolás módjáról teszünk részletes ajánlást.

Ajánlás

Javasoljuk, hogy sürgősen fogadjanak el olyan csomagot, amely magában foglalja az alább felsorolt elemeket, így ésszerűbben eloszthatók a szűkös erőforrások, és egyidejűleg lehetővé válik, hogy a hivatal rugalmasabban reagáljon a váratlanul felmerülő igényekre.

A KSH-nak hivatalos éves belső tervezési rendszert kell bevezetni, majd kizárólagos eszközként alkalmazni azt az erőforrások ésszerű elosztásánál és a vállalt programok pontos megvalósításánál.

– A rendszeres tervezési gyakorlat támogatására időszakos termelékenységnövelő akciókra kerüljön sor, amelynek folyamán a főosztályok előterjesztik, hogy milyen intézkedéseket javasolnak a jóváhagyott célok elérése érdekében úgy, hogy a rendszer költségvetésénél három százalékát kitevő megtakarítást (bér és nem bér jellegű kiadások) érjenek el.²³ Ha induló beruházásra van szükségük, akkor a főosztályoknak fokozni kell a termelékenységet, hogy az abból származó nyereség fedezze az induló beruházás három év alatti megtérülését.

– Minden jelentős programért felelős főosztálynak meg kell neveznie a legalacsonyabb prioritású feladatait (például felvételeket, részfelvételeket, publikációkat vagy azok táblázatait), amelyek költségvetésének mintegy 5 százalékát teszik ki.

– Minden főosztálynak belső és külső konzultációkat kell folytatni termékei, hatékonysága és a váratlan felhasználói igényekre való reagálás javítása érdekében. Az így megfogalmazott éves javaslatokhoz az azok megvalósításához szükséges költségeket is hozzá kell rendelni, ami azt jelenti, hogy a javaslatnak tartalmaznia kell az érintett funkcionális (támogató) szervezetek (számítástechnika, megyei igazgatóságok stb.) költségeit is.

– A főosztályok javaslatait vezetői felülvizsgálat keretében kell megvitatni. A felülvizsgálat során, amely valamennyi főosztályvezető számára nyitott vitafórum, a termelékenység növekedését és az alacsonyabb prioritású termékeknek a legmagasabb prioritásúakkal való felváltására vonatkozó javaslatokat kell előnyben részesíteni. A végső döntést a KSH elnökéből és négy elnökhelyetteséből álló felső vezetői bizottságnak kell meghoznia.

– A KSH-nak átfogó, projektalapú belső költségelszámolási rendszert kell megvalósítania. Ennek elsődleges célja az ésszerű döntéshozatal elősegítése konkrét tevékenységek elindítására vagy leállítására, azok költségvetési kihatásainak teljes körű figyelembevételével.

V. SZERVEZETI KÉRDÉSEK

1. ÁLTALÁNOS ÉSZREVÉTELEK

E fejezetekben több olyan szervezeti kérdésre térünk ki, amelyek nem egykönnyen tárgyalhatók egyetlen fejezetcím alatt, de mindegyik a KSH alapvető tevékenységének megszilárdítását szolgálja. A befejező fejezet különleges jellegű. Megoldásokat javasol a jelenlegi anyag ajánlásainak megvalósítására, továbbá olyan intézkedéseket, amelyeket a KSH felső vezetése tehetne annak érdekében, hogy elnyerje a személyzet lelkes támogatását, amely nélkül a legtöbb ajánlást – azok elfogadása ellenére – sem lehet megvalósítani.

2. PROJEKTCSAPATOK ÉS PROJEKTVEZETÉS

A Kanadai Statisztikai Hivatal felső vezetése – mintegy negyven évvel ezelőtt – nagy figyelmet fordított arra a kérdésre, hogy az eredményes statisztikai szervezetnek két fon-

²³ A megtakarítások nem pusztán a **béralap** csökkentését vagy a szükséges felszerelés megvásárlásának elutasítását jelentik. Inkább azt, hogy egyazon eredmény eléréséhez – hiszen a terjedelem, a minőség, az időszerűség stb. szigorúan változatlan **kell hogy maradjon** – kevesebb erőforrást használnak fel, az elért megtakarításokat pedig a szervezet vezetése például pótlólagos tevékenységekre fordíthatja. Nem szabad megfeledkezni a stratégiai tartalékképzésről!

tos dimenzióban kell tevékenységét folytatnia. Az egyik, a vertikális irány közismert, hagyományos és szükség van rá, ha az államigazgatás nem akarja elveszíteni hierarchikus jellegét. A másik dimenzió – amely ugyan nem látszik a hivatalos szervezeti ábrákon, de minden részletében ugyanolyan fontos, mint az első – horizontális, nem hivatalos, több tudományágot érint, és nélküle nem létezik sikeres, innovatív vagy akár rutinszerű projekt sem. Az Egyesült Nemzetek Szervezete gondozásában megjelent „Egy statisztikai hivatal működésének és szervezetének kézikönyve” és ennek elődje, a „Kézikönyv egy statisztikai szervezetről” ismételten hangsúlyozza a statisztikai hivatalok struktúrájának ezt a különös és sajátos vonását.

A vertikális a főosztályok, osztályok, részlegek, igazgatóságok stb. formájában jut kifejezésre. A horizontális dimenzió pedig a több tudományágot felölelő projektek területe. Valójában egy statisztikai hivatal által felvállalt minden projekt multidiszciplináris, és végrehajtásuk különböző szakaszaiban közgazdászok, szociológusok, matematikai statisztikusok, számítástechnikai és adatfelvételi szakemberek, továbbá geográfusok – hogy csak néhányat említsünk – szolgálatait igénylik. Ilyen szaktudás általában nem létezik egyetlen közigazgatási egységbe tömörítve, s nem is ez lenne a hatékony megoldás, mivel minden egyes projekt különböző mértékben igényli a szolgáltatásokat, amelyek a nullától egészen a főmunkaidős elfoglaltságig terjedhetnek. Ez az egyébként egy épület technikai kivitelezéséhez nagyon hasonló megfontolás vezérli a statisztikai hivatalokat a projektek megszervezésénél, amelyek kitűzött célokkal, az indulástól a befejezésig határidőkkel, pontos ütemezéssel, költségvetéssel, technikailag felkészült szakember-utánpótlással rendelkeznek, valamint azon szakmai szervezetek elkötelezettségével és támogatásával, amelyekből a projektvezető és a projektcsapat tagjai kikerülnek.

A KSH már kísérletezett projektcsapatok összeállításával, de ez a kísérlet – a legjobb szándék ellenére is – vegyes sikerrel zárult. Ez nem meglepő, ugyanis a sikernek vannak fontos kritériumai, amelyeket figyelembe kell venni.

- A projektcsapatok csak következetes vezetéssel lehetnek eredményesek.
- Egy projektcsapat nemcsak egymás mellett dolgozó emberekből álló csoportosulás. Inkább olyan csoport, amelyben az emberek különböző szakismereteikkel járulnak hozzá a közös projekt sikeres megvalósításához. Minthogy mindegyik csapattag egyedi kapacitásokat hoz be a projektbe, hatékonyan kell kommunikálniuk, és meg kell találniuk az egyensúlyt a vég nélküli viták és az ellentmondást nem tűrő vezető között.
- Amint megállapodtak a célokban és a módszerekben mind a csapat vezetőjének, mind a csapatnak jelentős önállóságra van szüksége, ellenkező esetben a csapatszemplélet kudarcra van ítélve.
- A csapat önállóságát azonban össze kell egyeztetni azzal a ténnyel, hogy végső soron a hivatal hierarchiája vállalja a felelősséget az erőforrások megfontolt elosztásáért és a projekt eredményeiért. Ez a felelősség nem ruházható át. Ennek megfelelően minden olyan szervezet felső vezetésének, amelynek tagjai részt vesznek a projektcsapatok munkájában, helyet kell foglalni egy irányító bizottságban – ad hoc tagsági joggal – és megkövetelni azokat az információkat, amelyekre szerintük a bizottságnak szüksége van, hogy megbizonyosodjon a projekt megfelelő menedzseléséről.
- Azonban egy irányító bizottság azon joga, hogy megkövetelheti a szükséges információkat, semmiképpen sem felhatalmazás arra, hogy beleszóljon a projekt napi irányításába, bár jogot jelent a célok megváltoztatására és közbenjárásra a csapaton belüli problémák – ha ilyenek felmerülnek – megoldása érdekében.
- Le kell folytatni egy post factum felmérést vagy felülvizsgálatot, amelynek alapján a csapat és az egész szervezet levonhatja a tanulságokat.

Megnyugtató, hogy a KSH-nál legalább néhány munkatárs teljes mértékben tisztában van ezekkel az általános elvekkel – különösen azok, akik pozíciójukból eredően már rá-

kényszerültek a projektszerű munkára –, ugyanakkor nyugtalanítóan találjuk, hogy ez az ismeret nem hatja át teljesen a vezetés felső szintjeit, s emiatt történt, hogy a kísérleti projektek, ha nem is a célok, de határozottan a módszerek kudarcával zárultak.

A projektszerű munkamódszer adaptálásának egyik előnye az, hogy demokratikus kommunikációra kényszeríti a munkatársakat. Egy projektalapú szervezet működtetése lehetetlen, ha nem biztosítható jelentős javulás a KSH-n belül mind a hierarchikus, mind az oldalirányú kommunikációk gyakoriságában és minőségében. Csoportos interjúink során különböző munkatársak a belső kommunikációt nevezték meg mint olyan területet, amely észrevehető hiányosságokkal küzd, és jelezték, hogy ez az egyik elsőszámú jelölt, amely alapos fejlesztésre szorul.

Ezekből a megjegyzésekből két alapozó tevékenység következik. Az egyik a statisztikai hivatalok intézményi és pénzügyi szervezetével kapcsolatos, amint azt már a tervezéssel kapcsolatban is tárgyaltuk. A másik a hivatali belső kommunikáció (vagyis az információ-áramlás) megfelelő keretek közé utalása; erre a témára később még visszatérünk.

Megállapítás

Nem tapasztaltuk, hogy megfelelően értelmeznék a projektcsoportok és a projektvezetés lényegét és hatásait. A projektcsoportok kialakításánál nem vonták be a munkába azokat a hierarchikus szervezeteket, amelyekből a csapattagok kikerültek, nem rendelkeztek világos feladattal vagy költségvetéssel, nem részesültek képzésben a projektmunka elveiről és gyakorlatáról, és egy irányító bizottság felügyelete alá rendelték őket anélkül, hogy tisztázták volna a felügyelet alapját képező szándékot. Bár meg kell említenünk, hogy egyes interjúalanyok többet megértettek, mint mások, de azt is hozzá kell tennünk, hogy a projektvezetés kísérleti bevezetése nem a lehető legjobb módon ment végbe sem az oktatás, sem a mechanizmus jobb megértése iránti igények felkeltése szempontjából.

Ajánlás

– A KSH-nak fejlesztenie kell tapasztalatait a projektcsoportokban végzett munka terén, mert ez létfontosságú a bonyolult statisztikai projektek tervezéséhez és megvalósításához. Össze kell kapcsolni a majdani projektcsoportok felállítását a korábban ismertetett tervezési fázisban történő projektjövöhagyással. A csapatoknak világos feladatokkal, költségtervekkel, beszámolási kapcsolatokkal kell rendelkezniük, továbbá képzést kell kapniuk a csapatmunka elveiről és gyakorlatáról.

– A projektcsoport tagjai számára az ilyen projektekben végzett munka normál feladataik részét kell képezze, tehát nem szabad tőlük elvárni, hogy a projekttel kapcsolatos feladataikat „rendes” munkájuk teljesítésén felül végezzék.

– Az állandó szervezeti egységeikért felelős vezetők úgy vegyenek részt a projektekben, hogy beosztottjaik közül jó képességű munkatársakat delegáljanak a projektcsoportokba.

– A projektcsoportok az érintett szervezeti egységek középvezetőiből álló irányító bizottságoknak számolnak be. Az irányító bizottságoknak jogukban áll megkövetelni a szerintük szükséges információkat, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a projekt irányítása megfelelő. Az információk megkövetelését biztosító jog azonban nem hatalmazza fel őket arra, hogy beleszóljanak a projekt napi vezetésébe, bár megvan rá a joguk, hogy megváltoztassák annak célkitűzéseit, illetve közvetítsenek a csapattagok között esetleg felmerülő konfliktusokban.

– Kinevezésekor a projektvezetőre általános felelősséget kell róni a projekt megadott erőforráskereten belüli végrehajtásáért, az irányító bizottság előtt rendszeresen be kell számolnia a projekt előrehaladásáról és az erő-

források felhasználásáról, a projektesapat tagjai feladatainak meghatározásáról, s mindezt a tervezési folyamat részeként jóváhagyott kereteken belül kell megtennie. A projektvezetőnek bátorítania kell a projektesapat tagjai közötti élénk szakmai vitát a lehetőségekről és szemléletekről.

3. A MEGYEI IGAZGATÓSÁGOK

Mindketten rendíthetetlen hívei vagyunk annak, hogy a statisztikai hivatalnak legyen területi hálózata, amely egyaránt eszköze a helyi információigény árnyalatai nyomon követésének és a szüksézávan nyilatkozó adatszolgáltatók (nem kényszerű) együttműködésre buzdításának. Nem azon lepődtünk meg, hogy létezik a megyei hivatalok hálózata, hanem inkább azon, hogy a KSH állományának olyan nagy hányada dolgozik e szervezeteknél (az alapvető tényeket és adatokat a KSH-ról lásd a VI. Függelékben). Nyilvánvaló, hogy ezeknek a szervezeteknek már nincs olyan súlyuk, mint egy másfajta gazdasági és politikai rendszerben volt, amikor a központ irányított, de utasításait a helyi szervezetektől érkező, nagyon részletes adatok alapján adta ki.

Nem a KSH az egyetlen kormányhivatal, amely kiterjedt területi hálózatot örökölt, amelyben minden egyes szervezetnek saját feladata és felelőssége volt, amelyeknek jellege annyira megváltozott, hogy közülük néhányat sokkal hatékonyabban lehetne elvégezni egy racionalizált szervezetben. Más hivatalok és minisztériumok ugyanebben a helyzetben találták magukat, s mindegyiknek mérlegelnie kellett a túlfoglalkoztatás előnyeit és hátrányait szemben azzal az előnnyel, amelyet a szignifikáns, országos jelenlét nyújt, esetleg jobb pozíciót biztosítva a hangulat és a trendek helyi szintű felmérésére, és amely továbbra is garantálja a munkatársak lojalitását. Egyesek (mint a Magyar Nemzeti Bank) az erőteljes racionalizálás mellett döntöttek. Mások (mint a KSH) jelentősen csökkentették a helyi kirendeltségekbe vezényelt erőket, de továbbra is fenntartják jelenlétüket valamennyi megyében.

Megállapítás

A megyei igazgatóságok sablonnal készült másolatoknak tűnnek. A vizsgálatot végzők valóban elcsodálóztak a megyei igazgatóságok csaknem tökéletes hasonlóságán, ami az alkalmazotti létszámot és munkamegosztásukat illeti. Nagyon kevés kivétellel valamennyi kirendeltség létszáma 45 körüli, ennek kétharmada a szó szoros értelmében vett adatgyűjtéssel, tizenkét százaléka tájékoztatással és felhasználói támogatással foglalkozik, a fennmaradók pedig a számítástechnikától a takarításon keresztül a pénzügyi adminisztrációig terjedő infrastrukturális feladatokat látnak el. A számítástechnikai támogatás is benne van ebben a maradék kategóriában. Ez a sablon, úgy tűnik, független a megye nagyságától, prosperitásától vagy iparosodásának szintjétől.

Tizenkilenc megyei igazgatóság, ahol a KSH számára adatgyűjtést végeznek, a rendszerbe beépített határfokvesztéséget jelent.

Ajánlás

– A tizenkilenc megyében jelenleg párhuzamosan folytatott adatgyűjtési tevékenységet hat vagy hét nagyobb kirendeltségbe kell összevonni. Az összevonás leginkább a mintegy ezerfőnyi vidéki gárdát érinti, és várhatóan jelentős megtakarítást eredményez. Egyben hozzájárulna a budapesti vezetés és a területi hivatalok közötti kommunikáció javulásához is.

– A tájékoztatási és a megyei kapcsolattartási funkciókat a belátható jövőben mind a tizenkilenc megyében fenn kell tartani.

– A Területi és Koordinációs főosztály területi alkotóelemét felülvizsgálatnak kell alávetni. A főosztálynak ugyanis kritikus áthidaló szerepet kell játszania, ennek megfelelően pedig teljeskörűen és idejekorán konzultálni kell velük minden új vagy javasolt adatgyűjtési tevékenységgel kapcsolatban azok javasolt módszertanáról, a kérdőívekről, az időzítésről, a szükséges erőforrásokról, a határidőkről stb. Az egyes felvételeknél ezt legjobban az e célból létrehozott projektsapatokon belül lehet megoldani. A főosztálynak közvetítenie kell a területi szervezet felé az ügyfelek igényeit, a projekt korlátait és a központ elvárásait.

A vitát a megyei igazgatóságok átszervezéséről esetleg megelőzik az EU-csatlakozással kapcsolatos előkészületek. Az EU-ban ugyanis már létezik egy uniós regionális struktúra, amely felülmúlja, sőt, bizonyos értelemben felváltja a helyi kormányzati struktúrákat. Az új struktúra pedig területi statisztikákat fog követelni, így elindítja az alkalmazások, a méretek és a felelőségek megváltozását. Akárhogyan is lesz, döntő fontosságú az alapos átszervezés az erőforrás-megtakarítások felhalmozásához, ami a stratégiai tartalék létrehozásához szükséges. Ne felejtjük el, hogy amint a KSH felhasználja a szabványokhoz való alkalmazkodás céljából kapott EU-támogatást, a területi hivatalok átszervezésénél már nem fog más hasonló nagyságrendű forrás rendelkezésre állni a KSH megerősítéséhez alapvetően szükséges kezdeményezések finanszírozására.

Annak ellenére, hogy az EU regionális politikájának következményei kételyeket ébresztenek, és hogy az interjúalanyok véleménye megoszlik a megyei igazgatóságok jelenlegi szerkezetének jelentős megváltoztatásának célszerűségét illetően, úgy gondoljuk, az alternatívákkal, a megtakarításokkal, az induló költségekkel, a feladatok végső elosztásával stb. haladéktalanul foglalkozni kell. Ezért javasoljuk e célból egy kis projektsapat felállítását valamelyik megyei igazgatóság vezetőjének irányítása alatt.

4. EMBERIERŐFORRÁS-FEJLESZTÉSI IRÁNYELVEK

A hatékony tervezés előfeltétele, hogy az abból következő döntéseket végre is lehessen hajtani. Ez természetesen azt jelenti, hogy néhány meglévő projektből az erőforrásokat új projektekbe kell átirányítani. Egy olyan szervezetben, amelyben az erőforrásokat főként a fizetések emésztik fel, az ilyen lépések csaknem elkerülhetetlenül hatással vannak az emberekre. Ha azok nem hajlandók a megfelelő pályamódosításra (vagy nem készítik fel őket erre), fennakadás lesz a munkában. Ez legalább egy a sok ok közül, amiért egy nagyszámú alkalmazottat foglalkoztató szervezetnek – mint a KSH is – rendelkeznie kell átfogó emberierőforrás-fejlesztési politikával s a végrehajtásához szükséges mechanizmusokkal.

Megállapítottuk, hogy a munkatársak igen nagy hányada a KSH-nál, lényegében a ranglétrán felfelé haladva, többé-kevésbé ugyanazon a területen csinált karriert, amelyre eredetileg felvették. Ez a helyzet szaktudás tekintetében erőt kölcsönöz a szervezetnek egy-egy adott területen, de egyben sebezhetővé teszi az érintetteket és a KSH-t egyaránt, ugyanis a változó prioritások és a létszámnak az intenzívebb munkát igénylő területekre történő ésszerű átcsoportosítása arra való felkészültséget és sokoldalúságot feltételez.

Az itt leírt helyzet olyan jelenség, amelyet mindkét vizsgálatot végző többször is megfigyelt, mint sok (csaknem valamennyi?) statisztikai hivatalra jellemző, közös sebezhető pontot. A Kanadai Statisztikai Hivatal is szenvedett tőle mintegy 20 évvel ezelőttig. Ezt a problémát szerintünk meg kell oldani. Mivel azonban semmit sem olyan nehéz

megváltoztatni, mint egy szervezet kultúráját, ezért úgy véljük, hogy átfogó és önmaguk hatását erősítő megoldásokra van szükség. A bevezetésük időbe telik, és a felső vezetés rendíthetetlen elkötelezettségét és céltudatosságát igényli.

Megállapítás

A KSH emberierőforrás-fejlesztési kapacitása fejletlen, ami sebezhetővé teszi, és többféle módon is hátráltatja fejlődését. Ezekből az egyik az, hogy belső megkövesedéseket okoz, amelyek miatt nehéz a munkatársak változó prioritásoknak megfelelő áthelyezése. Ez az utódlás tervezését – a vezetői gárda korösszetételét tekintve, ami szintén nagyfokú sebezhetőség a KSH-nál – is kockázatosá teszi. A jelenlegi rendszerben minden újabb betöltendő pozíciónál a KSH csak abból a nagyon kis csoportból választhat, melynek tagjai már dolgoztak az adott területen.

Ajánlás

Sürgesnek szeretnénk a KSH vezetőit, hogy kezdeményezzék átfogó emberierőforrás-fejlesztési irányelvek kidolgozását. Ezeknek a következőkre kell kiterjedniük:

- felső vezetői irányítás ezen irányelvek kidolgozásában és pártfogolásában (hatékony emberierőforrás-programot még soha nem kezdeményezett a személyzeti részleg);
- a lehető legjobb, frissen végzett egyetemi hallgatók felvételét célzó irányelvek;
- korai és változatos tapasztalatszerzés lehetőségének biztosítása az új szakemberek számára a KSH tevékenységének három-négy szakterületén;
- kísérleti alapon a tapasztalt munkatársak belső mobilitásának bátorítása anélkül, hogy ez kockázatot jelentene akár a vezetők, akár a beosztottak számára;
- alkalmazási feltétellel tenni, hogy minden újonnan kinevezett felső vezetőnek bizonyos szint fölött kötelező elfogadnia a vezetés szükségletei szerint felmerülő új megbízatást (de meghagyva az ezen a szinten jelenleg beosztott alkalmazottaknak a választás jogát, hogy ők is csatlakozzanak ehhez a rendszerhez);
- érdekes pályafejlesztési lehetőségeket biztosítani minden felső vezető számára, akik elfogadják az új pályafejlesztési módszert;
- bátorítani a tényleges mobilitást projektszervezetek felállítását, új (jellemzően érdekes) projektek kidolgozása és megvalósítása keretében;
- átfogó és érdemi szakmai képzési program lebonyolítása a legtapasztaltabb munkatársak közreműködésével;
- a emberierőforrás-fejlesztésben aktívan részt vevő – az új programokban személyesen közreműködő, azok pártfogolásában aktív szerepet vállaló vagy az oktatási anyagok kidolgozására, előadására vállalkozó – munkatársak kitüntetése és megjutalmazása.

5. A HIERARCHIA ÉS A HATÁSKÖR ÁTRUHÁZÁSA

Ez a fejezet a KSH vezetési kultúrájának olyan vonatkozását tárgyalja, amely a vizsgálatot végzők szerint útjában áll a munkatársak által felhalmozott hatalmas ismeretanyag és tapasztalat kiaknázásának.

Több belső interjú és mindhárom csoportos interjú során ismételten hangoztatták, hogy „ez egy rendkívül hierarchikus szervezet”. Amikor megpróbáltuk kideríteni, hogy mit értenek ezen, arra jöttünk rá, hogy a szervezeti kultúra a következőket részesíti előnyben:

- minden cselekvéssorhoz a vezetés több szintjének, gyakran a legmagasabb szintnek a jóváhagyása kell;
- olyan a kommunikáció módja a szervezet különböző egységeiben dolgozók között, amelyben először felfelé kell haladni a „megfelelő” szintre a hierarchiában, ott átvágni az illető partnerszervezeti egységhez, majd

onnan le ahhoz a szinthez, ahol a szükséges információ megtalálható, s végül ismét felfelé ugyanazt a közvetett útvonalat követve; ez a séma minden fajta kommunikációban érvényesül, a szolgáltatások és az információk igénylését is beleértve.

A statisztikai publikációk mindegyikét, amely a kezünkbe került, legalább három vezetői szinten – beleértve az elnököt is – és ezután még a terjesztéssel foglalkozó ágazat szakemberei és vezetői is felülvizgálták. Mindenki elismeri, hogy az ezekből az ellenőrzésekből eredő változtatások még szerkesztési szempontból is lényegtelennek tekinthetők. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy tetemes az átfedés és az elpazarolt erőfeszítés, amikor például ugyanazt a tervezési adatot kérte egymás után a számítástechnikai részleg, a megyei igazgatóságok felelős szervezeti egysége, valamint a Tájékoztatási főosztály.

Ez a vezetési séma – bár hagyományai vannak – teljes mértékben ellentétes egy professzionális, modern munkahely céljaival, mert a következő káros következményeket vonja maga után:

- a szakemberek sokkal kevésbé érzik magukat felelősnek munkájukért, ha tudják, hogy azzal kapcsolatban hivatalos revíziók sorát rendelték el, s hogy végső soron a felülvizsgálatot végzők – és nem a szakemberek – viselik a felelősséget;
- a munka minősége sínyleti meg, ha elkerülhetetlen a bürokratikus eljárás, amellyel a tárgyhoz tartozó információ a kollégáktól beszerezhető;
- a kommunikációval járó terhek így időrablók, költségesek, hatékonyságot nélkülözők és elkeserítőek;
- a hierarchia jelentősége leértékelődik, ha rutinszerű szakmai vagy adminisztratív ügyekkel és nem stratégiai munkával foglalkozik;
- megfojtja az innovációt.

Az ember még hozzáfűzheti – humorizálva – az előbbieken felsorolt negatívumokhoz, hogy „egyébként ez egy egyszerű gyakorlat”!

Megállapítás

Belső felülvizsgálati és jóváhagyási folyamatait illetően a KSH a hagyományos, bürokratikus szemlélettől szenved, ami rendkívül negatívan befolyásolja eredményességét és hatékonyságát.

Ajánlás

A KSH elnökének létre kell hoznia egy progresszív gondolkozású (főosztályvezetői és osztályvezetői szintű) szakemberekből álló munkacsoportot azzal a feladattal, hogy vizsgáljanak meg minden felülvizsgálati és jóváhagyási folyamatot, majd tegyenek ajánlást azok jelentős egyszerűsítésére. Továbbá arra is ajánlásokat kell tenniük, hogyan lehetne mérsékelni a jelenlegi belső tervezési folyamatok „papírmunkaigényét”.

6. A VEZETŐI CSAPAT

Mostani nagy megbecsülését tekintve könnyű megfedkezni arról, hogy mintegy húsz éve a Kanadai Statisztikai Hivatal is súlyos „gyengélkedési” perióduson ment át. Egy annyira bonyolult szervezetben, mint egy statisztikai hivatal nyilvánvalóan túlzott leegyszerűsítés a kialakult helyzetet egyetlen okra visszavezetni. Mégis sok jól értesült

megfigyelő egyetért abban, hogy az említett időszak problémáit mindenekelőtt az okozta, hogy a Kanadai Statisztikai Hivatal vezetői középkori kis fejedelemségek önkényuraiként léptek fel, védőfalakat emeltek birodalmuk köré, szövetségeket kötöttek és bontottak fel, és háborúskodtak a többi kiskirályság ellenséges uralkodóival.

A vizsgálatot végzők a KSH jelenlegi helyzetét közel sem látják annyira rossznak, mint amilyen helyzetben a Kanadai Statisztikai Hivatal volt úgy húsz évvel ezelőtt. Szerintünk ez fontos tény, mert a KSH előtt álló kihívások nem kezelhetők addig, amíg a KSH nem tudja mozgósítani erőforrásait a stratégiai célok elérése érdekében. Ez nem lehetséges, ha nincsenek valóban közös célok, és ha mindegyik terület a maga számára akar felhalmozni erőforrásokat.

Erre a problémára könnyű megoldást találni, s még csak nem is nehéz megvalósítani. Szükség van azonban hozzá a kultúra változására, az pedig időbe telik, és a vezetéstől állhatatosságot követel.

Megállapítás

A KSH-t nem hatja át a jól teljesítő szervezetekre jellemző kollegialitás és a közös célok tudata.

Ajánlás

Az elnöknek személyes prioritássá kell emelnie a KSH jelenlegi vezetői testületének hatékony vezetői csapattá formálását, és biztosítania kell a szükséges előfeltételeket és speciális eszközöket.

Az előfeltételek:

- *mindenkinek világosan értésére kell adni*, hogy a költségvetéseket és munkatársakat érintő minden fontos döntést átlátható módon kell meghozni; nem fordulhatnak elő „pult alatti ügyletek”;
- a folyamatban lévő ügyek *nyomon követése* és a döntések széles körben történő közlése, beleértve azokat az eseteket is, amikor – alapos okból – el kell halasztani őket;
- a *vezetők bátorítása* arra, hogy a hivatali (nem a helyi) közjő legyen a vezérlő célkitűzésük.

Az eszközök:

- az elnök és az elnökhelyettesek *rendszeres heti értekezletet* tartanak, amelyen minden fontos kérdést megvitatnak;
- *heti beszámolók*, amelyeket az elnökhelyettesek tartanak a hozzájuk beosztott felső vezetők (főosztályvezetők és osztályvezetők) számára a heti elnöki értekezletről;
- *általános részvétel* az éves tervezési folyamatban;
- *rendszeres stratégiai beszámolók*, amelyeket az osztályvezetők tartanak (az elnökből és a négy elnökhelyettesből álló) felső vezetői testületnek a területükön tapasztalt erős és gyenge pontokról, veszélyekről és lehetőségekről.

FÜGGELÉK AZ V. FEJEZETHEZ

Belső költségelszámolási és költségvetés-gazdálkodási rendszer

Ahhoz, hogy a KSH érdemi tervezési rendszert tudjon kidolgozni, és a projektszerű vezetés a KSH-ban napi gyakorlattá váljon – a vizsgálatot végzők mindkét újításnak

rendkívüli fontosságot tulajdonítanak –, beruházásra van szükség egy részletesebb és jobb minőségű pénzügyi nyilvántartás kialakításához. A szóban forgó beruházás célja olyan nyilvántartás bevezetése, amelyben – a nemzeti számlák rendszeréhez hasonlóan – kétféle módon követhetők a belső költségallokációk és a vonatkozó kiadások. Az egyik mód a kormány szerv hivatalos szervezeti struktúráját követi, azaz ágazatokra, főosztályokra és osztályokra van osztva, és mindegyiknek van elkülönített költségvetése. A másik viszont „projektalapú” költségfelosztást követ, ahol a projekt egységes irányítás alatt álló tevékenységek sorozata, amely meghatározott cél meghatározott időn belüli teljesítésére irányul, és jóváhagyott erőforrásokkal (pénz, emberek, gépek és helyiségek) rendelkezik. A szervezeti egységekre példa a Társadalomstatisztikai főosztály, az Iparstatisztikai főosztály vagy a Fogyasztói árstatisztikai osztály. A projektekre példa: a kiskereskedelmi értékesítések új adatfelvétele, a munkaerő-piaci adatfelvétel, a fogyasztói árindex havi gyűjtése és összeállítása, de olyan alkalmoszerű tevékenységek is, mint például a vám- és importstatisztikák egyeztetése az érintett vállalatok forgalmával.

A költségvetés szervezeti elosztását úgy végzik el, hogy az adott egységnél rendelkezésre álljanak a bérköltségek és a béren kívüli juttatások (az irodaszerektől a számítógépekig). Ez független attól, hogy ki intézi a tényleges kiadásokat, a főosztályvezető vagy a hivatal pénzügyi igazgatója. A feloszthatatlan költségek azonban – amelyek a központi számítógépbérlettől az irodabérleten, takarításon, fűtésen keresztül a világításig, szállításig stb. terjedhetnek – a rezsiköltségvetés részét képezik, amelyet egy költségelszámolási rendszer viszonylag igazságosan oszt el a hivatal szervezeti egységei között, például az illető szervezeti egység által irányított projektek költségfelhasználásának mértéke szerint, vagy egy durvább közelítés alapján, az adott szervezeti egység alkalmazotti létszáma arányában. Mindebben nincs semmi rejtélyes, s csak annyit tennénk hozzá, hogy az így meghatározott szervezeti költségvetések összege azonos a hivatal teljes költségvetésével.

Ezzel párhuzamosan a költségvetést és a vonatkozó kiadásokat projektek szerint is elosztják. Egy projektre jellemző, hogy átlépi a szervezeti határokat, mert a hivatal különböző részegységeiből igényel ráfordításokat (inputokat). Például szüksége van adatgyűjtési támogatásra, nagyszámítógépes programfuttatásra, rendszerelemzésre, tanácsadásra a statisztikai módszerek karbantartását illetően stb. A hivatal összes projektje összköltségének – a rezsiköltségeknek egyes projektekre eső felosztását követően – meg kell egyeznie a hivatal teljes költségvetésével, ahogy annak egy szervezett számlarendszerben lennie kell.

Elvileg az erőforrásoknak és kiadásoknak ez a kétféle – szervezeti egységenkénti és projektenkénti – elosztása integrálható lenne az ágazati kapcsolatok mérlege „eredmény” mátrixához hasonló egyetlen táblázatba.

E kettős számlavezetést a vezetők a következőképpen használhatják. Először (mondjuk a pénzügyi gyakorlat vagy a tervezési év kezdetén) szervezeti egységekre osztják el az erőforrásokat. Másodszor, minden projektet egy-egy projektvezető irányítása alá utalnak. Harmadszor, ezek a projektvezetők felhatalmazást kapnak a szükséges ráfordítások megszerzésére, hogy a kitűzött célok teljesíthetők legyenek. Hogy e beszerzések szabályosak legyenek, tükrözniük kell a hivatal éves tervében foglalt megállapodásokat és allokációkat. Negyedszer, a projektvezetők felelnek projektjük határidőre és a költségvetés keretén belül történő végrehajtásáért. Végül ötödször, minden kiadást egyidejűleg kell elszámolni a projekttel és az érintett szervezeti egységgel szem-

ben (az előbbi nyilvántartási célból, az utóbbi a kifizetések tényleges jóváhagyása céljából szükséges).

A valóságban a projektek két véglet közé esnek. Az egyik végletet a jelentéktelenek jelentik, amelyek ugyanazon szervezeti egységen belül kerülnek végrehajtásra, ezért nincs szükség kettős könyvelésre. Egy hivatalnál mindig akad néhány ilyen projekt. A másik végletet az olyan komplex és nagy lélegzetű projektek alkotják, amelyek gyakorlatilag saját, a hivatal normál költségvetési és szervezeti keretein kívül eső költségvetést igényelnek. Jó példa ez utóbbira a népszámlálás. E két véglet között helyezkednek el mindazon tevékenységek, amelyek identifikálható termékeket eredményeznek, és több tudományág, illetve szervezet ráfordításait igénylik.

Felmerül a kérdés: miért kell egy ilyen költséges nyilvántartási gyakorlatot bevezetni? Nem lenne egyszerűbb továbbra is simán elosztani a pénzeszközöket a KSH-t alkotó szervezeti egységek között, hogy azok folytatni tudják tevékenységüket? A válasz nagyon hasonló ahhoz, amit akkor kapnánk, ha a kérdést egy közepesen bonyolult vállalatnak tennénk fel. Ha a vezetés tudni akarja, hogy a vállalat működése valamennyi általa forgalmazott termék vonatkozásában jövedelmező-e, ehhez tudnia kell azt is, hogy termékei egyenként mennyibe kerülnek. Ezen információ nélkül nem tudja ésszerűen elosztani belső erőforrásait. Ehhez hasonlóan egy erőforrásaival ésszerűen gazdálkodni kívánó statisztikai hivatalnak is ismernie kell, hogy mennyibe kerül neki, nem a mintavétel, a számítástechnikai feldolgozás vagy az adatgyűjtés általában, bár ez is szükséges információ, hanem a fogyasztói árindex vagy az ország kiskereskedelmi forgalmára vonatkozó adatok előállítására és közzétételére.

VI. AZ EGYES PROGRAMOKAT ILLETŐ MEGFIGYELÉSEK

1. A STATISZTIKAI PROGRAM MEGERŐSÍTÉSE: A NEMZETGAZDASÁG SZÁMLÁI

A vizsgálatot végzők teljes mértékben osztják a nézetet, miszerint egy ország társadalmi-gazdasági számlái kulcsfontosságú szerepet töltenek be a nemzeti statisztikai hivatalok által előállított legfontosabb statisztikák gyűjtésében, szervezésében és közreadásában. Éppen ez a felfogás alapozta meg mintegy negyven évvel ezelőtt a Kanadai Statisztikai Hivatal nemzetközi hírnevét. Állítólag *Jázi György*, egy közismert nemzeti-számlaszakértő magyar emigráns, azt mondta, hogy egyetlen adatgyűjtemény sem képes a gazdaságot úgy ábrázolni, hogy az egy összetett tájkép legyen, amely ugyanakkor részletesen ábrázolja a patakokat, csermelyeket, völgyeket, fennsíkakat és hegycsúcsokat. De ha ezt a szerepet a nemzeti számláknak kell vállalniuk, akkor mind a külső felhasználói, mind a belső előállítói közösségeket ki kell képezni e szerep felismerésére, s biztosítani kell annak tökéletes betöltését. Nem elegendő, hogy a sorainkban tudjunk kiváló nemzetiszámla-szakembereket, akikből egyébként Magyarországon aránytalanul sok volt. A szervezeteket úgy kell kialakítani, hogy hasznát vehessék a gazdasági számlákban rejlő hatalmas elemzőerőnek.

Mindenekelőtt tudatosítani kell a gazdasági számlák központi szerepét és azt, hogy a gazdaságstatisztikák (és részben még a társadalomstatisztikák is) csak akkor értékelhetők, jelentőségük csak akkor értelmezhető kellő szinten, ha azokat közvetlenül a rájuk vonatkozó számlához viszonyítják.

Egymással versengő két adatsor: a külkereskedelem példája

Egy gazdaságstatisztika ritkán értelmezhető teljes mértékben, ha nem vetik össze a nemzeti számlák rá vonatkozó összetevőjével. Például ellentmondás van a változás nagyságában és arányában két alapvető adatsor között, amelyek Magyarországnak a külfölddel folytatott ügyleteire vonatkoznak. Az áruk exportjához és importjához kötődő ügyletek adatait – amelyek a legfontosabb részei ennek a képnek – egyrészt a Gazdasági Minisztérium a vámnnyilvántartás alapján, másrészt az MNB az exportörök és importörök közötti fizetési forgalom alapján állítja össze. Ahogy az várható, a két adatsor szélsőségesen eltérő értelmezést eredményez a jelenlegi helyzetre vonatkozóan, sőt a jövő megítélésében is, főként nagyon rövid távon. Mindaddig, amíg a két adatsor között nem lesz módszeres összehangolás (lásd VII. fejezet 6.2 ajánlás), addig a felhasználó egyszerűen nem tudja eldönteni, hogy melyik közelíti meg pontosabban vagy a legjobban az „igazságot”. Az megítélhető, hogy adott pillanatban melyik a hihetőbb, ha megnézzük a nemzeti számlák többi összetevőjét is, és döntésünket a belső összefüggések alapján hozzuk meg. A nemzeti számlának ez az egyedi tulajdonsága sugallja központi szerepvállalásukat a gazdaságstatisztikákban, továbbá segíti az ellentmondások, hiányosságok és átfedések megállapítását.

Amikor a Maastrichti Szerződés kimondja, hogy csak olyan ország léphet be az Unióba, amely megfelel bizonyos feltételeknek, mint az áruk és szolgáltatások folyó ügyleteit illető külkereskedelmi deficit nagysága, akkor ezt az adott ország bruttó hazai termékéhez viszonyítja. Ez emlékeztet bennünket arra is, hogy egy csatlakozni kívánó országgal szemben feltétel, hogy csak egyetlen mutatóval mérheti az áruk és szolgáltatások bruttó hazai termékhez viszonyított külkereskedelmi deficitjét. Magyarországnak erre vonatkozóan két adata van, ami mindenképpen megengedhetetlen.

A nemzeti számlák olyan eszközök, amelyek egy statisztikai hivatal számára lehetővé teszik a bölcs döntést arról, hogy mi hiányzik és mi az, ami nagyon hiányzik gazdaság- és munkaerő-piaci statisztikáiból. Például tételezzük fel, hogy közvetett bizonyíték van rá, hogy a bruttó hazai termék legérzékenyebb összetevője az állóeszköz-felhalmozás (ami nagyon is igaz), s hogy ennek két legdinamikusabb eleme az utakra és hidakra fordított közkiadások, illetve a testre szabott szoftvertermékekre fordított magánkiadások. Az elsőnél az értékbecslés, a másodiknál pedig – az értékbecslésen kívül – a felderítés miatt merülnek fel nehézségek. Végül tételezzük fel, hogy a megfelelő becslések szó szerint intelligens következtéseken és nem módszeresen gyűjtött statisztikai megfigyeléseken alapulnak. Csak a számviteli keretek sugallhatnák e két adatfelvétel relatív prioritását – minden egyéb esetleges céltól eltekintve.

A számvitel mint a prioritások megállapításának módszeres eszköze, esetleg nehéz választások elé állít bennünket, amelyek viszont elfogadhatatlannak látszó áldozatokhoz vezethetnek. A statisztikai hivatalok azon munkatársai, akik távol esnek a nemzeti számláktól és a múltban sem voltak részesei azok létrehozásának és értelmezésének, úgy érezhetik, hogy a vezetés fenyegeti vagy méltatlanul kezeli őket, ha túlzottan a nemzeti számlákra támaszkodik a prioritásokat illető döntések meghozatalában. De ezt az ellenállást alapvetően csillapítani lehet, ha sikerül kialakítani egy olyan hivatali „ideológiát”, amely

szerint e számlák előnyben részesülnek a tervezésben és a prioritások eldöntésében, legáltalábbis a tágran értelmezett gazdaságstatisztikán belül.

A nemzeti számla alapú ideológia megléte azonban nem elég. Egy hivatal szervezetének végső soron tükröznie is kell azt úgy, hogy e számlák összeállítását kiemelten, központi helyen kezeli.

Ezeknek az intézkedéseknek nem csak az a célja, hogy belülről segítsék a statisztikai hivatalt. Az is céljuk, hogy elősegítsék külső hitelességét. Várhatóan bekövetkezik az, hogy azok a társadalmi felhasználók, akiknek a gazdaság helyzetével és azok egyes elemeinek összefüggéseivel kapcsolatban dönteniük kell, a statisztikai hivatalhoz fordulnak, és követelik, hogy az pontos és célszerű adatokkal lássa el őket. Amikor ez bekövetkezik, akkor az a cél hogy a nyilvános vita a szóba jöhető programokkal és azok esetleges hatásával foglalkozzék, de semmi esetre se akadjon fenn az adatok minőségén, célszerűségén vagy hitelességén.

Szerintünk a KSH még nincs azon a szinten, hogy meg tudna felelni az ilyen elvárásoknak, s nem látszik úgy, hogy vezetése és munkatársai minden erejüket megfeszítve oda próbálnának jutni.

Megállapítás

Megjegyzés: e bekezdés megállapításait a KSH által közzétett adatok hitelessége iránti sürgető igény ösztönözte. Nem foglalkozik a KSH által alkalmazott módszerek helyességének értékelésével, de nem is vállalkozhattak volna erre a vizsgálatot végzők a rendelkezésükre álló idő rövidsége miatt. Inkább felsorolást adnak a nemzeti számla adatokkal kapcsolatban legutóbb felmerült, több nagy tudású interjúalany által kifejezésre juttatott aggodalmakról és kétségekről. E gondolatok kiemelésének az a célja, hogy felhívjuk a KSH figyelmét: felmerültek kérdések a bruttó hazai termék adataival kapcsolatban, ezek nem felületesek, és akik felteszik, azok intenzív felhasználói a KSH kiadványainak.

A vizsgálatot végzők nem kezeskednek a következőkben felsorolt megjegyzések tényszerű pontosságáért. Sőt, tisztában vannak vele, hogy a KSH szakértői nem is értenének egyet néhány tényszerű kijelentéssel, illetve azok értelmezésével. Ám a hitelesség fontos szerepének fényében elképzelhetetlen volna e megjegyzések kihagyása bármely, a KSH eredményességét célzó, megalapozott vizsgálatból.

– Az interjúalanyokat aggasztja a bruttó hazai termék változásának üteme. Ezt mindaddig vitathatónak tekintik, amíg a külgazdasági szektor ügyleteit határozott módon nem kezelik, és a KSH és az MNB között jelenleg fennálló nézetkülönbségek mindkét szervezet megalapozására el nem simulnak (lásd e fejezet 2. pontját arról, hogy mi a vita tárgya az MNB és a KSH között a külkereskedelmi áruforgalmat illetően).

– Fontos problémák merülnek fel a negyedéves számlaadatok következetességével és különösen a készletfelhalmozásnak tulajdonított, aránytalan fontossággal kapcsolatban.

– A kormányzati szektor számlái a nemzeti számlák összefüggésében nem hitelesek, mert az ESA (European System of Accounts – Európai Számlarendszer) ajánlásai és a vonatkozó EU-előírások ellenére a Pénzügyminisztériumnak még nem sikerült ezek eredményszemléletű elszámolást alkalmazni.

– Az ágazati kapcsolatok mérlegét nem használják az éves bruttó hazai termék becslésének viszonyítási alapjaként. Sőt, inkább az ellenkezője történik. Az ágazati kapcsolatok mérlegét úgy zárják, hogy az éves bruttó hazai termék becsléseit tükrözze.

– A kiskereskedelmi forgalmi adatfelvétel információs ellentmondásban vannak a háztartások nemzeti számlákon belüli fogyasztási adataival.

– 1999. IV. negyedéve és 2000. I. negyedéve között a bruttó hazai termék növekedése felgyorsult annak ellenére, hogy a fogyasztásban és a beruházásokban lassulás következett be. A gyorsulást egyértelműen az exportra és a készletfelhalmozásra terheltek. Az interjúalanyok ennek helyességét vitatják.

– A tőkeszámla becslése hiányos, az állóeszköz-felhalmozási adatok nincsenek összhangban az állomány becslésével.

– Valahányszor valami rendkívüli esemény történik, hiányzik a magyarázat. Amikor például változtatnak a nemzeti számlák becsléseihez alkalmazott elveken (mondjuk az Európai Számlarendszer egy új rendelkezésének bevezetésével), és nincs mód a revízió visszamenőleges alkalmazására, nem adnak útmutatást a felhasználónak a revízió lehetséges hatásáról vagy az okról, amely annak bevezetésére indította a KSH-t.

– Nem fordítanak kellő figyelmet arra, hogy a jelentős felhasználóknak hosszú távú idősorokkal szolgáljanak, amelyek nélkül viszont nehezen lehet értelmezni a folyamatokat.

– Igen káros a KSH-ról alkotott azon kép, hogy fél beismerni, ha hibát követ el. Például a felhasználóknak csak egyszer adtak közre becslést a GNP és GNE közötti eltérésről (1,5 százalék, vagyis annyi, amennyi miatt sehol sem szégyenkezniük), s a KSH soha nem vette a fáradságot, hogy ismét közreadja a becslést el-térést.²⁴

A külső szemlélőktől elhangzó ilyen megjegyzések – bár érdeklődésről és motiváltsá-gáról adnak tanúságot – nem erősítik a kulcsfontosságú gazdaságstatisztikák hitelességé-be vetett bizalmat. Az ajánlásokat tartalmazó bevezetés felkarolja e témákat, és ajánláso-kat tesz a KSH-nak, hogy milyen intézkedéseket hozzon a helyzet megfordítására.

Ajánlás

A KSH vezetésének pre mortem (előzetes) és post mortem (utólagos) szemináriumo-kat kell meghirdetnie és támogatnia először az éves, majd a negyedéves nemzeti számlák témájában. A szemináriumok segítik az alapvető gazdaságstatisztikákért felelős szemé-lyeket, mert jelzést adnak nekik a feladatukat alkotó és logikailag kapcsolódó más sorok (például az ipari termelés és az ipari foglalkoztatottság sorai vagy a bruttó bérek és a ter-melői árak sorai) közötti összefüggésekről. Segítik továbbá a nemzeti számlák összeállí-tóit abban, hogy jobban megértsék azon speciális, a meghatározástól vagy a körülmé-nyektől függő tényezőket, amelyek hatása az alapvető mutatókból nem nyilvánvaló. Így a nemzeti számlák összeállítása áttekinthetőbbé (egyúttal hitelesebbé) válik a nagyközön-ség számára; a nemzeti számlák területén dolgozók és az alapstatisztikák előállítói jobban megismernék és megértenék egymás nehézségeit és kihívásait, és a szemináriumok egyúttal gyakorlótérként szolgálhatnak a fiatal szakemberek számára.

A javasolt módzatok:

– az előzetes szemináriumokat a nemzeti számlák előállításában közvetlenül részt vevőkre és azok köré-re kell korlátozni, akik a statisztikai rendszer jogilag titoktartásra kötelezett tagjai, az utólagos szemináriumokat pedig a jelentős felhasználók számára is meg kell nyitni (a részvételt attól kell függővé tenni, hogy mennyiben tudnak hozzájárulni a tananyaghoz);

– a szemináriumok – egyebek között – rövid jelezést is adnak a felső vezetés számára a jelentős megállapí-tásokról, továbbá azokról a módszertani vagy működési hiányosságokról, amelyekre a vita közben derülhet fény.

²⁴ Elvben a bruttó nemzeti termék (Gross National Product – GNP) és a bruttó nemzeti kiadások (Gross National Expenditure – GNE) becslése egymástól függetlenül történik, de elvileg egyenlőnek kell lenniük a nemzeti számlák elméleti rendszerén belül. Természetesen nem egyenlők. Idővel ugyanis közöttük (az elképzelés szerint becslési hibának betudhatóan) az eltérések sora 0-ra kell csökkenjen, eloszlása pedig közel kell essen a normálhoz. Ha ezektől bármilyen eltérés mutatkozik, azt további elemzésnek kell alávetni. Azzal, hogy a KSH többször sem publikálta az eltéréseket, felkeltette ugyan az étvágyat, de nem elégítette ki a beigért fogással.

2. KÜLKERESKEDELEM

A termékek és szolgáltatások importjának és exportjának részesedése a magyar bruttó hazai termékben meghaladja az 50 százalékos szintet. Az export és import nyers adatainak két fő forrása van. Az egyik a hagyományos vámügyi nyilvántartás. Ez a legátfogóbb mind között, és nagyon részletes adatokkal szolgál. Ez tulajdonképpen a teljes körű export–import adatok egyetlen forrása. A másik forrás kevésbé megszokott. Aból a tényből kovácsol előnyt, hogy a legtöbb ügylet – illetve gyakorlatilag két fél között az uralkodó piaci hatásokkal összhangban lezajló valamennyi ügylet – valamilyen pénzforgalmat idéz elő, ez pedig valamilyen banki adatot. A vizsgálatot végzők számára nem teljesen világos okból a KSH-nak nem könnyű hozzáférni a Vámhivatal által gyűjtött forrásdokumentumokhoz, amelyeket a Gazdasági Minisztérium által megbízott szervezet dolgoz fel. Kétszeresen is szerencsétlen a statisztikai rendszer szempontjából, hogy az MNB nem fogadja el a Gazdasági Minisztérium eredményeit, hanem úgy döntött, hogy saját adatokat gyűjt a nem Magyarországon bejegyzett jogi személyek kifizetéseiről és bevételeiről. Az eredmény az, hogy kétféle adatsor lát napvilágot;²⁵ nem világos, hogy melyiket kell a nemzeti számlákkal összefüggésben felhasználni, és láthatóan zsákutcába jutott az a kérdés, hogy mit lehetne rövid távon tenni a probléma megoldása érdekében.

Súlyos következményei vannak annak, hogy nincs pontos kép a külgazdasági szektorról. Ez a helyzet tűrhetetlen, és lépéseket kell tenni mielőbbi megoldására.

Megállapítás

Nincs közmegegyezés abban a tekintetben, hogy ténylegesen mekkora a külgazdasági szektor részesedése a bruttó hazai termékben. A külkereskedelem adataira széles körben hivatkoznak, de azok soha sem kerültek felülvizsgálatra, és talán nem is alkalmasak felülvizsgálatra további intenzív előkészítés nélkül.

Ajánlás

Egy éven belül, és még az Intrastat – az EU-n belüli árukereskedelem uniós számbavételi rendszere – bevezetését megelőzően kapjon a KSH kizárólagos felhatalmazást a külkereskedelmi számlák összeállítására a magyar GDP-számítás céljait szolgálva. Konkretan a következőket javasoljuk:

- egy vegyes (MNB, Gazdasági Minisztérium és KSH) munkacsoportot kell haladéktalanul felállítani;
- intézkedni kell a statisztikai törvény, a vámtörvény és a jegybanki törvény rendelkezései alapján, hogy a munkacsoport minden tagja korlátlanul hozzáférhessen a vámokmányok, a KSH vállalati statisztikai adatfelvételei, valamint a Magyar Nemzeti Bank külföldi bevételi és kiadási nyilvántartásainak alapadataihoz;
- a munkacsoportnak hathónapos határidőt kell szabni, hogy jelentést tegyen eljárásainak a külkereskedelmi áruforgalom és a vonatkozó kifizetések közötti pontos összefüggésekről, továbbá ezen összefüggések alapján magyarázza meg a külkereskedelemre vonatkozó két becslés közötti eltérést;
- a munkacsoport jelentésének kellő mérlegelését követően intézkedéseket kell tenni, hogy a külkereskedelmi adatok feldolgozásával járó felelősség teljeskörűen átkerüljön a KSH-hoz;

²⁵ A becslült adatok a két forrás közötti eltérésére 1999-re és 2000-re vonatkozólag lásd a VII. fejezet függelékét.

– a KSH-t meg kell bízni egy átfogó jelentés elkészítésével arról, hogyan kell kezelni az átmenetet a külkereskedelmi ügyletek jelenlegi és az uniós csatlakozás utáni nyilvántartása között, amikor a KSH-nál már be kell majd vezetni az Intrastat-rendszert.

VII. AJÁNLÁSOK

A vizsgálatot lefolytatók csomagba foglalva osztályozták ajánlásait, az egyes csomagoknál pedig meghatározott kérdésre vagy problémára vonatkoznak.

1. A KÜLSŐ HITELESSÉG ÉS KOMMUNIKÁCIÓ FEJLESZTÉSÉRE VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK CSOMAGJA

1.1. *Tárgy: A kialakuló felhasználói igények jobb megragadása*

Cél

Módszeres eljárás kialakítása a KSH vezetése számára rendelkezésre álló, a minisztériumoknál és kormányzati szerveknél felmerülő igényekről szóló információk javítására.

Konkrét intézkedések

a) *Kétoldalú bizottságok.* A KSH elnökének módot kell találnia a jelentős adatfelhasználó, illetve adatszolgáltató minisztériumoknál lévő partnerek segítségével kétoldalú, magas szintű, konzultatív bizottságok felállítására. E bizottságok rendszeres – általában háromhavonkénti – értekezletein folyamatos párbeszédet kell folytatni az adott minisztériumnál felmerülő igényekről és a statisztikai célokra kiaknázható új (adminisztratív) adatforrásokról. E bizottságoknak rendszeres időközönként beszámolási kötelezettségüknek kell lennie a KSH és az ügyfélkormány szerv vezetői felé egyaránt.

b) *Külső tanácsadó testületek.* A KSH elnökének módszeresen át kell tekintenie egyes témakörök (munkaerő-piaci mérések, árstatisztika, demográfia, nemzeti számlák stb.) külső szakmai tanácsadás iránti folyamatos igényét. Ilyen bizottságokat azokon a szakterületeken kell felállítani, ahol a program a koncepciót vagy méréseket érintő, különös kihívásokkal küzd, ahol a közvélemény bizalma a tét, illetve ahol e testületek elő tudják segíteni a felhasználók igényeinek jobb megértését.

1.2. *Tárgy: A KSH elemzőkapacitásának megerősítése*

Cél

A KSH vezetésének összehangolt erőfeszítést kell tennie a hivatal elemzőkapacitásának megerősítésére. A szükséges elemzőkapacitást több szinten kell kialakítani, és annak több célt kell szolgálnia.

Konkrét intézkedések

a) *Az elemzőkapacitás fejlesztése.* Javasoljuk, hogy a KSH tegyen aktív lépéseket elemzőkapacitásának fejlesztése érdekében – új felvételekkel és saját munkatársai képzésével, továbbá kutatóhelyekkel kiépítendő partnerkapcsolatokon keresztül.

b) *Az elemzésekről tartott előadások.* A KSH elnökének és felső vezetőinek önként vállalniuk kell a statisztikák alapján nyert elemzési eredmények nyilvános ismertetését a közéleti kérdések széles köréről. Az előadások burkolt célja persze a kulcsfontosságú döntéshozók rávezetése a hivatalos statisztikák hasznának felismerésére.

c) *A kommunikáció minősége.* Összehangolt erőfeszítést kell tenni, hogy hatásosabb legyen a lényeges megállapítások közlése. A hatásosság fokmérője az lesz, hogy a sajtó mekkora terjedelemben veszi át többé-kevésbé szó szerint a KSH által megírt szöveget, szemben azzal a szövegrésszel, melyet nem közöl.

d) *Bővebb ismeret a jelenkor társadalmi-gazdasági eseményeiről.* A KSH-nak megfelelő képzésben kell részesítenie munkatársait annak biztosítására, hogy jobban meg tudják ragadni a közélet főbb területeihez kapcsolódó, elemzendő problémákat. Itt kettős a cél: kiépíteni egy olyan belső szellemi kapacitást, amely hatékonyabban képes érvelni a lényegi programváltozások mellett; és biztosítani a KSH-vezetők következő generációjának képzését.

1.3. Tárgy: A közvélemény statisztikai termékekbe vetett bizalmának megszerzése

Cél

A KSH elnökének és vezetésének törekedni kell arra, hogy megszerezze és megőrizze a közvélemény statisztikai termékekbe vetett bizalmát.

Konkrét intézkedések

a) *A szakmai szabályoknak nem megfelelő magatartás kezelése.* Az elnöknek széles körben nyilvánosságra kell hoznia (például médiainterjúk segítségével), hogy minden szakszerűtlen viselkedés gyanúja esetén – mint például statisztikai adatok politikailag motivált megváltoztatása, támogatása vagy eltitkolása – alapos vizsgálatot indít. Ilyen viselkedésre utaló állítások vagy gyanú felmerülése esetén a KSH elnökének kompetens és egyértelműen független vizsgálóbizottságot kell felállítania. Az ilyen testület tagjait például köztisztviselnek örvendő, tudományos körökből, a sajtó és az igazságszolgáltatás területéről lehet meghívni.

b) *Átláthatóság a nagyközönség számára.* A KSH-nak mindent meg kell tennie annak biztosítására, hogy a saját hatáskörében vagy felügyelete alatt (vagy megbízottak által) lebonyolított felvételeinek valamennyi speciális feltételéről teljeskörűen informálja az adatszolgáltatókat.

c) *Reagálás a média kritikájára.* A KSH-nak ki kell alakítania a nyilvános és szakszerű reagálás módszeres programját a médiában elhangzó minden kritikára és rágalmazásra.

d) *A hibák nyílt elismerése.* A KSH-nak el kell ismernie, ha hibát követ el, egyértelműen jeleznie kell a felhasználók felé a korábban publikált (vagy elektronikus úton terjesztett) információk valamennyi korrekcióját, és feltűnően ki kell emelnie a módszerében bekövetkezett változásokat. Ezt külön felkérés nélkül kell megtennie, és nem csak válaszként, amikor a felhasználók hívják fel figyelmét a hibára.

e) *A metaadatok mennyiségének és minőségének javítása.* A KSH-nak rendszeresen törekednie kell a jelentősebb statisztikai programok során alkalmazott módszertan leírására és dokumentálására. A jobb hozzáférhetőség érdekében ezt az információt (a metaadatokat) széles körben kell terjesztenie olyan közeg segítségével, mint az internet.

f) *Az internet adta lehetőségek hatékonyabb kiaknázása.* A KSH-nak felül kell vizsgálnia internetes honlapját annak érdekében, hogy statisztikai termékeit valós idejű, felhasználói oldalon elektronikusan letölthető formában nyújthassa. Gondoskodnia kell továbbá arról, hogy valahányszor a termékben korrigálták az idősorokat vagy a mögöttes módszertan jelentősen megváltozott, annak okairól és körülményeiről kellően kiemelt formában tudósítson.

2. AZ INTÉZMÉNYI KERETEK EREDMÉNYESEBBÉ TÉTELÉRE VONATKOZÓ INTÉZKEDÉSEK CSOMAGJA

Tárgy: Az Országos Statisztikai Tanács koordinációs szerepe

Cél

A KSH-elnöki pozíció, valamint az Országos Statisztikai Tanács által ráruházott koordinációs jogkör törvényességének és hitelességének megerősítése a statisztikai törvény módosításával.

Konkrét intézkedések

a) *Az elnök és az elnökhelyettesek kinevezése.* A statisztikai törvényt módosítani kell annak érdekében, hogy valahányszor a KSH elnöki vagy elnökhelyettesi posztja megüresedik, a miniszterelnök kérje fel a Magyar Tudományos Akadémiát egy ad hoc bizottság megalakítására, amelynek feladata a megüresedett pozíciók betöltésére legalkalmasabb személyek listájának összeállítása. A miniszterelnök e listáról válasszon a kinevezéseknél.

b) *Statisztikai felülvizsgálatok.* Az Országos Statisztikai Tanácsot fel kell ruházni a célirányos „statisztikai revízió” elrendelésének jogával a többi statisztikai szerv tevékenységére vonatkozólag. A revíziókat a KSH-nak kell lefolytatnia, eredményükről pedig jelentést készítenie az érintett szerv, a tanács és a nyilvánosság számára. A felülvizsgálatnak ki kell terjednie az alkalmazott statisztikai módszerek és osztályozások megfelelőségére, az eredmények terjesztésében követett gyakorlat szakszerűségére, a titkosság és a személyes adatvédelem biztosítására és az adatszolgáltatási teher minimumra csökkentéséért tett lépések hatékonyságára. A jelentéseket a soron következő éves OSAP-pal együtt be kell nyújtani a kormány és a parlament elé.

c) *Az OSAP rugalmasabb tervezési eszközzé alakítása.* Javítani kell a statisztikai rendszer alkalmazkodóképességét a változó felhasználói igényekhez az OSAP-rendszer működésében rejlő merevség feloldásával.

Ennek ki kell terjednie a statisztikai rendszer fontosabb partnerei²⁶ számára annak engedélyezésére, hogy évente egy (a KSH esetében négy) új kötelező felvételt kezdeményezzenek anélkül, hogy előtte a kormány beleegyezését kérnék, ha az ilyen felvételek iránti igény az OSAP véglegesítésekor még nem volt előre látható. Az új felvételeket a megvalósítást követően külön jelentésekben szerepeltetni kell.

d) *A hatástalan rendelkezések kihagyása a törvényből.* A hitelesség érdekében ki kell hagyni a törvény szövegéből azokat a rendelkezéseket, amelyek a KSH-ra pusztán névle-

²⁶ A fontosnak elfogadott partnerek listája az Országos Statisztikai Tanáccsal való egyeztetés és az általuk teendő ajánlás függvénye.

ges kötelezettséget rónak, mint például hogy a KSH-nak „szakmai útmutatást kell nyújtania” a magyar hivatalos statisztikai szolgálat más szerveinek, vagy hogy „összehangolja a statisztikai tevékenységeket” az említett szervek között.

3. AZ ERŐFORRÁS-GAZDÁLKODÁS MODERNIZÁLÁSÁRA IRÁNYULÓ AJÁNLÁSOK CSOMAGJA

3.1. Tárgy: Modern tervezési keretek létrehozása

Az ajánlások e csomagjával arra törekszünk, hogy a KSH azon munkatársait, akikben megvan az érdeklődés és a motiváltság munkaadó kormányhivataluk modernizálására, bevonjuk ebbe a munkába. Ez azonban lehetetlen anélkül, hogy a KSH fel ne adná mostani tevékenységei közül azokat, amelyek már nem annyira szükségesek, mint korábban, és nem lehet sikerre vinni a munkatársak nagy tömegének részvétele nélkül.

Cél

A KSH-nál hivatalos, éves, belső tervezési rendszert kell bevezetni és ezt az erőforrások racionális allokációjának és a vállalt munkaprogramok hű megvalósításának kizárólagos eszközévé kell tenni.

Konkrét intézkedések

a) *Erőfeszítés a nagyobb termelékenység eléréséért.* A KSH minden főosztályának be kell nyújtani javaslatát azon intézkedésekről, amelyeket fogantatni kíván a lefektetett célok elérése érdekében úgy, hogy a rendszer számára elért megtakarítás (a bér és nem bér jellegű kiadások terén egyaránt) költségvetése három százalékát tegye ki.²⁷

b) *Befektetés a termelékenység javításába.* Mindegyik főosztálynak vállalnia kell – kezdeti beruházással vagy anélkül²⁸ – termelékenységének javítását. Ahol kezdeti beruházásra van szükség, ott az éves megtakarításnak fedeznie kell a kezdeti beruházás maradéktalan megtérülését három év alatt.

c) *A termékek besorolása relatív fontosságuk alapján.* Mindegyik jelentős programért felelős főosztálynak meg kell neveznie termékeiből a legalacsonyabb prioritást érdemlőket (például felvételeket, részfelvételeket, publikációkat vagy azok táblázatait), amelyek költségvetésének 5 százalékát teszik ki.

d) *Segítség mobilizálása a termékek javítására tett ajánlások érdekében.* Mindegyik főosztálynak belső és külső konzultációkat kell folytatnia termékei hatékonysága és a váratlan felhasználói igényekre való reagálás javítása érdekében. Az ebből eredő éves javaslatokhoz az azok megvalósításához szükséges költségeket is hozzá kell rendelni, ami azt jelenti, hogy költségjavaslatoknak tartalmazniuk kell az érintett funkcionális szervezetek vonatkozó költségeit is (Informatikai főosztály, megyei igazgatóságok stb.).

²⁷ A megtakarítások nem pusztán a **béralap** csökkentését vagy a szükséges felszerelés megvásárlásának elutasítását jelentik. Inkább azt, hogy egyazon eredmény eléréséhez – hiszen a terjedelem, a minőség, az időszűrés stb. szigorúan **változtatlan kell, hogy maradjon** – kevesebb erőforrást használjunk fel, az elért megtakarításokat pedig például a kormány szerv vezetése pótlólagos tevékenységekre fordíthatja. Ne feledkezzenek meg a stratégiai tartalékképzésről!

²⁸ Például egy új feldolgozó rendszer installálása azután, hogy kifizették kifejlesztését és az installálást. A rendszerre jellemző, hogy lehetővé teszi egyes feladatok korábbival azonos eredménnyel történő véghezvitelét, csak kevesebb **előmunkával**.

e) *A javasolt fejlesztések felülvizsgálata.* Az így keletkező ajánlásokat vezetői felülvizsgálat keretében kell megvitatni. A felülvizsgálat során, amely valamennyi főosztályvezető számára nyitott vitafórum, mérlegelni kell az ajánlásokat a magasabb termelékenység szempontjából, meg kell szüntetni az alacsonyabb prioritású termékeket, és a legmagasabb prioritásúakat kell vállalni. A végső döntést a KSH elnökéből és a négy elnökhelyettesből álló felső vezetői bizottságnak kell meghoznia, az eredményt pedig minden érdekelt munkatárs számára hozzáférhetővé kell tenni.

f) *Részletes költségadatbázis létrehozása.* A KSH-nak átfogó, projektalapú belső költségelszámolási-rendszert kell megvalósítania. Ennek elsődleges célja az, hogy lehetővé tegye olyan döntések meghozatalát, amelyek kellő súlyt tudnak adni a javaslatok költségvetési hatásainak.

g) *Stratégiai tartalék létrehozása.* Stratégiai tartalékot kell létrehozni és fenntartani. Ennek forrásai a nagyobb termelékenységből eredő megtakarítások és a meghatározott idejű költségvetési elosztásokból a tartalékhoz visszakerülő összegek. Ezeket a forrásokat eleinte ki kell egészíteni a kevésbé fontossá vált termékek és tevékenységek megszüntetésével. A megyei igazgatóságok adatgyűjtési tevékenységének összevonása nagyobb méretű, kisebb számú regionális egységekbe valószínűleg jelentős megtakarítást fog hozni, a jelentős stratégiai tartalék generálási igényeinek megfelelően. Ez az összevonás minden hátrányos hatás nélkül kivitelezhető, különösen abban az esetben, ha a kisebb megyei igazgatóságokat megtartják az információk terjesztésére és a megyei szervekkel való kapcsolattartás céljára.

3.2. Tárgy: A projektcsapatok

Cél

A működést projektcsapatokon keresztül kell irányítani, különösen a nagy²⁹ (az éves tervezés részeként jóváhagyott és finanszírozott) projektek esetében.

Konkrét intézkedések (amelyekre a projektcsapatok hatékony működéséhez van szükség)

a) *Tapasztalatszerzés a projektcsapatban folytatott munka terén.* A KSH-nak fejlesztenie kell tapasztalatait a projektcsapatokban végzett munka terén, mert ez létfontosságú a bonyolult statisztikai projektek tervezéséhez és megvalósításához. Össze kell kapcsolni a majdani projektcsapatok felállítását a korábban ismertetett tervezési keretben történő projektjóváhagyással. A csapatoknak világos feladatokkal, költségvetésekkel, beszámolási tervvel kell rendelkezniük, továbbá képzést kell kapniuk a csapatmunka elveiről és gyakorlatáról.

b) *Kötelezettség főmunkaidőben.* A projektcsapat tagjai számára az ilyen projektekben végzett munka szokásos feladataik részét kell képezze, tehát nem szabad tőlük elvárni, hogy a projekttel kapcsolatos feladataikat „rendes” munkájukon felül teljesítsék.

c) *A hierarchikus szervezeti egységek részvétele a projektmunkában.* A szervezeti egységekért felelős vezetők úgy vegyenek részt a projektekben, hogy beosztottjaik közül jó képességű munkatársakat delegálnak a projektcsapatokba.

²⁹ E pillanatban nem tudunk meghatározást javasolni a „nagy” szóhoz. Ha az ajánlást elfogadják, a korábbi és a jelenlegi projektek tanulmányozása alapján viszonylag egyszerű lesz meghatározni, hogy hol van a határvonal a „nagy” és az egyéb projektek között.

d) *Beszámolási kötelezettségek és irányítóbizottságok.* A projektcsoportok az érintett szervezeti egységek középvezetőiből álló irányítóbizottságoknak számolnak be. Az irányítóbizottságoknak jogukban áll megkövetelni a szerintük szükséges információkat, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a projekt irányítása megfelelő. Ez a jog azonban nem hatalmazza fel őket arra, hogy beleszóljanak a projekt napi irányításába, bár megvan rá a joguk, hogy megváltoztassák annak célkitűzéseit, illetve közvetítsenek a csoporttagok között esetleg felmerülő konfliktusokban.

e) *A projektvezető kötelessége.* Kinevezésekor a projektvezetőre általános felelősséget kell róni a projekt megadott erőforráskereten belüli végrehajtásáért, a rendszeres beszámolásért az irányítóbizottság előtt a projekt előrehaladásáról és az erőforrások felhasználásáról, a projektcsoport tagjai számára a feladatok meghatározásáért, s mindezt a tervezési folyamat részeként jóváhagyott kereteken belül kell megtennie. A projektvezetőnek bátorítania kell a projektcsoport tagjai közötti élénk szakmai vitát a lehetőségekről és szemléleti kérdésekről.

3.3. A felhasználók által finanszírozott felvételek

Cél

A KSH válaszképességének radikális növelése azon felhasználói igényekre, amelyek nem finanszírozhatók a normál költségvetésből.

Konkrét intézkedések

A felhasználók által finanszírozott felvételek. Az elnöknek gondoskodnia kell arról, hogy a KSH erőteljes kapacitást építsen ki a felhasználók által finanszírozott felvételek megvalósítására. Ezt a kapacitást hatékonyan kell tudatosítani, elsősorban a kormányzati szervezetben. A KSH sikere és hírneve a jövőben ugyanis attól függ, hogy képes-e széles körű, magas színvonalú adatfelvételek gyors lebonyolítására.

4. A KSH-SZERVEZET EGYSZERŰSÍTÉSÉRE ÉS HATÉKONYABBÁ TÉTELÉRE IRÁNYULÓ AJÁNLÁSOK CSOMAGJA

4.1. *Tárgy: A KSH adatgyűjtési funkcióinak alapos átvizsgálása*

Cél

A megyei igazgatóságok hálózatának racionalizálása.

Az alábbi szövegrészben javasolt intézkedések a statisztikai hivatalok irányításának bonyolultabb aspektusával, azaz a központ és a periféria (a területi hálózat) közötti kapcsolattal foglalkozik. Ha nincsenek erős mechanizmusok a kettő összekapcsolására, a belső koordináció jelentősen gyengül egészen addig a pontig, hogy veszélyezteti a hivatal eredményességét. A kötődések hatékony kapcsolatot hoznak létre a regionális képviselők és a felső vezetés között. Az összekapcsolási funkciót megvalósító szervezeti egységnek egyrészt közvetítenie kell a területi hálózat adottságait és aggodalmait a felső vezetés felé, másrészt informálnia kell a területi hivatalokat a vezetés prioritásainak és döntéseinek háttéréről.

Konkrét intézkedések

a) *Az adatgyűjtési műveletek összevonása.* A tizenkilenc megyében folytatott adatgyűjtési tevékenységeket össze kell vonni. Egy ilyen lépés nyilvánvalóan a hatékonyság és a minőség javulásához vezet. Ezzel együtt javul a kommunikáció a budapesti vezetés és a területi hivatalok között.

b) *Az információk terjesztése és a megyei kapcsolattartás.* A tájékoztatási és megyei kapcsolattartási funkciókat a belátható jövőben mind a tizenkilenc megyében fenn kell tartani.

c) *A Területi és Koordinációs főosztály alapos átvizsgálása.* A Területi és Koordinációs főosztály regionális alkotóelemét felülvizsgálatnak kell alávetni. A főosztálynak ugyanis kritikus áthidaló szerepet kell játszania, ennek megfelelően pedig teljeskörűen és idejében konzultálnia kell velük minden új vagy javasolt adatgyűjtési tevékenységről, azok javasolt módszertanáról, a kérdőívekről, az időzítésről, a szükséges erőforrásokról, a határidőkről stb. Az egyes felvételeknél ezt legjobban az e célból létrehozott projekt-csapatokon belül lehet megoldani. A főosztálynak közvetítenie kell a regionális szervezet felé az ügyfelek igényeit, a projekt korlátait és a központ elvárásait.

4.2. Tárgy: A vezetői csapat

Cél

Hatékony vezetői csapat összekovácsolása a KSH élén.

Konkrét intézkedések

Az elnök részvétele. Az elnöknek személyes feladatnak kell tekintenie, hogy megteremtse az előfeltételeket, és intézkedéseket hozzon a KSH jelenlegi vezetői testületének hatékony vezetői csapattá formálásához.

Az előfeltételek

a) *„Pult alatti ügyletek” felszámolása.* Mindenkinek világosan értésére kell adni, hogy a költségvetéseket és munkatársakat érintő minden fontos döntést átlátható módon kell meghozni. Nem fordulhatnak elő „pult alatti ügyletek”.

b) *Folyamatos nyomon követés.* Biztosítani kell a folyamatban lévő ügyek nyomon követését (utógondozását) és a döntések széles körben történő közlését, beleértve azokat az eseteket is, amikor – alapos okból – el kell halasztani őket.

c) *Hivatali szemlélet.* Megfelelő ösztönzők és visszajelzés segítségével sarkallni kell a vezetőket széles körű hivatali szemlélet/gondolkodásmód elsajátítására.

Intézkedések

– Rendszeres heti értekezletek. Az elnök és az elnökhelyettesek rendszeres heti értekezletet tartanak, amelyen megvitatnak minden fontos kérdést.

– Heti beszámolók, amelyet az elnökhelyettesek tartanak a hozzájuk beosztott felső vezetők (főosztályvezetők és osztályvezetők) számára a heti elnöki értekezletről.

– Általános részvétel az éves tervezési folyamatban: minden felső (főosztály- és osztály-) vezető vállaljon aktív részt az éves tervezésben ajánlások benyújtásával, a vitákban történő részvétellel, továbbá legyen teljesszűriően tájékozott a döntésekről és azok indokairól.

– Stratégiai beszámolók. Az osztályvezetőknek rendszeres (időpontokban) stratégiai beszámolókat kell tartaniuk az elnökből és a négy elnökhelyettesből álló felső vezetői testület a területükön tapasztalt erős és gyenge pontokról, veszélyekről és lehetőségekről.

4.3. A „konstruktív rombolás”

Cél

A felesleges belső bürokrácia felszámolása.

Konkrét intézkedések

Meg kell bízni egy munkacsoportot a papírmunka egyszerűsítését célzó intézkedések kidolgozásával. A KSH elnökének progresszív gondolkozású szakemberekből álló (főosztályvezetői és osztályvezetői szintű) munkacsoportot kell felállítania, amelynek feladata az összes fontosabb felülvizsgálati és jóváhagyási eljárás vizsgálata, és javaslattétel azok jelentős egyszerűsítésére. Továbbá arra is ajánlásokat kell tenniük, hogyan csökkenthető a jelenlegi tervezési folyamatok által a munkatársakra rótt papírmunka terhe.

5. A KSH-VEZETÉS BELSŐ HITELESSÉGÉNEK SZILÁRD ALAPOKRA HELYZÉSÉT CÉLZÓ AJÁNLÁSOK CSOMAGJA

5.1. *Tárgy: Az ajánlások nyomon követése*

Cél

Biztosítani, hogy a jelen szakértői vizsgálat nyomon követése áttekinthető legyen a KSH munkatársai számára.

Konkrét intézkedések

a) *Rövid beszámoló.* A felső vezetőknek (osztályvezetői szintig bezárólag) rövid beszámolót tartanak a vizsgálatot lefolytató személyek, melynek keretében kifejtik főbb megállapításait és ajánlásait.

b) *Megvalósítás.* Az elnöknek létre kell hozni egy átfogó értékelő és a megvalósítást támogató csoportot.

c) *Rövid ismertetés a felső vezetés számára.* Az elnöknek határidőt kell kitűzni az egyes ajánláscsomagok kiértékelésére, és felelős személyt (személyeket) kell kinevezni, akik beszámolnak értékelésükről a KSH felső vezetői testülete előtt.

d) *Biztosítékok a munkatársak számára.* Az elnöknek informálnia kell valamennyi felső vezetőt a meghozott és még függőben lévő döntésekről.

6. A NEMZETI SZÁMLÁK MINŐSÉGÉNEK ÉS HITELESSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ AJÁNLÁSOK CSOMAGJA

6.1. Tárgy: Nemzeti számlák

Cél

Nyilvánvalóvá tenni a nemzeti számlák központi szerepét. Használják őket mint a gazdaságstatisztika fejlesztésének iránymutatóit, mint a statisztikai sorok terén mutatkozó hiányosságok feltáróit, vagy mint a legfrissebb mutatókból eredő információk konzisztenciájának mércéit.

Konkrét intézkedések

Szemináriumok: a KSH vezetésének zárást megelőző pre mortem (előzetes) és post mortem (utólagos) szemináriumokat kell meghirdetnie és támogatnia, először az éves, majd a negyedéves nemzeti számlák témájában. A szemináriumok segítik az alapvető gazdaságstatisztikákért felelős személyeket, mert jelzést adnak nekik a feladatukat alkotó és más, logikailag kapcsolódó sorok (például az ipari termelés és az ipari foglalkoztatottság sorai vagy a bruttó bérek és a termelői árak sorai) közötti összefüggésekről. Segítik továbbá a nemzeti számlák szakértőit abban, hogy jobban megértsék azon speciális, a definíciótól vagy a körülményektől függő tényezőket, amelyeknek az alapvető mutatókra való hatása nem nyilvánvaló. Így a nemzeti számlák összeállítása áttekinthetőbbé (egyúttal hitelesebbé) válik a nagyközönség számára; a nemzeti számlák területén dolgozók és az alapstatisztikák előállítói jobban megismernék és megértenék egymás nehézségeit és kihívásait, és a szemináriumok egyúttal gyakorlótérként szolgálhatnak a fiatal szakemberek számára.

A javasolt módok

a) *Részvétel.* A előzetes szemináriumokat a nemzeti számlák előállításában részt vevőkre és a statisztikai rendszer jogilag titoktartásra kötelezett tagjaira kell korlátozni. Az utólagos szemináriumokat a jelentős felhasználók számára is meg kell nyitni (a munkához való eredményes hozzájárulás függvényében).

b) *Jelentéstétel.* A szemináriumok – egyebek között – rövid jelentést is eredményeznek a felső vezetés számára a fontosabb megállapításokról, továbbá a módszertani vagy működési hiányosságokról, amelyekre a vita közben derülhet fény.

6.2. Tárgy: Külkereskedelem

Cél

Egy éven belül, és még az Intrastat – az EU-n belüli áruforgalom számbavételi rendszere – bevezetését megelőzően, a KSH kapjon kizárólagos felhatalmazást a külkereskedelmi számlák összeállítására a magyar GDP-számítás céljait szolgálva.

Konkrét intézkedések

a) Egy vegyes (MNB, Gazdasági Minisztérium és KSH) munkacsoportot kell haldéktalanul felállítani.

b) Intézkedéseket kell tenni a statisztikai törvény, a vámtörvény és a jegybanki törvény rendelkezései alapján, hogy a munkacsoport minden tagja korlátlanul hozzáférhessen a vámokmányok, a KSH vállalati statisztikai adatfelvételei, valamint a Magyar Nemzeti Bank külföldi bevételi és kiadási nyilvántartásainak alapadataihoz.

c) A munkacsoportnak hathónapos határidőt kell szabni, hogy jelentést tegyen előljáróinak a külkereskedelmi áruforgalom és a vonatkozó kifizetések közötti összefüggésekről, továbbá ezen összefüggés alapján magyarázza meg a külkereskedelemre vonatkozó két becslés közötti eltérést.

d) A munkacsoport jelentésének kellő mérlegelését követően intézkedni kell, hogy a külkereskedelmi adatok feldolgozásával járó felelősség teljeskörűen átkerüljön a KSH-hoz.

e) A KSH-t meg kell bízni egy átfogó jelentés elkészítésével arról, hogyan kell kezelni az átmenetet a külkereskedelmi ügyletek jelenlegi és az EU-hoz történő csatlakozás utáni nyilvántartása között, amikor a KSH-nál már be kell majd vezetni az Intrastat-rendszert.

VIII. A MEGVALÓSÍTÁSRA VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK ÉS SZEMPONTOK

Feltettük magunknak a kérdést: ha mi volnánk a KSH vezetői, hogyan döntenénk el ajánlásaink megvalósításának módját? Milyen sorrendben? Milyen kritériumok szerint? Milyen elővigyázatossági rendelkezésekkel biztosítanánk a tartalom és a megjelenés következetességét? Hogyan vinnénk véghez a változtatást anélkül, hogy sok és esetleg elmentmondó elvárást támasztanánk a munkatársakkal szemben? Az alábbiakban tehát tanácsokat sorolunk fel a csapdákkal, a kritériumokkal és a lehetséges sorrenddel kapcsolatban.

1. MEGVALÓSÍTÁSI ELKÉPZELÉSEK

Ajánlásainkat „csomagokba” foglaltuk, amelyek meghatározott problémák megoldására irányulnak. Az ajánlásokat úgy alakítottuk ki, hogy együttes hatást fejtsenek ki, tehát támogassák egymást. Ha a csoportjuktól kiragadva vezetik be őket, néhány akár romboló hatású lehet.

Bár természetesen szükség lesz az ajánlások adaptálására és a helyi körülményekhez igazítására, mégis hangsúlyozzuk, hogy egy csomag ajánláscsoportját vagy teljességében utasítsák el, vagy mindet valósítsák meg.

Nyilvánvaló, hogy a svájci esethez hasonlóan nem tudnak minden elfogadott ajánlást egyszerre bevezetni, különösen nem rövid idő alatt. Néhány intézkedés alkalmas gyors lépések megtételére, és csak a KSH vezetésétől függ, míg mások világosan igénylik külső felek megértő hozzájárulását és készséges együttműködését. Ez pedig még fontosabbá teszi azt, hogy legyen egy keret az elfogadott ajánlások bevezetésére, és hogy ezt, amennyiben lehetséges, tárgyilagos külső felek támogassák és nyomon kövessék. Ha a megva-

lósításban külső partnerekre támaszkodnak, akkor fontos, hogy azok részletesen ismerjék az ajánlásainkat és bizalmasan kezeljék az ajánlások részleteit. A jelentésben foglalt összes ajánlás elfogadása esetén:

- a szerzők vállalják, hogy elmagyarázzák főbb ajánlásaik tartalmát és irányát a külső feleknek, akiknek a támogatása sarkalatos feltétel a KSH bármely olyan vállalkozása sikeréhez, amelynek köze van ezen ajánlásokhoz;
- a szerzők vállalják, hogy segítenek a KSH-n belüli és kívüli szemináriumok megszervezésében, amelyek a hivatal arculatának, a külvilág belé helyezett bizalmának és belső igazgatásának javítását célozzák.

2. A CSAPDÁK

Ajánlásaink közül néhány nem igényel többet, mint a KSH felső vezetésének elkötelezettségét és személyes részvételét, de a legtöbbjük eredményes megvalósításához szükség van a KSH munkatársainak teljes odaadására. Ha a munkatársak nem értik az ajánlások mögött meghúzódó okokat, és meggyőződésük, hogy az ajánlások az ő körülményeikre nem érvényesek, akkor nem sikerül teljesíteni az elgondolt célt. Ez az egyetlen jóslat, amelyben egészen biztosak vagyunk. Szerintünk csak akkor születnek meg a várt eredmények, ha a felső vezetés:

- teljes mértékben megfogadja az egyes ajánláscsomagokhoz fűzött tanácsot, és elszántan kiáll azok végrehajtásáért;
- különös gondot fordít arra, hogy ismertesse a munkatársakkal az elvárásokat és azt, hogy hogyan lehet azokat teljesíteni;
- maradéktalanul meggyőződik arról, hogy mindenki egyformán megértett mindent és a jelentés vonatkozó részeiben felvázolt irányban halad.

További intelmeink a következők:

- ha nem értenek meg teljes mértékben egy ajánlást és az annak megvalósulására irányuló intézkedéseket, akkor jobb nem belevágni a megvalósításba;
- ha egy ajánlást jól megértettek, de valamely okból nem képesek mozgósítani a végrehajtásához szükséges kapacitásokat és eltökéltséget, akkor azt jobb függőben hagyni.

3. A KRITÉRIUMOK

A jelentés sok ajánlást tartalmaz, és sok oka van, hogy miért nem lehet azokat haldéktalanul megvalósítani. Ezek között van néhány, amely a belső kapacitással kapcsolatos. Bármennyire érdelemleges is egy tanács, a KSH-nak megvan a maga feladata és – még ha akarná – sem állhatna le, nem fagyaszthatná be tevékenységeit, csak azért, hogy osztatlan figyelemmel vezethesse be a jelentés ajánlásait. Ezért van szükség a javasolt tevékenységek sorrendiségének megállapítására. Egy szeszélyes választás aligha eredményez hiteles vagy hatásos politikát. Azok a kritériumok, amelyekre mi teszünk ajánlást, segítenek a felső vezetésnek intézkedései alátámasztásában, végrehajtásuknak pedig következetességet és érthetőséget biztosít.

Legelsőként vegyük a végrehajtó adottságainak kritériumát. A legtöbb ajánlás valamely irányelv megfogalmazására, azok végrehajtási eszközeinek meghatározására, a megvalósításért felelősök kinevezésére, a beszámoltathatók megnevezésére vonatkozik.

Leírják, hogy a vezetésnek milyen eljárással kell megbizonyosodni arról, hogy az ajánlások a terv szerint valósultak meg. Amíg nem sikerül megtalálni egy ajánlást politikává, majd ezt követően folyamatos tevékenységgé átformáló, tehetséges és támogató személyt vagy személyek csoportját, addig azt az ajánlást el kell halasztani.

Másodsorban tekintsük a hatásosság kritériumát. Ideális esetben azok az elsősorban bevezetendő ajánlások, amelyek valószínűleg a legnagyobb és legkedvezőbb hatást gyakorolják. Kétféle lényeges hatás létezik. Vannak ajánlások, amelyeknek a munkatársak szempontjából előnyös következményei vannak és amelyeket a felső vezetés el tud érni mindössze azáltal, hogy cselekedetein keresztül kimutatja szándékait. Másrészt vannak olyan ajánlások, melyeknek célja kifelé irányul: az információk felhasználói vagy szolgáltatói nyugtázzák az észlelhetően pozitív változást a KSH egyik vagy másik tevékenységében. A nagyfokú külső hatás eléréséhez kiválasztandó felhasználók közül a média a legfontosabb, mert hatása nagy, s mert képes jó vagy rossz irányba befolyásolni a közvéleményt.

Harmadsorban szükséges, hogy viszonylag rövid időn belül gyors és kedvező eredményeket sikerüljön felmutatni. Ez létfontosságú megfontolás, mert a megvalósítás lendülete fokozódhat, de csökkenhet is. A korai sikerek fontosak, mert az előbbi forgatókönyvek közül inkább az első, mint a második megvalósulását biztosítják. Ezért mi inkább azt részesítjük előnyben, hogy eleinte azokra az ajánlásokra koncentráljanak, amelyek rövid időn belül sikeresen megvalósíthatók.

Negyedik az erőforrások párhuzamos elosztásának kritériuma. Azok az ajánlások számíthatnak mielőbbi megvalósulásra, amelyeket más ajánlásokkal közvetlenül nem foglalkozó személyekre osztunk. Ezen ajánlások megvalósításának szétosztása valóban előnyös, mert egyrészt csökkentjük vele az egy személyre nehezedő terhet, másrészt biztosítjuk számukra az elkötelezettséget a lehető legnagyobb számú felső vezető személyes bevonásán keresztül.

Ötödsorban vizsgálni kell a megvalósításhoz szükséges időt. Valószínűleg több időbe telik olyan ajánlások megvalósítása, amelyek a KSH-n kívüli körülményektől függenek és mások bevonását, fellépését, figyelmét, és jóváhagyását igénylik. Ezért ezekhez jobb minél előbb hozzáfogni.

Három elvi időszakot különböztetünk meg az ajánlások bevezetése és végrehajtása során: a rövid (közvetlenül egy éven belüli), a közép- (két-három éves) és a hosszú távot. E három időszakkal és a fent felsorolt kritériumokkal felfegyverkezve, valamint csak azokkal az ajánlásokkal foglalkozva, amelyek már teljesítették az azonosíthatóság kritériumát, folytathatjuk sorbarendezésüket. Az alábbiakban a rövid távon meghozandó intézkedésekre koncentrálunk.

Szerintünk a rövid távon dinamikus kezelendő ajánlások legyenek azok, amelyek bebizonyítják a KSH munkatársai előtt azt hogy:

- a felső vezetés szívéen viseli a hierarchiában a felfelé és lefelé irányuló kommunikáció akadálytalan áramlását; igényli a jól tájékozott munkatársakat, és lépésről lépésre odafigyel reakcióikra;
- a felső vezetés eltökélt az egységes fellépésre, mert rászánta magát, hogy az ajánlásokat átvigye a gyakorlatba, és ugyanezt elvárja a munkatársaktól is. Ez remélhetőleg jelezné mindenki számára, hogy nem kell megpróbálni különböző álláspontok táborába csoportosulni, hiszen nincsenek táborok;
- a munkatársak mindegyikének egyéni érdeke is az ajánlások kollektív megvalósítására irányuló erőfeszítés támogatása, mert hozzájárulásuk gyümölcse olyan hivatal lesz, amelyben eleve érdekesebb lesz a munka, s amelynek intézményi jelentősége és presztízse nagyobb.

4. AZ ELSŐ ÉV FELADATAI

0. csomag: A belső hitelesség szilárd alapokra helyezése

Többé-kevésbé azonnal végrehajtandó minden olyan intézkedés, amelynek velejárói a KSH elnökének személyes részvétele, a munkatársak meggyőzése eltökéltségéről, hogy gondoskodik a megvalósulásról; a felső vezetés kohéziójának demonstrálása és ragaszkodás az akadálymentes információáramláshoz a hivatalon belül. Ezek az akciók mindennél jobban alkalmasak a megfelelő hangulat kialakítására, amelyben sor kerülhet a többi ajánlás megvalósítására.

1. csomag: A külső hitelesség és kommunikáció javítása

Az összes felsorolt intézkedés közül leghamarabb azt kell végrehajtani, amely biztosítja, hogy a KSH internetoldalai hatékony terjesztési eszközzé váljanak. Az ehhez szükséges tevékenységek maguktól értetődők, a végrehajtásukkal megbízandókat könnyű megtalálni, bevezetése pedig jelentős javulást eredményez a KSH-adatok jelentős felhasználói számára. Semmilyen körülmények között sem szabad a KSH-nak megvárni az ideális tájékoztatási rendszer kifejlesztését és bevezetését. A látszólag tétlenséggel eltelt idő rossz taktikai szemléletre engedne következtetni. A KSH-t sokkal komolyabban vennék, ha azonnal bevezetne egy mérsékelt hatékony rendszert, és megmagyarázná, hogy a további modernizálás is már elkezdődött.

Lépések a szakszerűtlenség felszámolására

Ezek olyan intézkedések, amelyek nem keresztezik a munkatársak egyéb tevékenységét; lehetővé teszik a KSH elnöke számára, hogy kimutassa: energikusan fellép a statisztikai törvény rendelkezéseinek betartása érdekében; ezek egyben valószínűleg nagy hatást tesznek a médiára is.

2. csomag: Az intézményi keretek hatékonyságának javítása

Minden olyan előkészítő lépéshez azonnal hozzá kell kezdeni, amelynek köze van a törvény javasolt megváltoztatásához. Azt nyilvánvalóan senki sem láthatja előre, hogy mikor fognak tényleg megvalósulni ezek az intézkedések, hiszen nagyon sok tényező a KSH hatáskörén kívül esik. De valószínű, hogy hosszú időbe fog telni, ezért nincs ok késlekedni az indításukkal.

Külön említést érdemel a KSH felülvizsgálati szerepe az Országos Statisztikai Tanács irányítása alatt. Ezzel kapcsolatban ugyanis cselekedni lehet minden jogi procedúra nélkül. A KSH számára lehetséges és fontos volna e kérdéssel kapcsolatban már akkor lépéseket tenni, mielőtt azt a törvény szövege is tartalmazná. Sőt, talán előnyösebb is, ha így történik. Eszerint ugyanis a KSH már az első év folyamán ki is választhatna néhányat a társszervektől beérkező, adatgyűjtésre vonatkozó új ajánlásokból. Ezen ajánlásokról persze értesítenie kell a tanácsot, hogy elnyerje nem hivatalos hozzájárulását, és tájékoztatnia kell az érintetteket, hogy a kiválasztott felmérések módszertani megfelelőségéről a tanács legközelebbi ülésén kíván beszámolni.

Az OSAP rugalmasságának javítására teendő ajánlást is fel lehet vázolni már az első évben, egyébként ugyanazok a megjegyzések vonatkoznak erre is, mint a törvény javasolt módosítására.

3. csomag: Az erőforrás-gazdálkodás modernizálását célzó ajánlások

Egy modern tervezési séma létrehozása nem olyan ügy, amelyet egy év alatt lehet bevezetni. Az is igaz, hogy a különböző szükséges lépéseket nem lehet egymás utáni sorrendben megvalósítani. Ebben az esetben lépcsőzetes megvalósításra van szükség: a tervezési séma minden lépésnél egy integrált egész maradna, de fokozatosan lehetne (sőt kellene) emelni a részletesség és bonyolultság fokát. Ennek megfelelően az első év folyamán egy vázlatos tervezést lehet bevezetni, amit alátámasztanak durva költségbevételek és a KSH tevékenységeinek projektekbe és programokba történő besorolása. A meglévő költségbevételeket részbeni forrásadatokként felhasználva középvezetők egy kisebb csoportja sorolja fel (a) a KSH fő projektjeit; (b) ezeknek egy költségbevételeit; és (c) mindegyik projektnél az alkotóelemek prioritását (például mennyire van szükség kis területi bontásra, vagy mennyire fontos a nagyon részletes iparágazati bontás stb.). Az első évben a terv megvitatása abból állhat, hogy megvizsgálják az erőforrások átcsoportosításának lehetőségét az alacsonyabb prioritású projektektől a nagyobb prioritásúakhoz, sőt, az egyszerűbb esetek közül néhányat meg is lehet valósítani.

4. csomag: A KSH szervezetének racionalizálása és hatékonyabbá tétele: vezetési projekt létrehozása a megyei igazgatóságok racionalizálási lehetőségeinek kivizsgálására

A KSH-nak be kell vezetni a projektvezetést mint „tantárgyat”. Ennek a leghatékonyabb módja egy nem túl egyszerű, de nem is túl bonyolult projekt lebonyolítása egy olyan személy irányítása alatt, aki tisztában van a projektvezetés – mint eszköz – elveivel és hatóterével. Meg vagyunk győződve arról, hogy egyes megyei igazgatók jól tudják, hogy mi a projektvezetés. Rájuk lehet tehát bízni, hogy kollégáik részvételével és jól körülhatárolt célkitűzések birtokában hat hónap elteltével beszámoljanak a racionalizálási lehetőségekről. Jelentésükben ismertessék a megyei igazgatóságok hatékonyságának javítása érdekében tervezett intézkedések jellegét, sorrendjét, kiinduló költségeit és a megtakarítások becslését.

5. csomag: A KSH statisztikai termékeinek jobb alapokra helyezése: külkereskedelem

Itt két intézkedés sorozatot kell párhuzamosan elindítani. Az első, amely kizárólag a KSH elnökétől függ, minden lehetséges segítség mobilizálása a Gazdasági Minisztérium meggyőzésére, hogy tegye korlátlanul hozzáférhetővé részletes külkereskedelmi adatállományait. Azon túl, amit már elmondtunk ebben a témában, az alkalmazandó presszió a következő tényezőket öleli fel:

- a hozzáférés korlátozása sérti az IMF tájékoztatási rendszerének elveit, amelyeket Magyarország is aláírt;
- ez a korlátozás rákényszeríti az MNB-t, hogy az ESA (European System Accounts – Gazdasági Számlák Európai rendszere) ajánlásait megszegő információkat fogadjon el forrásadatként;

– a korlátozás magának a Gazdasági Minisztériumnak sem szolgál előnyére, mert ezzel lemond a részletes vámhivatali adatok minőségellenőrzésének lehetőségéről.

Egyúttal meg kell kezdeni a VII. fejezet 6.2 ajánlásainak előkészítését annak reményében, hogy a részletes adatokhoz való hozzáférés kérdése kedvezően zárul. Az előkészítésnek ki kell terjednie egy olyan törvényes megoldás kidolgozására, amelynek eredményeként az MNB és a Gazdasági Minisztérium szakértői közvetlenül együttműködhetnek a KSH-val az egyedi vállalati forgalmak vizsgálatában és az import-export vállalatokkal való kapcsolatfelvételen. E kapcsolatfelvételek egyaránt szolgálnák az MNB által forrásként használt fizetési forgalmi adatok és a Gazdasági Minisztérium által használt vámadatok ellenőrzését. Amint sikerül megkapni a hozzáférés jogát, projektszempontot kell létrehozni az egyeztetési eljárás kivitelezéséhez.

5. KÖZÉPTÁVON

Lényegében négy középtávú (két-hároméves) célkitűzés van:

1. kétoldalú bizottságokat kell felállítani a fontos adatszolgáltató és adatfelhasználó minisztériumok részvételével;
2. szakmai tanácsadó testületek hatékony hálózatát kell létrehozni a VII. fejezet 1.1.b pontja szerint, különös hangsúlyt helyezve a nemzeti számlák tanácsadó testületére;
3. a KSH elemzőkapacitásának fejlesztése a VII. fejezet 1.2 pontjában ismertetett intézkedések útján;
4. a emberierőforrás-gazdálkodási irányelvek két-hároméves projekt keretében történő kidolgozása és bevezetése.

FÜGGELÉK

I. A KSH-N KÍVÜLI INTERJÚALANYOK NEVE ÉS BEOSZTÁSA

Név	Beosztás	Intézmény
Adamecz Péter	helyettes államtitkár	Pénzügyminisztérium
Akar László	vezérigazgató	GKI Gazdaságkutató
Dr. Baráth Mária	gazdasági főtanácsadó	Miniszterelnöki Hivatal
Dr. Bessenyei Lajos	elnök	Országos Statisztikai Tanács
Dr. Bogár László	államtitkár	Miniszterelnöki Hivatal
Tamás Ervin	főszerkesztő-helyettes	Népszabadság
Dr. Hüttl Antonia	főtanácsadó	Kopint-Datorg
Kolosi Tamás	elnök	Tárki Társadalomkutató Központ
Lajtos Gyuláné	főosztályvezető	Gazdasági Minisztérium
Dr. Oblath Gábor	kutatói vezető	Kopint Datorg
Sándor György	ügyvezető igazgató	Magyar Nemzeti Bank
Straub Elek	elnök-vezérigazgató	MATÁV Telecom
Szabó Gergely	alapkezelő	Budapest Alapkezelő
Szarvas Sándor	megbízott igazgató	Országos Munkaügyi Központ
Tardos Márton	országgyűlési képviselő	SZDSZ
Török Attila	főosztályvezető	Gazdasági Minisztérium
Dr. Vértes András	igazgatótanács elnöke	GKI Gazdaságkutató
Dr. Vissy Mária	vezérigazgató-helyettes	IKARUS-csoport
Dr. Vita László	tanszékvezető	Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem

II. EGYÉNI INTERJÚALANYOK A KSH MUNKATÁRSAI KÖZÜL

Név	Beosztás	Szervezeti egység
Dr. Mellár Tamás	elnök	KSH
Dr. Katona Tamás	volt elnök	KSH
Nyitrai Ferencné dr.	volt elnök	KSH
Dr. Vukovich György	volt elnök	KSH
Dr. Bagó Eszter	elnökhelyettes	KSH
Dr. Bálint Csabáné	főosztályvezető	Nemzetközi főosztály
Dr. Gábrriel Katalin	főosztályvezető	Pénzügystatisztikai főosztály
Dr. Balogh Miklós	főosztályvezető	Területi és Koordinációs főosztály
Czibulka Zoltán	főosztályvezető	Népszámlálási főosztály
Gárdos Éva	főosztályvezető	Népesedés-, Egészségügyi és Szociális Statisztikai főosztály
Dr. Harcsa István	főosztályvezető	Társadalomstatistikai főosztály
Hársfai Ferencné	főosztályvezető	Költségvetési főosztály
Havasi Éva	projektvezető	Háztartási-, jövedelem-, és fogyasztásstatistikai osztály
Helt Ferenc	elnökhelyettes	KSH
Horváth József	igazgató	Somogy Megyei Igazgatóság
Kópházi József	főosztályvezető-helyettes	Terület és Koordinációs főosztály
Kotulics Tamás	főosztályvezető	Iparstatistikai főosztály
Lacza Sándorné	főosztályvezető	Mezőgazdasági főosztály
Dr. Lakatos Judit	főosztályvezető	Életszínvonal- és Emberierőforrás-statisztikai főosztály
Dr. Ligeti Csák	főosztályvezető	Tájékoztatási főosztály
Dr. Németh Zsolt	igazgató	Baranya Megyei Igazgatóság
Dr. Papp Zoltán	főosztályvezető	Informatikai főosztály
Dr. Pozsonyi Pál	főosztályvezető	Nemzeti Számlák főosztály
Dr. Soós Lőrinc	elnökhelyettes	KSH
Dr. Szilágyi György	főtanácsadó	KSH
Dr. Szabó Éva	osztályvezető	Fogyasztói árstatisztikai osztály
Szemes Mária	igazgató	Veszprém Megyei Igazgatóság
Végh Zoltán	igazgató	Békés Megyei Igazgatóság
Dr. Vukovich Gabriella	elnökhelyettes	KSH
Waffenschmidt Jánosné	főigazgató	Budapest és Pest Megyei Igazgatóság

III. A CSOPORTOSAN MEGINTERJÚVOLT KSH-MUNKATÁRSÁK

Bablina Erzsébet	Gyimesi Kálmán	Németh Ferenc
Balogh Edit	Dr. Gyórfi Mihály	Pál Sándorné
Dr. Balog Katalin	Hantó Sándorné	Sulykosné Papp Edit
Dr. Bánszegi Katalin	Hegedűs Józsefné	Dr. Pintér László
Baracza Lajosné	Jasperné dr. Darvas Mária	Dr. Polónyi Katalin
Dr. Dobák Dezső	Kalina Lászlóné	Radnai György
Dobossy Imre	Keckés Csaba	Rónainé dr. Györgyi Márta
Dömök Zsuzsanna	Kelecsényiné Gáspár Katalin	Schindele Miklós
Dr. Falussy Béla	Keszthelyiné dr. Rédei Mária	Süveges Éva
Farkas János	Dr. Kölber István	Szabó Éva
Farkasházi Lászlóné	Koltai Tamás	Szabó Péter
Fazekasné Kovács Katalin	Komlósy Enikő	Szalóczi Lajos
Fehér Béla	Kovács Ferencné	Szilágyiné Borsos Ágnes
Féli Józsefné	Kovács Tibor	Szűcs Zoltán
Dr. Forgon Mária	Kreutzer Aurél	Dr. Szvitecz Zsuzsanna
Friss Péter	Dr. Kuti Éva	Tokaji Károlyné
Galbács Pálné	Dr. Lakatos Miklós	Trajtler Gábor
Gerhardt Sándor	Lindnerné dr. Eperjesi Erzsébet	Varga Alajosné
Dr. Gether Istvánné	Mészáros Árpád	Vető Istvánné
Gratzl Ferenc	Molnár Endre	Dr. Vigh Judit

IV. INTERJÚVÁZLAT A KSH-N KÍVÜLI SZEMÉLYEKSEL

Az interjút három részre osztottuk fel.

1. Tényekre vonatkozó kérdések, amelyek során megbizonyosodunk az interjúalany személyazonosságáról (és esetleges előítéleteiről); problémái jellegéről; ezek hogyan fordíthatók számszerű információ iránti igényre; és hogyan kell ezen igényeket tudatni a Statisztikai Hivatallal.

2. Véleményre vonatkozó kérdések, amelyek segítségével az interjúalany – saját tapasztalata alapján kialakult – nézeteit és osztályozását szondázzuk a Statisztikai Hivatal múltbéli teljesítményéről és várható kilátásairól. Ez az interjú lényege. Segít megállapítani, hogy hogyan, vagyis milyen gyorsan, milyen minőségben, részletezettséggel, milyen kiegészítő információk nyújtásával stb. reagál a KSH (és egyben a statisztikai rendszer többi része) az igényekre – és próbál-e a szükségletekre tervezni még mielőtt azokat formálisan a felhasználók szavá tennék. A kérdezősködés célja egyben annak kiderítése, hogy az interjúalany szerint sikerül-e a rendszernek a külső feleket meggyőzni az adatok pártatlanságáról és tárgyilagosságáról.

3. Tanácsadási kérdések, amelyekkel rávesszük az interjúalanyt, hogy ossza meg velünk a statisztikai rendszer által nyújtott szolgáltatások javítására vonatkozó célzó gondolatait, hogy milyen – költségvetési, intézményi és személyi – intézkedésekkel valósítaná meg azokat, és hogy szerinte milyen sorrendben kellene bevezetni ezeket a reformokat.

A TÉNYEKRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

Az interjúalany azonosítása

Az interjú első részében kiderítjük, hogy ki az interjúalany, és hogyan illeszkedik annak a szervezeti egységnek a hierarchiájába, ahová tartozik. Egyben kiderítjük, hogy milyen messze van a felső szinttől, melyik szintet tartja partnerének a statisztikai szervezetben, mióta van kapcsolata a statisztikai hivatallal, milyen egyéb statisztikai szervezettel van rendszeres vagy jelentősebb munkakapcsolata stb. A célunk itt elegendő információt gyűjteni ahhoz, hogy a későbbiekben feltett kérdésekre adott válaszokat súlyozhassuk.

1. Az interjúalanyt nyugtalanító problémák.

Például elsősorban a nemzeti számlákban elszámolt negyedéves növekedési ráták kiderítése nyugtalanítja?

2. Az interjúalany és a KSH-igény (1).

A minőségre vonatkozó kérdések terén: vajon az igény az időszerezésre, a pontosságra vagy az alátámasztó információk részletességére vonatkozik? A tájékoztatással kapcsolatos kérdésekben: vajon mikrogazdasági, regionális vagy országos szintű információk kellene; strukturális vagy összefüggésszerű legyen az információ stb. Egy összetett kép kialakítására törekszünk arról, hogy saját szempontjából mit tekint ideális eredménynek az interjúalany.

3. Az interjúalany és a KSH-igény (2).

A „statikus” igényen túl ki akarjuk deríteni, hogy vajon az interjúalany szerint milyen volna az az ideális újító és kezdeményezően aktív szolgáltató kapacitás, amellyel egy KSH-hoz hasonló intézménynek rendelkeznie kell.

4. Az interjúalany és az OSAP.

Az interjúalany miképpen kapcsolódik az OSAP-folyamathoz?

Hogyan viszonyul annak lassúságához?

Hogyan kezeli az elmaradásokat?

Véleménye szerint érdemleges folyamat-e az OSAP, vagy értelmetlen, bürokratikus gyakorlat?

A VÉLEMÉNYRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

1. Az EU

Milyennek látja az interjúalany az EU-hoz való alkalmazkodást, s annak a statisztikára gyakorolt hatását?

Pozitív vagy negatív hatást gyakorolnak munkájára az új koncepciók, meghatározások és kezdeményezések?

El tudja-e viselni az interjúalany a rombolást?

Megéri-e a végeredmény a kellemetlenséget?

2. Az előítélet

Gondolja-e az interjúalany, hogy a bruttó hazai termék növekedési rátái torzítottak?
 Ha így érzi, akkor szerinte milyen irányban?
 Miért?
 Van elképzelése az interjúalanyok a helyes rátákról?
 Vannak hasonló elképzelései az interjúalanyok a fogyasztóiárindex-változásokkal kapcsolatban?
 Mekkora értékben ítéli az interjúalany a rejtett gazdaságot?

3. Beavatkozás

Gondolja-e az interjúalany, hogy külső nyomásra esetleg megváltoztatják a hivatalos számokat?
 Úgy érzi-e az interjúalany, hogy a számok közreadása szelektív a favorizáltak számára, és nem mindenki számára egyidejű?
 Adott-e már nyilvánosan hangot a kétségeinek, ha vannak? Említette azokat valakinek?

4. A megfeleléség

A kérdés az, hogy vajon az interjúalany véleménye szerint alkalmas-e az intézményi struktúra használható statisztikák előállítására, vagy pedig az intézményi keretek alkalmatlansága akadályozza a szolgáltatás felemelkedését az igények szintjére? Az intézményi kereteknek több olyan aspektusa is van, amelyeket meg kell szondáznunk. Négy kategóriába sorolom őket: intézmények és adatszolgáltatók közötti viszony; az intézmények és a felhasználói közösség közötti kapcsolatok; a statisztikákat előállító hivatalokat egyetlen rendszerbe összefogó intézmények, amelyek képesek időszerű és integrált statisztikák előállítására; és olyan intézmények, amelyek biztosítják a korrekt kapcsolatot a KSH vezetője és a politikai szféra között. Az interjúalany ismeretei meghatározó szerepet játszanak abban, hogy ezen a ponton milyen fordulatot vesz az interjú.

5. Az alkalmasság

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a személyiségjegyeket. Valaki lehet alkalmas és lehet alkalmatlan. Azt akarjuk kideríteni, hogy az interjúalany véleménye szerint a mostani felső vezetők alkalmasak vagy sem. Miért igen és miért nem? És ha az interjúalanyok lehetne vagy kellene felváltani őket, mely tulajdonságokat tartana a legfontosabbnak, és miért. Itt lép be a kommunikáció kérdése. Ha az interjúalany szerint szükséges az intézményi változás, akkor vajon a jelenlegi vezetők a legalkalmasabbak a megvalósításra és utána a vele való együttélésre, vagy ha nem, akkor miért?

6. Tanácsadás (a KSH mostani és volt felső vezetőihez intézett kérdések)

Hogyan reformálnák meg a tervezési rendszert (annak érdekében, hogy az rugalmasabban reagáljon a felmerülő prioritásokra)?
 Hogyan reformálnák meg a költségvetési rendszert (az erőforrások ésszerűbb elosztása érdekében)?
 Hogyan reformálnák meg a emberierőforrás-gazdálkodást (annak érdekében, hogy könnyebben megtalálják és „csatarendbe állíthassák” a legmegfelelőbb embereket)?

V. INTERJÚVÁZLAT A KSH MUNKATÁRSAI SZÁMÁRA

A szakértői vizsgálat belső interjúi három kérdéskörre koncentrálnak.

1. Igyekeznek-e kielégíteni a felhasználók igényeit a KSH munkatársai? Ha igen, akkor véleményük szerint rendelkezésükre állnak az ehhez szükséges eszközök?
2. Vannak-e kodifikált eljárások (írányelvek) a KSH-ban, amelyek széles körben ismertek és mindenki által alkalmazhatók azonos körülmények között? Vagy épp ellenkezőleg, mindegyik főosztály kidolgozza saját eljárásait és az ügyfelekkel (az adatok előállítóival vagy felhasználóival) kialakított kapcsolattartás módozatait, ezeket alkalmazza függetlenül attól, hogy a szomszéd szobában dolgozó munkatársak mit alkalmaznak?
3. Vannak-e ismert kísérletek a külső felek részéről a hatékony statisztikai tevékenység szempontjából lényeges függetlenség és titoktartás befolyásolására?

Három célt akarunk elérni. Az egyik a közösségi érzés erejének kiderítése. Ugyanis ha ez erős, akkor egy eredményesebb rendszer felépítéséhez valóban erős alap áll rendelkezésre. A második cél a KSH hírnevét befolyásoló tényezők megállapítása. Mínt hogy a hírnév gyakran elszigetelt eseményektől függ, tudni akarjuk, vannak-e jelenleg vagy voltak-e a közelmúltban olyan esetek, amikor sikerült vagy éppen ellenkezőleg, nem sikerült ellenállni valamely politikai nyomásnak. A harmadik cél pedig annak kiderítése, hogy vajon rendelkezik-e a KSH kellő belső kapacitással és eltökéltséggel, hogy alkalmazkodjon ügyfelei változó igényeire.

Az alábbi kérdéseket nem szabad szó szerint venni, csak vezérfonalat kívánunk nyújtani a kérdések feltevéséhez.

Tények: a folyamat

1. Mely személyekkel áll munkakapcsolatban (önállóan vagy közvetítőkön keresztül)?
2. Milyen gyakran találkoznak?
3. Honnan tudja, hogy mit akarnak?
4. Honnan tudja, hogy elégedettek-e azzal, amit Öntől kaptak?
5. Hogyan közli velük, hogy több erőforrásra van szüksége ahhoz, hogy teljesíteni tudja a kívánságait?
6. Hogyan győzi meg a főnökeit, hogy biztosítsák az erőforrásokat, amelyekre beszélgetőpartnere kívánságainak teljesítéséhez van szüksége?
7. Meddig terjed a döntési joga az Önnek megadott erőforrások fölött?
8. Hogyan határozza meg új termékei árát?
9. Amikor rendszertechnikai szakemberek segítségére, valamint számítógépes időre, regionális képviselőktől segítségre, adatfelvételi szakembereiktől tanácsra vagy bármely más támogatásra van szüksége központi hatóságoktól, akkor azokat hogyan szerzi meg?
10. Mit tesz, ha durva hibát vét a költségbecslésben?
11. Utoljára mikor kényszerült arra, hogy megkísérlje megemeltetni költségvetését az új igények kielégítése érdekében?
12. Tudomása szerint a kollégái is hasonlóan járnak el?
13. Hogyan oldja meg erőforrás-problémáit? Kétoldalú vagy sokoldalú kapcsolatok keretében? Kivel beszél a problémák megoldása érdekében? Véleménye szerint kik a kulcsfontosságú személyek a végső döntés meghozatalánál?

Tények: presszió

1. Megpróbálják a felhasználók, hogy előzetes információt húzzanak ki Önből mindenkit megelőzve?
2. Ha igen, olyankor Ön mit tesz?
3. Kérdőzködnék-e a felhasználók még nem publikált vagy egyáltalán nem nyilvános részletekről?
4. Mit tesz Ön, ha az eredmények minősége elfogadhatatlannak tűnik?
5. Szokott-e konzultálni kollégáival, hogy kiderítse, vajon az Ön által követett eljárás összeegyeztethető-e az övékével?

Háromféle jogtalan beavatkozás lehetséges a munkájába, és bennünket ezek érdekelnek. Felsoroljuk ezeket. Azt szeretnénk megállapítani, hogy vajon Ön tud-e bármely ilyen jellegű kísérletről:

- a) külső – jellegében politikai – személy vagy testület nyomást gyakorolt a KSH-ra azt hangoztatva, hogy bizonyos statisztikai megállapításokat nem kellene közreadni, vagy publikálásukat későbbre kellene halasztani;
- b) külső – jellegében politikai – személy vagy testület nyomást gyakorolt a KSH-ra azt hangoztatva, hogy egy sajtónyilatkozatban a közölt számokat meg kellene változtatni a valóság „jobb tükrözése” érdekében;
- c) külső – jellegében politikai – személy vagy testület nyomást gyakorolt a KSH-ra azt hangoztatva, hogy egy sajtónyilatkozat szövegét módosítani kellene, hogy az megfeleljen valamely konkrét politika szellemének.

Tények: a termék

1. Az összeállítást követően mit tesz termékével? Átadja? Időt szakít az elemzésére? Ellenőrzi, hogy nincs-e benne olyasmi, amit nem volna szabad közölni? Megvizsgálja, hogy összhangban van-e más statisztikai mutatókkal? Vagy egy kicsit mindegyiket? Adjon meg példákat.
2. Van valamilyen korlátozás azt illetően, hogy mit tehet statisztikai termékeivel? Ezek külső személyek által Önre kényszerített korlátok, vagy saját maga vállalta? Ha vannak, adjon meg releváns példákat.

3. Van olyan eljárás, amely kényszeríti Önt, hogy másokkal ellenőriztesse termékeit? Ha igen, akkor kik azok?
4. Ha nincs kötelező erejű eljárás, akkor Ön kezdeményez ilyesmit?
5. Ugyanez a szabály érvényes a kollégáira is?
6. Adjon meg a tárgyhoz tartozó példákat vagy felülvizsgálati eljárásokat – módszerrel és eredménnyel együtt.

Vélemények: a munkájáról

1. Úgy találja, hogy aggasztóan eltér az, amit vélhetően a KSH vezetése általában és amit közvetlen főnökei konkrétan elvárnak Öntől ahhoz mérten, amire véleménye szerint képes a rendelkezésére álló erőforrások segítségével?

2. Ha egyáltalán van, akkor befolyásolja-e ez a különbség az Ön termékének megbízhatóságát? Az időszerepességét? A publikálható részadatok mennyiségét?

3. Ön az egyetlen, akinek ez a véleménye, vagy a kollégái és igazgatója osztják e véleményt?

Vélemények: a hivatalával kapcsolatban

1. Mit gondol az erőforrások elosztásának módjáról?

2. Mit gondol az intézményi megfelelés elve érvényre juttatásának módjáról?

3. Mit gondol arról, ahogyan a hivatalon belüli konfliktusokat rendezni szokták?

4. Mit gondol arról, ahogyan a külső konfliktusokat kezelik?

(Mindegyik esetben: mondja el, hogy milyen eljárást követnek, és adjon példákat arról, ahol ez nem jól működik, amennyiben az alátámasztja a véleményét.)

Véleménye a hivatalról a statisztikai rendszerrel összefüggésben

1. Az Önök hivatala talán a legfontosabb, de nem az egyetlen alkotóeleme a magyar statisztikai rendszernek. Ez sajnálatos vagy örömteli tény? Miért?

2. Ha sajnálatos, akkor vajon megfelelő lépéseket tesz a hivatal relatív fontosságának növelése érdekében?

3. Adjon példákat a kihagyott lehetőségekről, amennyiben voltak ilyen esetek.

**KÉRDŐÍV A FŐOSZTÁLYVEZETŐ-HELYETTESEK
ÉS OSZTÁLYVEZETŐK KÖZÖS ÉRTEKEZLETE SZÁMÁRA**

1. Voltak már ezelőtt is közös értekezleteik?

2. Adjanak nekünk példákat az ott megtárgyalt témákról.

3. Önök szerint melyek a legnagyobb fenyegetések, amelyekkel hivataluknak szembe kell néznie?

Bennünket az illetéktelen beavatkozás veszélye is érdekkel. Az alábbiakban három szokványos példát adunk meg rá. A célunk annak megállapítása, vajon Önöknek van e tudomásuk ilyen kísérletekről:

a) külső – jellegében politikai – személy vagy testület nyomást gyakorolt a KSH-ra azt hangoztatva, hogy bizonyos statisztikai megállapításokat nem kellene közreadni, vagy hogy a publikálásukat későbbre kell halasztani.

b) külső – jellegében politikai – személy vagy testület nyomást gyakorolt a KSH-ra azt hangoztatva, hogy egy sajtónyilatkozatban a közölt számokat meg kellene változtatni a valóság „jobb tükrözése” érdekében.

c) külső – jellegében politikai – személy vagy testület nyomást gyakorolt a KSH-ra azt hangoztatva, hogy egy sajtónyilatkozat szövegét módosítani kellene, hogy az megfeleljen valamely konkrét politika szellemének

4. Ha hivatalukat, a KSH-t arra köteleznék, hogy leépítéseket hajtson végre, akkor milyen feladatokat hagyna el?

5. Van-e a hivatalnak módja:

- terjeszkedni,
- a választékokat bővíteni,
- felkerülni az újságok címlapjára,
- hosszú távon befolyásosabbá válni.

Adjanak példákat.

6. Helyesen jár el a hivatal a lehetőségek feltárása érdekében? Ha nem, akkor miért nem, és mi volna a helyes mód?

VI. VÁLOGATOTT (NAGYRÉSZT AKTUÁLIS) TÉNYEK
ÉS ADATOK A KSH-RÓL

Tétel	Mennyiség	Arány
Létszámok		
KSH-összlétszám (fő)	1986	
Köztisztviselők és közalkalmazottak létszáma a közigazgatásban (központi kormányzat és önkormányzatok) (ezer fő)	185	
A KSH aránya az összlétszámhoz viszonyítva (százalék)		1,1
KSH megyei létszám (fő)	995	
A megyei létszám az összlétszám arányában (százalék)		50,01
Költségvetés		
A KSH költségvetési kiadási előirányzata (milliárd forint)	21,98	
Költségvetés, kivonva belőle a speciális hozzájárulásokat (milliárd forint)	8,34	
Termékek és szolgáltatások értékesítéséből származó bevétel (milliárd forint)	1,72	
Központi állami költségvetés kiadási előirányzata (milliárd forint)	4322	
A KSH szokásos költségvetése az összes százalékában		0,2
A költségvetés egy főre jutó ezer amerikai dollárban	14,68	
A költségvetés egy főre jutó ezer amerikai dollárban, a vásárlóértékkel korrigálva	39,62	
Az egy főre jutó, magyar éves bruttó hazai termék ezer amerikai dollárban kifejezve, a vásárlóértékkel korrigálva	11,28	
Korábbi adatok		
A létszám 1995 előtt (közelítéssel)	2500	
A megyei létszám 1995 előtt	1500	

Megjegyzés. A Svájci Statisztikai Hivaltól eltérően a KSH-nál az államigazgatásban alkalmazott összlétszámnak csak a töredéke dolgozik. A svájciakhoz hasonlóan az egy főre jutó kiadás a KSH-nál jelentősen alacsonyabb, mint az egy főre jutó kiadás a magyar kormányzati szektorban. A KSH-dolgozóra eső kiadás és a teljes lakosságnál számított egy főre jutó kiadás közötti eltérés annak tudható be, hogy az előbbieket valamennyien keresők, míg a lakosságnál a keresők csak egy töredéket képviselnek. A fennmaradó rész a gyermekekből, nyugdíjasokból, munkanélküliekből és a munkaerőpiacon jelen nem lévőkből tevődik össze.

VII. A KÜLKERESKEDELMI ÁRUFORGALOM TÖRTÉNETE

*A Magyar Nemzeti Bank, illetve a KSH tájékoztatása szerint
(milliárd forint)*

Megnevezés	Export	Import	Kereskedelmi egyenleg*
1999-ben			
MNB	5191	5710	-519
KSH	5939	6646	707
2000-ben			
MNB	7175	7773	-598
KSH	7943	9064	-1121
Változás (százalék)			
MNB	38	36	-79
KSH	34	36	-414

* 1999 és 2000 között a változás számtani különbségként mérve.

Megjegyzés. A felső sorok az MNB által publikált a pénzforgalomból számított adatok. Az alsó számok pedig a KSH-tól származnak, s az áruk fizikai beérkezési és kiszállítási adatain alapulnak.

A különbség nem csekély. Mert amíg az MNB szerint Magyarország külkereskedelmi mérlege az áruforgalom terén csak marginális mértékben romlott a két bemutatott év egyikéről a másikra, addig a KSH szerint a romlás mértéke meghaladta az export- és importváltozásokét.

STATISZTIKAI HÍRADÓ

SZEMÉLYI HÍREK

Felmentés-megbízás. *Dr. Mellár Tamás*, a KSH elnöke *Nyitrai Józseftől* a KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság igazgatóhelyettesi feladatainak ellátására adott megbízását 2002. január 31-ei hatállyal visszavonta és ezzel egyidejűleg megbízta a KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóságán az igazgatósági feladatok ellátásával. *Grábics Ágnes*től, a KSH Tolna Megyei Igazgatóság igazgatói feladatainak ellátására adott megbízását – áthelyezése miatt – 2002. január 31-ei hatállyal visszavonta.

Dr. Soós Lőrinc, a KSH elnökhelyettese *Novák Zoltánt*, a KSH Vas Megyei Igazgatóságán megbízta – Tájékoztatási osztályvezetői megbízása mellett – 2002. január 31-ei hatállyal az igazgatóhelyettesi feladatok ellátásával.

Dr. Vukovics Gabriella, a KSH elnökhelyettese *Grábics Ágnes*t, az Életszínvonal- és Emberierőforrás-statisztikai főosztályon 2002. február 1-ei hatállyal megbízta a főosztályvezető-helyettesi feladatok ellátásával.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

Évindító munkaértekezlet. *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke 2002. január 22-én évindító munkaértekezletet tartott a Hivatal vezető munkatársai számára. Az ülésen az elnök beszámolt a Hivatal elmúlt évben végzett munkájáról és vázolta a jövőbeni feladatokat. (Az értekezlet részletes ismertetésére a későbbiekben visszatérünk.)

A nem pénzügyi nemzeti számla munkacsoport (Non-financial National Account Working Party – NFNA WP) Luxembourgban tartotta munkaülését 2001. december 5. és 6. között. Az ülésen az EUROSTAT képviselői többek között ismertették az ár- és volumenmérési jogszabály tervezett szövegét és bevezetésének időpontját, illetve az adatszolgáltatási határidők lerövidítése terén az egyes országok által eddig megvalósított intézkedéseket. Tájékoztató hangzott el a munkavállalói részvények nemzeti számlákban történő elszámolásának kérdéseiről. Az értekezlet napirendjén szerepeltek a mezőgazdasági veszteségek és katasztrófák számbavételi nehézségei is. A Központi Statisztikai Hivatal részéről *Pozsonyi Pál*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője vett részt az ülésen.

Az agrárstatisztikusok EUROSTAT ASA Bizottsági ülését 2001. november 21-22-én tartották

Luxembourgban. Az Agricultural Sector Analysis ülésen, a tagországokon kívül nyolc tagjelölt ország is képviseltette magát. Napirenden szerepelt az agrárstatisztika fejlesztését célzó programok értékelése és beszámoló hangzott el az 1999-2001. közötti akciókról. A 2002. évi program a következő témákban tartalmaz akciókat: a fizikai adatok minősége, a mezőgazdasági számlák környezeti vonatkozásai, az agrár-környezeti mutatók, a rovarirtók használata és a vidékfejlesztés. A résztvevők tájékoztatást kaptak valamennyi agrárstatisztikai munkacsoport tevékenységéről. Az ülést levezető elnök elismerését fejezte ki Magyarországnak a két nagy census sikeres végrehajtásáért és a mezőgazdasági számlák területén elért eredményekért. Az ülésen a Központi Statisztikai Hivatal *Laczka Sándorné* főosztályvezetője képviselte.

Francia–magyar statisztikai együttműködés. 2001. november 6. és 9. között magyar küldöttség tartózkodott Párizsban az Állami Statisztikai és Gazdaságkutató Intézetben (Institut National de Statistique et des Études Économique – INSEE), ahol a munkaerő-felmérésből és a népszámlálásból származó foglalkoztatási adatok közötti eltérések kezelését, illetve a munkaerőköltség-felvétel francia gyakorlatát tanulmányozták. A küldöttek tájékozta-

tást kaptak a foglalkoztatásra, a munkanélküliségre, valamint a bérekre, a keresetekre, a munkaerőköltségre vonatkozó statisztikák rendszeréről, továbbá a munkaerőköltség-index meghatározásának módjáról. Szó volt az adatgyűjtési rendszer 2002-ben esedékes változásáról is, mely szerint a bevezetendő negyedéves munkaerő-felmérés folyamatos felvétel lesz. A francia és magyar szakértők megállapodtak a további együttműködés programjában.

A megbeszéléseken *dr. Lakatos Judit* főosztályvezető és *dr. Lindnerné Eperjesi Erzsébet* osztályvezető képviselte a Központi Statisztikai Hivatalt.

EUROSTAT-értekezlet. Mezőgazdasági számlarendszer címmel tartottak értekezletet Luxembourban, 2001. november 28. és 30. között. A résztvevők megvitatták a száj- és körömfájás járványok miatti állatállomány-csökkenéssel kapcsolatos módszertani problémákat és az agromonetaris statisztika jogi hátterének megteremtésével kapcsolatos kérdéseket. Az EUROSTAT bemutatta a tagországok adatairól készült minőségi ellenőrzés eredményét. Ezt követően a mezőgazdasági háztartások jövedelemstatisztikájával foglalkoztak, majd az EUROSTAT készülő, új kézikönyvében szereplő, a tagjelölt országokban található nem háztartások által üzemeltetett gazdaságok kezelésére hangzott el javaslat. Az értekezleten a Központi Statisztikai Hivatalt *Szabó Péter* osztályvezető képviselte.

EUROSTAT munkacsoport-értekezlet Luxembourban. 2001. december 3-án tartotta ülését az EUROSTAT Környezeti ráfordítások statisztikája munkacsoportja. Az ülés résztvevői üdvözölték az EUROSTAT kezdeményezését a környezetvédelmi ráfordítások pontosabb meghatározását célzó módszertani dokumentum és az adatgyűjtést segítő kézikönyv kidolgozására. Kiemelt témaként szerepelt a 2002. évi OECD-EUROSTAT közös környezetstatisztikai adatgyűjtés ütemezésének és kérdőív-módosításának megbeszélése.

Az ülés résztvevőit tájékoztatták a PHARE-országok környezetvédelmi ráfordításokra vonat-

kozó statisztikájának EU-követelményekhez igazodó projektjéről. Az ülésen a KSH képviselőjében *Németh Ferenc*, főosztályvezető-helyettes vett részt.

Az Európa Tanács Népesedési Bizottsága szakértői csoportot alakított „A gazdasági átmenet demográfiai következményei a közép- és kelet-európai országokban” c. témakör vizsgálatára. A csoport 2001. december 3. és 4. között tartotta ülését Strassbourban. Munkájában tizenegy ország képviselői vettek részt, feladatuk a mintegy százoldalas jelentés összeállítása volt a vizsgált témakörben, amely négy fő fejezetből áll: a térség gazdasági helyzetének jellemzése makromutatók felhasználásával; a demográfiai folyamatok elemzése; a népesség strukturális változásai és a térség demográfiai perspektívái. Az ülésen a Központi Statisztikai Hivatalt részéről *Kamarás Ferenc*, a KSH főtanácsadója vett részt.

Oktatási és képzési munkaértekezlet tartott az EUROSAT 2001. december 6. és 7. között Luxembourban. A tagországokon kívül megfigyelőként a nemzetközi oktatási szervezetek és az EFTA és PHARE-tagországok képviselői is részt vettek a tanácskozáson. A résztvevők megvitatták a 2001 utáni időszakra tervezett EU-célkitűzések hatását a statisztikai munkára. Az Oktatási és Kulturális Bizottság képviselői ismertették az elkövetkező időszak központi kérdéseit, előirányzatait, figyelembe véve az EUROSTAT igényeit. A főbb célkitűzések: párbeszéd az élethosszig való tanulásról, az oktatási és képzési rendszer jövőbeni célkitűzéseinek pontos meghatározása, akcióterv kialakítása az informatika-oktatásról, az európai munkaerő-piaci stratégia és az oktatás kapcsolata. A tagországok véleményezték a munkaerő-felvétel standard oktatási blokkjába bevezetendő három új változót. Megvitatták a 2003-as munkaerő-felméréshez kapcsolódó „Élethosszig tartó tanulás” modul kérdéseit. A Központi Statisztikai Hivatalt *Janák Katalin*, a KSH osztályvezetője képviselte az értekezleten.

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

RYTEN, J.:

„VÁLASZ” A KOPPENHÁGAI SZOCIÁLIS CSÚCSTALÁLKOZÓ STATISZTIKAI KIHÍVÁSÁRA

(Planning a response to the statistical implications of the Copenhagen social summit.) – *Statistical Journal of the UN ECE*, 2000. 3–4. sz. 261–280. p.

A tanulmány a koppenhágai Social Summit (szociális csúcstalálkozó) statisztikai vonatkozásait tárgyalja. Áttekinti a felmerülő igényeket és a kielégítésükhöz szükséges feltételeket, tennivalókat elsősorban a hivatalos statisztikai szervezetek (National Statistical Office – NSO) keretei között. Ezek szerint széles körű nemzetközi összefogásra, a hazai erőforrások bővítésére, hatékony, jól ellenőrzött munkára van szükség, különös tekintettel a lakosságot érintő adatgyűjtésekre.

A Summit elgondolásait figyelembe véve a nemzetközi statisztikai közösségnek – bár különböző színvonalról kiindulva – erőfeszítéseket kell tennie a pontosabb és még célratoróbb statisztikák előállításának érdekében. Ez különösen vonatkozik a társadalmat érintő olyan kérdésekre, mint például a jövedelmek és a kiadások szerkezete, a szociális szolgáltatások, az egészségügy, a környezetszennyezés stb. A szerző szerint azonban az nem lehet cél, hogy egyetlen, minden fontos kérdést felölelő kérdőívet szerkesszenek, hanem a felvételek sokaságát kell megszervezni, amelyek mind más kérdésekre adnak választ. A mintát olyan mintavételi keretből kell kiválasztani, amelyben a minták részlegesen átfedik egymást, s így kellő tervezéssel és ellenőrzéssel úgy tudnak választ adni a feltett kérdésekre, hogy az egyes háztartásokat nem kell túlterhelni.

A szerző szerint hibás felfogás az, hogy néhány statisztikai felvétellel fel lehet tárnai a szegénység, a társadalmi kirekesztettség, a kulturális depriváltság stb. kérdéseit. Ehhez fel kell használni az adminisztratív nyilvántartások információit is.

Az sem elég, hogy ha a nemzeti statisztikai intézetek megtesznek mindent a felvételek és az adminisztratív nyilvántartások feltárására, s így az információk egyre nagyobb tömege áll majd rendelkezésre, hanem szükség van a statisztikai infrastruktúra fejlesztésére is. Ezt a gondolatsort folytatva: ahhoz, hogy az NSO – kizárólag statisztikai célra – hozzáférjen a regiszterekhez, meg kell változtatni a törvényes kereteket, valamint a hivatalok magatartását. Ehhez segítséget adhatnak a nemzetközi szervezetek.

A statisztikai infrastruktúra fejlesztése igényli a statisztikusok képzését, és a felvételek végrehajtásához szükséges képességek fejlesztését. Különösen fontos ezt hangsúlyozni, amikor a lakosságot érintő, sokszor kényes kérdéseket is tartalmazó hosszú kérdőívekről van szó. Végül, de nem utolsósorban a felvételek adta információk hasznosítása nagyon felkészült elemző statisztikusokat igényel, akik nem állnak bőven rendelkezésre.

Egy nagy, gazdasági és szociális kérdésekkel foglalkozó nemzetközi csúcserkeztetlet óhatatlanul sok statisztikai adatot igényel. A szerző egyúttal felhívja figyelmet a jól kidolgozott statisztikák fontosságára. De még ideális helyzetben is gondolni kell arra, hogy vajon az esetleg nem várt, zavaró eredmények nem az adatok minőségével, összehasonlíthatóságával, fontosságával hozhatók-e összefüggésbe.

Az infrastruktúrán a szerző a törvényi kereteket a „főstatisztikus” lehetőségeit, a folyamatosságot biztosító költségvetési kereteket, valamint a szüksé-

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését *Filó János* szerkesztésében), páratlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszaki kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz.

ges „know-how” meglétét érti. Itt említi meg azt a két fontos dokumentumot, amelyeket mintegy tíz éve az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (United Nations Economic Commission for Europe – UN ECE) adott ki a hivatalos statisztika alapelveiről, valamint a Nemzetközi Valutalap (International Monetary Fund – IMF) jelentetett meg az adatok közlésének standardizálásáról.

Társadalomstatistikai kérdésekről lévén szó, emlékeztetni kell arra, hogy nem elhanyagolható hiányosságokkal kell számolni amiatt, hogy a célsokaság (lakosság) nem kellően regisztrált a különösen jómódúakat és a nagyon szegényeket illetően, valamint a területi lefedettség sem teljes.

Példaként említi a tanulmány az ENSZ National Household Capability Programme-ját (Nemzeti háztartások lehetőségei program), valamint a Világbank Living Standards Measurement Study-ját (Életszínvonal-mérés tanulmány). Felmerülhet az az eset, hogy a bonyolult kérdéseket egy nagy kérdőívet tartalmazó felvétel keretei között vizsgálják, vagy jól megtervezett mintákon kis kérdőívekkel? Továbbá tisztázandó, hogy mi az erőforrások optimális eloszlása, milyenek az adminisztratív nyilvántartások felhasználási lehetőségei stb.

Egy komplex adatigény kielégítése sokoldalú, több évet átfogó tervezési–szervezési munkát igényel. Ez a munka tartalmazza a mintavételi tervet, a minta karbantartását mind területi, mind időbeni szempontból, a vizsgálandó programok kidolgozását, különös tekintettel a kérdőívtervezésre és a publikációs minőségi igényekre. Fontos a különböző minisztériumok, társhatóságok szerepét is hangsúlyozni a külső segítség, az adminisztratív nyilvántartások felhasználása terén.

Az adatok hozzáférhetőségének jogi szabályozása az egyes országokban nagyon különböző. A Dániához hasonló országokban vannak jó adminisztratív regiszterek, azok statisztikai célokra is hozzáférhetők. Az Egyesült Államok esetében más a helyzet. Bár vannak jó nyilvántartások, de azok felhasználását a törvényes keretek erősen korlátozzák. Nyilvánvaló, hogy minden országnak más utat kell követnie az egész statisztikai program megtervezésénél attól függően, hogy melyik említett két országtípushoz áll közelebb.

A statisztikai hivatalok a fejlődő és az átmeneti országok esetében nem rendelkeznek kellően képzett és tapasztalt munkatársakkal a lakossági felvételek végrehajtásához.

Végül az egész felvételi és elemzési program értékelését el kell végezni mind a programok végrehajtása, mind a használt módszerek, mind az eredmények hasznosítása tekintetében.

Összefoglalva, egy lehetséges program a következőkben vázolható fel: a középtávú statisztikai célok kijelölése; az adminisztratív regiszterek mint adcionális információforrások számbavétele; a háztartások mintavételi keretének (master sample) kialakítása; a felvételek és az elemzések időbeli ütemezése, sorrendje; az NSO igényei; képzési, oktatási lehetőségek, keretek; az elemzések elvégzése.

(Ism.: *Marton Ádám*)

ELIAS, P. – McKNIGHT, A.:

A SZAKKÉPZETTSÉG MÉRÉSE A HIVATALOS STATISZTIKÁBAN

(Skill measurement in official statistics: recent developments in the UK and the rest of Europe.) – *Oxford Economic Papers*. 2001. 3. sz. 508–540. p.

A foglalkozások osztályozásánál az azok minősítésére szolgáló szakképzettség értelmezése erősen függ a szociális és kulturális környezettől. A szerzők ilyen szempontból vizsgálják az Angliában, 1990-ben bevezetett egységes foglalkozási osztályozást (Standard Occupational Classification – SOC90). Az osztályozás kidolgozásánál tudatában voltak annak, hogy az többféle célt is szolgál: a munkaközvetítő irodák, a pályakezdők, a munkaerő-politika formálói egyaránt használják. Maga az osztályozás követte az nemzetközi egységes foglalkozási osztályozás (International Standard Classification of Occupation – ISCO88) rendszerét, és alapvetően két dologra volt tekintettel: a végzett munka jellegére és a szakképzettségre. Az utóbbit úgy értelmezték, mint a munka megfelelő elvégzéséhez szükséges képességet. Az értelmezésnél a képzettség szintjére és szakosodott voltára egyaránt tekintettel voltak.

Az osztályozás bevezetésével egyidőben kijelölték azt a szervezetet, amely felelős annak karbantartásáért és kiegészítéséért. Az eddig érkezett észrevételek az alábbi hiányosságokra mutattak rá: az alkalmazott osztályozási elvek nem tették lehetővé az újabb foglalkozások egyértelmű besorolását, az egyes kategóriák túlságosan általános meghatározást kaptak, a gyorsan fejlődő területeken (informatika, fogyasztási szolgáltatások, környezetgazdálkodás) pedig egyre inkább hiányoztak az újabb foglalkozások megjelölései. További feladatot jelent az EUROSTAT 1992-ben elindított harmonizációs programja ezen a területen. Mindezeket a SOC2000 kidolgozásánál kívánják formába önteni. A főcsoportok számának meghagyásával ezen a szinten az idősorok folyamatosságát kívánják biztosítani, miközben az újabb foglalkozásoknak a részletező szín-

teken nyitnak megfelelő kategóriákat. Továbbra is biztosítják az ISCO88-cal az összhangot, aminek felülvizsgálata 2008 előtt nem várható. A teljes munkára két évet szánnak.

A szakképzettség újradefiniálását több tényező is indokolta: technológiaváltás, a fogyasztói elvárások változása, az informatika térhódítása minden területen, a munkaszervezés átalakulása. A kínai oldalon az oktatás változásai indokolták a szakképzettség fogalmának újraértelmezését. A szakképzettséget kifejező index tekintettel van a munka megfelelő ellátásához szükséges iskolázottságra, a szervezett, valamint a munkahelyi (be)tanulás időtartamára. A dolgozók besorolásánál problémát jelent, hogy az idősebbek jelentős munkahelyi tapasztalattal rendelkeznek, újabb keletű iskolai bizonyítványuk azonban nincs. Az olyan foglalkozásoknál, mint például a pincér, gyakori a felsőfokú oktatásban részt vevők időszakos alkalmazása, amiből nem következik, hogy a munkához ilyen szakképzettségre lenne szükség.

Érdekes és megfontolandó szempont a foglalkozások besorolásánál a keresetek figyelembevétele. Az ideiglenes szakemberhiány által gerjesztett magasabb fizetéseket természetesen ki kell szűrni. Angliában az 1990-es években a pincérek fizetése a legalacsonyabb volt a velük azonos csoportba sorolt foglalkozások között, ezért a SOC2000-ben átsorolták az egyszerű foglalkozások közé. A számítástechnikai programozók esetében fordított volt a helyzet,

így ők egy magasabb szakképzettségi szintnek megfelelő kategóriába kerülnek.

A szerzők ismertetik az új foglalkozási osztályozás (SOC2000) főcsoportjait, és kitérnek az átsorolások hatására. A részletek nemzeti (azon belül pedig területi) sajátosságokat tükröznek, így kevés közvetlenül hasznosítható tanulsággal szolgálnak.

A cikk végül foglalkozik a munkaerő szakképzettségen alapuló osztályozásából nyert adatok nemzetközi összehasonlításával. Az összehasonlíthatóság alapfeltétele, hogy az egyes nemzeti osztályozások többé-kevésbé kövessék az ISCO88 rendszerét. A nemzeti besorolási szabályok eltérései, továbbá a foglalkozási adatok gyakran eltérő minősége mindenesetre óvatosságra int ezen a területen. Esetenként meg kell elégedni az aggregált adatok használatával, ilyenkor viszont nem biztos, hogy a felhasználó valóban használható adatokhoz jut. Az EU-országok foglalkozási osztályozásai általában jól megegyeznek az ISCO88 három számjegy mélységű osztályozási rendszerével. A német, francia, ír és angol osztályozási rendszerből azonban csak egyes csoportok megbontásával lehet elérni az ISCO88-nak való megfelelést. Olaszország és Nagy Britanniát osztályozási rendszere több olyan értelmezési problémát vet fel, ami kifejezetten nehezíti ezen országok foglalkozási adatainak nemzetközi összehasonlítását.

(Ism.: Szász Kálmán)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

KROCKOW, A.:

A NÉMET KÜLKERESKEDELEMI STATISZTIKA MINŐSÉGVÁLTÁSA

(Praktische Umsetzung der Qualitätsoffensive in der Außenhandelsstatistik.) – *Wirtschaft und Statistik*, 2001. 6. sz. 457–464. p.

A Német Szövetségi Statisztikai Hivatal 1999 elején indította minőségjavítási programját (Qualitätsoffensive Statistik), és azóta következetesen végzik az egyes szakstatisztikák összehangolását, korszerűsítését, többek között a hivatalos külkereskedelmi statisztika készítői is. Figyelembe vették a program összeállítói, hogy a külkereskedelmi statisztika adatait több célra hasznosítják, többek között a kereskedelem-, a vám-, a monetáris, az energiapolitikát, valamint a konjunktúrát és a regionális fejlesztéseket érintő elemzéseknél. Az Európai Unió két- és többoldalú tárgyalásain, az európai belső piac elemzéseire is fontosak ezek az adataik,

mivel bemutatják a tagországok gazdasági integrációjának helyzetét. Az adatok felhasználói közé tartoznak mind a szövetségi, mind a tartományi hatóságok, továbbá a német szövetségi jegybank (Deutsche Bundesbank) és az EU központi bankja (Europäische Zentralbank), sok nemzetközi szervezet, például az ENSZ, az OECD, a WTO, és kiemelten az Európai Bizottság is.

A külkereskedelmi statisztika fontos adatbázisként vehető igénybe másodlagos feldolgozásokhoz, például az ország fizetési mérlegéhez, a nemzeti számlák összeállításához. Élénken érdeklődnek a külkereskedelmi adatok iránt a gazdasági szövetségek, továbbá a piackutatással, marketinggel foglalkozó gazdasági szervezetek. A stratégiai jellegű vállalati döntésekhez nélkülözhetetlenek az itt vizsgált részletező adatsorok mind szakmai, mind földrajzi tagolásokkal. Érthető, hogy ez utóbbi felhasználási célok nagyobb követelményeket támasztanak a statisztika pontosságára, teljességére, mint az erősen

aggregált makrogazdasági eredmények, például a konjunktúra megfigyelésében alkalmazott mutatók, amelyek aktualitása a leglényegesebb.

A cikk visszatekint a tíz évvel korábbi adatgyűjtési helyzetre 1992-ig, amikor a külkereskedelmi statisztika alapját a német vámstatisztika, valamint külkereskedelmi jelentések képezték. Ez a rendszer szavatolta, hogy a határt átlépő áruforgalomról teljes és pontos statisztikai felvételt végezzenek. Gyökeres változással járt, amikor 1993-tól a vámhatárok megszűntek az EU egységes belső piacán, és fel kellett készülni a kétféle kivitel és behozatal („extra” és „intrakereskedelem”) statisztikai megfigyelésére. A harmadik országokkal folytatott ún. extrakereskedelemben továbbra is rendelkezésre állnak a vámokmányok, ugyanakkor 1993-tól az Európai Unión belüli, intrakereskedelem adatait az érintett vállalatoktól közvetlenül kell gyűjteni. Ez utóbbi kapcsán az elsődleges adatgyűjtések minden gondja megmutatkozik, például a nemválaszolók nagy aránya, az ellenőrzés és az adatok sürgetésével járó nagy ráfordítás. Mindez időszerűvé tette a minőség biztosításának különleges feladatait, korábban nem tapasztalt nagyságrendű ráfordításokkal, amelyekre folyamatosan szükség van.

A szerző bemutatja a külkereskedelmi statisztika adatait felhasználók megkérdezésére épített, 1999 elején végzett vizsgálat eredményeit. A felmérés kiterjedt olyan alapkérdésekre, hogy az adatokat milyen célra használják, milyen formában és hordozón igénylik a statisztikai információkat. Nagy teret szentelt a felmérés a külkereskedelmi statisztika erősségeit, gyengeségeit illető véleményeknek, a munka javítását célzó javaslatoknak.

A felmérés 600 felhasználóra terjedt ki, ezek 70 százaléka vállalat, 16 százaléka gazdasági kamara, egynolcada közigazgatási szervezet. Reprezentatívnak minősíthetők a felmérés eredményei, mivel a válaszolók rendszeresen használják a külkereskedelmi adatsorokat, tisztában vannak az alkalmazott statisztikai módszerekkel, megbíznak a publikált információk tényszerűségében. Két gyengeséget emeltek ki a válaszolók: 47 százalékuk szerint javítást igényel az adatok aktualitása, és 26 százalékuk szerint nagyobb pontosságra lenne szükség. Más válaszolók viszont ezeket is a statisztika erősségei között említették. Miből adódik ez a látszólagos ellentmondás?

A felhasználók egyik csoportja, főleg makrogazdasági szemlélettel, minél gyorsabban igényel információt, elfogadva az erőteljesen összevont mutatókat is. Az egy speciális piaci szegmenst vizsgálók viszont a lehető legrészletesebb adatsorokat igénylik, nem az összevont országos, vagy tartományi mutatókat.

A „minőség” ezek szerint többféle ismérv alapján minősíthető, ilyen például az adatok aktualitása és pontossága, de ezen túlmenő követelményeknek is meg kell felelni. Legyen a statisztikai adat hozzáférhető és tartalmazza a felhasználók számára lényeges információt. Az adatok értelmezése ne okozzon nehézséget, vagyis elemzés és módszertani dokumentáció segítse az értelmezést. Fontos igény az adatok összehasonlíthatósága, például a különböző országok közléseinek azonos koncepciója segítse az összevetést, és ez az összehasonlíthatóság az idősorokon belül valósuljon meg. Szakmai igények vonatkoznak az adatok koherenciájára, azaz más gazdaságstatisztikák is felhasználhassák a külkereskedelmi adatbázisban fellelhető adatokat.

Az „aktualitás” azzal minősíthető, hogy a tárgyidőszakot követően mikor jelennek meg a hivatalos statisztikai adatok. A „pontosság” sok intézkedéssel függ össze, például a megfigyelt adatok ellenőrzése, javítása, az adatok felülvizsgálatainak terjedelme, gyakorisága befolyásolja a minőség alakulását. Ugyancsak összefügg az adatok minőségével, hogy az adatok mennyire teljesekek, milyen lehetőség van a hiányzó adatok pótlására, bizonyos (például becslési, számítási) statisztikai eljárásokkal. Figyelembe kell venni itt a nemválaszolók arányát, valamint azokat, akik mentesülnek az adatszolgáltatási kötelezettség alól.

Az Európai Bizottság előírása szerint az extrakereskedelem adatsorait (amelyek igazgatási adatforrásból átvethetők) a tárgyhónapot követő hat héten belül kell rendelkezésre bocsátani. Ennél hosszabb, nyolc hét a feldolgozások határideje az intrakereskedelem körében, ahol közvetlen vállalati adatgyűjtést végeznek. Elsőként az országok szerint összesített kiviteli és behozatali adatokat adják át, majd a tárgyhónapot követő tizedik héten készülnek el az egyes áruajták szerint tagolt adatsorok. Az EUROSTAT szigorúan felügyeli ezeknek az átadási határidőknek a betartását, rendszeresen megküldik a tagországoknak az adatok beérkezését tartalmazó kimutatásokat.

A sajtóközlemények és havi kiadványok időrendje az éven belül előre rögzített, a külkereskedelmi statisztika tárgykörében is, ezt az éves publikációs naptárat a Hivatal közreadja, hogy médiapartnerei biztonságosan elkészíthessék közlési terveiket.

A cikk említést tesz a számottevően javított feldolgozási sebesség informatikai feltételeiről. Az intrakereskedelem INTRASTAT elnevezésű rendszere havonta mintegy hétmillió adatot fogad, ezek több mint 85 százalékát elektronikus úton adják át egymásnak az érintett statisztikai adatfeldolgozók. A gyorsítást segíti a w3stat elnevezésű, az internetre

épített jelentési eljárás is, amelyet 2000 elején vezettek be, és 2001 elején már az intrakereskedelem adatainak egyötödét ezen az úton továbbították.

A Hivatal optikai bizonylatolvasót alkalmaz, ezzel rögzítik a havonta beérkező, mintegy 300 ezer kérdőív csaknem 90 százalékát. A 2002-től bevezetendő fejlesztés tovább növeli ezt az arányt, felhasználva a nevesített kérdőívekhez az adatszolgáltatók korábban feldolgozott törzsadatait (a módosított kérdőívek a „Vordruck N” elnevezésű projekt eredményei). Papírbizonylat nélkül, speciális ellenőrző, javító programmal, képernyőkön végezhető az intrakereskedelem összes adatának végelegesítése, bevitele.

A német vámszervek olyan informatikai fejlesztést végeznek (az ún. ATLAS rendszer kialakításával), amely naprakész adatokat képes szolgáltatni, statisztikai célokra is, online üzemmódban. A Hivatal jelenleg havonta már 25 ezer adatsort vesz át az ATLAS rendszerből, felkészült a kapcsolódó további feldolgozásokra.

A cikk a statisztikai eredmények pontossága kapcsán utal arra, hogy a külkereskedelmi árunómenklatúra (Warenzeichnisse für die Außen-handelsstatistik – WA) mintegy 10 300 tételt tartalmaz, csaknem kétszer annyit, mint a termelési statisztika termékosztályozása (Güterverzeichnis für Produktionsstatistiken – GP1995, 6400 elemi tétellel). Elvileg több mint 2,3 millió tagolási lehetőség adódik, ha ezt a nómenklatúrát a külkereskedelem szokásos megfigyelési ismérveivel (a származási, illetve a rendeltetési ország) kombinálják. Az extra-kereskedelemben a behozatalra 185, a kivitelre 145 féle plauzibilitás-vizsgálatot írtak elő, az intrakereskedelemben az ilyen ellenőrzésekhez, irányonként mintegy 130 összefüggést használnak. Mindezeket a feldolgozásokat havonta ismétlik, és nem csupán formai ellenőrzéseket végeznek, például a kódszámok érvényességét, az esetleges adathiányokat illetően. Megvizsgálják többek között, hogy a mennyiségi egységre jutó érték miként alakul az átlaghoz viszonyítva, lehetséges-e a származási országból a megjelölt áru behozatala stb. Egyes tipikus hibákat az alkalmazott javító programok automatikusan képesek elhárítani. Vannak összetett esetek, amikor a szakstatisztikus a hibaüzenet alapján elbírálja az adat helyességét, szükség szerint elvégzi a javításokat. Amennyiben további vizsgálat is szükséges, az adatszolgáltatóktól kiegészítő információkat kérnek.

A cikk kiemeli az adatok teljességének gondját, különösen az intrakereskedelem jelentőinek körében. Kezdetből fogva eltekintettek bizonyos áru-forgalom megfigyelésétől, amennyiben mentesítést adtak a potenciális adatszolgáltatók egyes csoportjainak, a megadott értékhatárok szerint. Az extra-

kereskedelemben nem kell jelentést adni az 1000 euró értéket el nem érő éves szállításokról (ez korábban 800 ECU volt), és emiatt irányonként az összes érték legfeljebb 0,25 százaléka a kieső megfigyelés aránya.

Jelenleg az intrakereskedelemben a jelentés küszöbértéke évente 200 ezer euró mindkét irányban, az Európai Unió még előkészületben levő rendelete viszont megemeli ezt az értékhatárt. Az EU piacára kivitt áruk összes értékéhez viszonyítva ebből eredően mintegy 1,6 százalék, az onnan behozott árukéhoz képest 2,7 százalék a kieső jelentésekre jutó érték. Összességében nem túlzott arányú ez az eltérés, bár bizonyos árucsoportokban például az agrártermékek körében lényegesen nagyobb az értékhatár miatt kieső forgalom aránya.

Ennél sokkal nagyobb pontatlanságot okoznak a nemválaszolók, a hiányosan vagy késve jelentők. A Hivatalban becsléssel egészítik ki az országok szerint összesített adatokat, a ténylegesen felmért adatokhoz hozzászámítják a jelentés értékcsúszóbe, valamint a kieső adatszolgáltatások miatti hiányokat. Ez okozza, hogy az intrakereskedelem végleges, részletes adatai eltérnek az évközi előzetes megfigyelések értékeitől. Az országok szerinti, összevont korrekciók ugyanis nem tagoltak sem árucsoportok, sem a szövetségi tartományok szerint.

Az EUROSTAT felkérésére a német Szövetségi Statisztikai Hivatal olyan projektet indított, amely kelő finomságú matematikai becslési eljárással az összevont korrekciókat programozottan képes felosztani mind az árucsoportok, mind a szövetségi tartományok szerint. Ugyanakkor a becslés figyelembe veszi az érintett partnerországokra vonatkozó információkat, mind a származási, mind a rendeltetési hely szerint. A tervek szerint a 2002. január tárgyhavi becslésekkel indul ez a kiegészítő feldolgozás.

A szerző felhívja a figyelmet az intrakereskedelem adatainak ellenőrzésére, az adóztatás adataival összevetve. Csak ezzel az igazgatási adatállománnyal összevetve alkalmazhatók rendeltetészerűen az EU tagországai közötti áruforgalom statisztikai adatai. Az adóbizonylatok lehetővé teszik a jelentőkör statisztikai regiszterének kialakítását, és erre építve azonosíthatók a potenciális adatszolgáltatók, megszervezhető a hiányzó jelentések sürgetése. A 2000. évi jelentőkörben az intraforgalom kivitele összes értékének kerekén 1 százalékára tehető a kieső jelentések aránya, a behozatalban ez az arány 5 százalék, mindkettő kisebb az előző évinél. Az előzetes jelentésekre vonatkozóan lényegesen kedvezőtlenebb a sürgetések hatásszáma (a becsléseket a kivitel 7, illetve 14 százalékára kellett elvégezni a jelentett adatok hiányában).

Az internetes (w3stat elnevezésű) jelentési eljárást ismertetve a cikk megemlíti, hogy jelenleg már több mint ötezer gazdasági szervezet küldi ilyen úton statisztikai jelentéseit és ez egyszerűsíti az adatok érkeztetését is. Részletes kitöltési útmutató áll rendelkezésre az intrakereskedelem adatszolgáltatásaihoz, sok gyakorlati, közérthető példával segítve az egyes adatkörök értelmezését. Az extrakereskedelemben az egységes vámománnyokhoz hasonló részletességű segédletet tett közzé a pénzügyi tárca. Ezek a módszertani leírások letölthetők az internetről, és a Hivatal rendszeresen kiegészíti, aktualizálja előírásait.

További minőségi ismérv a külkereskedelmi adatok összehasonlíthatósága. Az EU tagországi közötti áruforgalom mindkét partner statisztikáiban megjelenik, egymásnak többé-kevésbé egyező tükröképe az egyes tárgyidőszakokra és árucsoportokra vonatkozóan. A német Szövetségi Statisztikai Hivatal az EU egyes tagországi által közölt „tükröstatistikák” alapján több elemzést készített, és az EUROSTAT felkérésére Belgium és Franciaország megfelelő külkereskedelmi adataira is végzett összehasonlító vizsgálatokat 2001-ben.

A cikk 2000 első 10 hónapjára vonatkozóan táblázatos összehasonlítást közöl, egyrészt az EU 15 tagországa által meghatározott behozatal, másrészt a tükröstatistikák szerint oda irányuló kiszállítások (millió euróban megadott) értéke között.

A szerző megvizsgálja az említett eltérések okait, például az eltérő megfigyelési, feldolgozási és becslési módszereket. Írországban például 2000-ben a jelentési kötelezettség küszöbértéke 635 ezer euró, Görögországban csak 46 ezer euró volt. Adódhat eltérés abból is, hogy milyen időbeli eltolódás van az áruforgalom adatgyűjtésében, és miként kezelik a több országot érintő (közvetett) ügyleteket. A fuvarral, biztosítással kapcsolatos ártényezőket a kivitel és a behozatal „határparitása” különböző módon tartalmazza (ez a fob, illetve cif paritások eltérése). A külkereskedelmi statisztikában több ország csak meghatározott értékhatár fölött figyeli meg az intrakereskedelmet, és olyanok is vannak (ilyen a belga, a dán, a holland, és a brit adatgyűjtés), amelyek a számla szerinti értékekre alapozott becsléseket végeznek.

A szerző úgy véli, hogy a tükröstatistikákkal összevetve kimutatott eltérés csökkentése további módszertani összehangolást igényel. A becslések harmonizálása terén sok a tennivaló, bár az Európai Unió nem szabályozta egységesen ezeket az eljárásokat. Nem támogatja az eltérések kiküszöbölését, például a kiszállítások értékéhez igazítva a behozatalt, mert ezzel elfednék a tükröstatistikákban mutatkozó gondok okait, de nem szüntetnék meg őket.

A statisztika minőségének lényeges ismérve, hogy az eredmények mennyire érthetőek, hogy lehet azokat elérni és mennyire releváns a közölt adat. Fontos, hogy minden felhasználó számára azonos feltételekkel és könnyen elérhetően legyenek hozzáférhetőek a statisztika eredményei, mégpedig az igényelt technikai feltételekkel. A német Szövetségi Statisztikai Hivatal adatbázisában a külkereskedelmi statisztika kerekén 800 szabványos táblázata áll rendelkezésre. A Serie 7 „Außenhandel” című kiadványsorozat közli ezeket a hivatalos adatokat. Ezt a nyomtatott kiadványt kiegészítik, illetve helyettesítik elektronikus változattal is. A cikk bemutatja a fontosabb kiadványokat ebben a tárgykörben.

A cikk ismerteti az egy vállalatcsoporthoz tartozó anya- és leányvállalatok határt átlépő áruforgalmára vonatkozó adatfeldolgozást (intra-firm-trade). Kiválasztott vállalatok önkéntes válaszlására épült e felvétel, amelyet az EUROSTAT felkérésére végeztek. Azt vizsgálták, hogy a jövőben milyen adatgyűjtési lehetőségek nyílnak ezen a téren.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

LORENZ, R. – SCHMIDT, B.:

A NÉMET KONJUNKTÚRASTATISZTIKA ÁTALAKÍTÁSA

(Registergestützte Umsetzung der EU-Konjunkturverordnung im Dienstleistungsbereich.) – *Wirtschaft und Statistik*, 2000. 5. sz. 315–319. p.

A konjunktúra-megfigyelések Európai Unió belüli összehangolása érdekében az 1165/98. számú tanácsi rendelkezés mellékleteiben részletesen előírták a 15 tagállam által az EUROSTAT részére küldendő konjunktúramutatók körét, megfigyelési gyakoriságát, közlési határidejét, s azt, hogy az adatszolgáltatásoknak mely nemzetgazdasági ágakra kell vonatkozniuk.

A Német Szövetségi Köztársaság aktuális gazdaságstatisztikai megfigyelései ezt az adatigényt csak részben tudják kielégíteni. Míg a feldolgozóiparra és a kereskedelemre vonatkozó rövid távú adatgyűjtések elég részletesek ahhoz, hogy csekély kiegészítéssel valamennyi kívánt adatot szolgáltatni lehessen, addig főleg a szállítás, a távközlés, az ingatlanügyletek, a kölcsönzés, a számítástechnikai tevékenységek, a kutatás, fejlesztés és a gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások területén vagy egyáltalán nem végeznek évközi megfigyeléseket, vagy ezek adatköre korlátozottabb a szükségesnél.

Az EU-előírások szerint az értékesítési árbevétel, valamint a foglalkoztatottak számát negyedéveként, a

tárgyidőszakot követő három hónapon belül kell jelenteni az EUROSTAT részére. A tagországok statisztikai hivatalai maguk dönthetnek arról, hogy az igényelt adatokat abszolút számokként, vagy index formában továbbítják-e. Tekintettel a rendelkezés hatályba lépésekor biztosított öt éves átmeneti időszakra, Németországnak legkésőbb 2003 közepéig meg kell kezdenie az adatok új rendszerű szolgáltatását.

E feladat megoldásakor két lehetőség között kellett választani. A hagyományos statisztikai eljárás esetén új, negyedéves adatgyűjtést kellett volna bevezetni az érintett ágazatok, vagyis az *I* (szállítás, raktározás, posta, távközlés), illetve a *K* nemzetgazdasági ágba tartozó 72 számítástechnikai tevékenység és a 74 gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás területén, ami lényeges költségigénnyel és az adatszolgáltatók számottevő újabb terhelésével járt volna. Ezekre a területeken ugyanis már a mintavételen alapuló, éves (ún. szerkezeti) vállalati adatszolgáltatás bevezetése is új kötelezettséget jelentett. E körülményeket mérlegelve egy alternatív megoldás mellett döntöttek, amely a negyedéves adatszolgáltatást újabb statisztikai adatgyűjtés nélkül, az államigazgatás pénzügyi, illetve munkaügyi adatforrásaira támaszkodva tudja kielégíteni.

A forgalmiadó-elszámolások keretében Németországban minden olyan vállalatnak, amelynek éves árbevétele a 32 500, forgalmiadófizetési-kötelezettsége pedig az 1000 német márkát meghaladja, ezzel kapcsolatos adatairól havi vagy negyedéves adatszolgáltatást kell teljesítenie a pénzügyi hatóságok részére. (Havonkénti jelentésre azok a vállalatok kötelezettek, amelyeknek az előző évben árbevételükből több mint 12 ezer német márká fordult adóterhelésükre.)

A foglalkoztatottak számára vonatkozó adatforrásként a kötelező társadalombiztosítási nyilvántartások jöhetnek számításba. Statisztikai hasznosíthatóságuknak azonban az volt az előfeltétele, hogy az eredetileg foglalkoztatott személyenként vezetett kimutatások alapján üzemenkénti összesítések is készüljenek.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal, illetve a Pénzügyminisztérium és a Szövetségi Munkaügyi Hivatal között létrejött megállapodás értelmében az utóbbi főhatóságok megfelelő szervei negyedévenként, meghatározott időpontig átadják a tartományonkénti statisztikai hivatalok adatbázisai részére egyrészt a forgalmi adó fizetésére kötelezett vállalatok árbevételi adatait, másrészt közlik azoknak a foglalkoztatottaknak a számát, akikre vonatkozóan az üzemnek, az előző negyedévben, kötelező társadalombiztosítási járulékot kellett fizetnie. (A közzé tett adatok az alapadatok mellett természetesen a vállalatok, illetve üzemek egyedi azonosításához szükséges megnevezésekre, nyilvántartási kódokra is kiterjed.)

Az igen széles körű, gondos szervezőmunkát igénylő következő lépés során egyértelmű, közvetlen kapcsolatot kellett létrehozni a statisztikai hivatal(ok) vállalati regisztere és az említett adózási, illetve munkaügyi nyilvántartási azonosítók között. A főtevékenységen alapuló ágazati besorolások szerint felépülő statisztikai regisztert, amelyet a szolgáltatási szféra vállalataira és üzemeire is kiterjesztettek, évenként aktualizálják. A statisztikai regiszter kiegészítése a forgalmi adózási, illetve társadalombiztosítási nyilvántartások azonosító kódjaival lehetővé teszi, hogy az utóbbiakkal jelölt megfigyelési egységek adatait automatikusan átrendezhessék, s így ezek összesítései a jövőben tartalmilag konzisztensen megfeleljenek az EU egységes tevékenységi osztályozásának.

A vállalati regiszternek tehát kulcsszerepet kell betöltenie a különböző információforrásokból származó adatok összekapcsolásában. Ezen túlmenően azonban segítenie kell egyéb, az alternatív megoldás alkalmazhatósága szempontjából alapvető feladatok megoldását is. Ezek közé tartozik az üzemként rendelkezésre álló társadalombiztosítási adatok vállalati szintű összevonása, illetve a több – esetleg más-más ágazatba tartozó – vállalatot tömörítő szervezetek együttes forgalmi adó fizetése esetén a szükséges adatok vállalati szintű szétválasztása.

A viszonylag szoros közzétételre való tekintettel számolni kell azzal, hogy nem minden vállalat adatai fognak negyedévenként időben rendelkezésre állni. Az előkészítő munka során ezért az éves szintű szolgáltatásstatisztikán alapuló, megfelelő becslési eljárásokat alakítottak ki a negyedévenként hiányzó adatok pótlására. Ezek alkalmazásához a vállalati regiszternek kell biztosítania a kapcsolatot az évközi és az éves adatok között.

Az éves ún. szerkezeti szolgáltatásstatisztikai megfigyelést, amely elsősorban a vállalat költség-szerkezetéről, beruházási tevékenységéről, versenyképességéről és végzett szolgáltatásairól nyújt részletes áttekintést hagyományos módon, azaz évenkénti mintavételes adatgyűjtés formájában, újonnan vezették be. A tartományonként is megfelelően reprezentatív adatok biztosítása érdekében mintegy 20 százalékos mintavételt vettek tervbe. A kisvállalatok esetében az évenkénti kiválasztásnál rotációs eljárást alkalmaznak s jelentősebb adataik köre is szűkebb a nagyvállalati kérdőívekben megfigyelt mutatószámokénál.

Az évközi szolgáltatásstatisztika alternatív eljárásának megalapozása során számos jogi, fogalmi és adatfeldolgozás-technikai problémát kellett megoldani. A legfontosabb lépéseknek a következők tekinthetők.

A forgalmiadó-jelentésekben, illetve a társadalombiztosítási nyilvántartásokban szereplő adatok alkalmassági vizsgálatára speciális munkacsoportokat hoztak létre az érintett főhatóságok, illetve területi szerveik szakértőiből, akiknek feladatai az elméleti problémák megoldásától kezdve egészen a különböző adatforrások adatainak konkrét „páronkénti” egyeztetéséig terjedtek. Az előkészítés során megkülönböztetett figyelmet fordítottak az egyedi adatok bizalmas kezelésének biztosítására.

A adatfeldolgozáshoz szükséges speciális Excel alkalmazási eljárást a Szövetségi Statisztikai Hivatal fejlesztette ki és bocsátotta a társszervek rendelkezésére. A további ellenőrző vizsgálatok során részletesen elemezni kívánják, hogy a kapott adatok alkalmasak-e a konjunktúrastatisztika korábbi idősorainak töretlen továbbvezetésére. Kedvezőtlen tapasztalatok ugyanis az alternatív eljárás újragondolását is szükségessé tehetik.

Bár még számos fontos feladat vár megoldásra (mint például az egyedi adatok átadásának új jogi szabályozása, az országon belüli, illetve az EUROSTAT részére történő rendszeres adattovábbítás 2002-re előirányzott gyakorlati próbáinak végrehajtása), a szerzők a hatósági munka modernizálása szempontjából úttörő jelentőségű, statisztikai nézőpontból pedig nélkülözhetetlen lépésnek tekintik a regiszterre alapozott évközi szolgáltatásstatisztika kifejlesztését. Az EU-igényeknek az adatszolgáltatók további terhelése nélkül, az államigazgatási nyilvántartások hatékonyabb, költségkímélő kiaknázása útján történő kielégítése egyúttal várhatóan lényegesen javítja a hazai szolgáltatási konjunktúra-előrejelzések megalapozottságát és lehetővé teszi e széles körben igényelt statisztikai információk gyorsabb szolgáltatását is.

(Ism.: *Tűű Lászlóné*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – DEMOGRÁFIA

EHRLING, M. – HOLZ, E. – KAHLE, I.:

A 2001/2002. ÉVI IDŐMÉRLEG-FELVÉTEL TERVE NÉMETORSZÁGBAN

(Erhebungsdesign der Zeitbudgeterhebung 2001/2002.)
Wirtschaft und Statistik, 2001. 6. sz. 427–436. p.

Az időmérleg-felvételek a munka- és életkörülmények legfontosabb alapstatisztikái, sok országban a hivatalos statisztika részét képezik. E felvételekben általában az időt igénylő tevékenységeket, azok sorrendjét és időtartamát, a hozzájuk kapcsolódó háztartási vagy személyi körülményeket mérik fel. Németországban az 1991/92-es időmérleg-felvétel nyújtott legutóbb részletes bepillantást a német háztartások mindennapi időfelhasználásába. E felvétel célja volt a különböző társadalmi csoportok és háztartástípusok jellemzőinek feltárása főként a nő- és családpolitika részére, valamint a háztartások produktumának megjelenítése a nemzetgazdasági elszámolásokban (szatellit számla kialakítása az adatok segítségével). A 2001/2002-es időmérleg-felvétel lehetővé teszi az adatok aktualizálását, és ezzel számos felhasználó (tudományos kutatás, családokkal foglalkozó egyesületek, környezetvédők stb.) igényét elégíti ki. A felvétel alapelve a korábbi adatokkal való összehasonlíthatóság, valamint az EUROSTAT minőségi követelményeinek teljesítése, egyúttal a más országokban lezajlott vizsgálatok eredményeivel való összevetettség.

Az előző 1991/92-es időmérleg-felvétel eredményeit nemcsak táblázatos formában közölte, hanem nagyon sok témakör szerint feldolgozta és közzétette a statisztikai hivatal. A családokkal, nőkkel, ifjúsággal foglalkozó minisztérium is sok területtel foglalkozott, például az ingyenes munkára fordított idővel, hivatás és család kapcsolatával, a szabadidővel. Az időfelhasználás általános áttekintésén túl kidolgozták például a foglalkozás, a családdal töltött idő, a szabadidő szerkezetét jellemző adatokat, az ifjúság és a felnőttek időfelhasználását.

A tervezett következő felvétel tartalmi és módszertani kérdéseivel nemzetközi összejöveteleken is foglalkoztak, például Lüneburgban.

1999 óta az előző időmérleg adatai a tudományos kutatás rendelkezésére állnak anonimizált egyedi adatokat tartalmazó adatbázis formájában is. Azért hogy az adatbázist megismertessék és megvitathassák a felhasználókkal, két munkaülést rendeztek. A résztvevők egyetértettek abban, hogy az időmérleg eredményeit a tudomány és a mindennapi élet nagyon sok területén fel lehet használni, a témakörök a földrajztól a közlekedésen át az étkezési szokások vizsgálatáig terjednek. A felhasználókkal való találkozások fontos eredménye volt, hogy nagy az érdeklődés az új felvétel eredményei iránt, és elengedhetetlen, hogy ezek az előző, 1991/92-es eredményekkel összehasonlíthatók legyenek.

Az új felvétel alapja az önállóan vezetett napló. Ez a döntés azt célozza, hogy minimalisra csökkentés a szisztematikus torzításokat. A döntés előtt ösz-

sze hasonlították a szóba jöhető módszerek előnyeit és hátrányait. E módszerek a következők: tevékenységközpontú időmérleg-felvétel, interjú az előző napról, önkitöltős napló.

A tevékenységközpontú időmérleg-felvétel azt jelenti, hogy megkérdezik, egy bizonyos időszak alatt hányszor és milyen hosszban végzett valaki meghatározott tevékenységeket. Alapja a tevékenységlista, amelynek részletessége különböző lehet, de minden tevékenységet nem tud felsorolni. E módszer hátrányai a következők:

- a primer és szekunder tevékenységeket nem lehet jól szétválasztani, emiatt az egy napra vonatkozó tevékenységek összes ideje több lesz mint 24 óra;
- kevés lesz a tevékenységek száma, és pontatlanul körülhatároltak a cselekvések;
- pontatlan lesz a tevékenységek hossza, általában felülbecsülik az időtartamot a válaszadók;
- a társadalmi elvárások torzító hatásával számolni kell;
- hiányozhatnak adatok a tevékenységek napközbeni, időbeli elhelyezéséhez.

Az „interjú az előző napról” módszernél (amelyet Yesterday-interjúnak is neveznek) a kérdező a tevékenység kezdő és záródópontját jegyzi fel. Gyakran alkalmaznak itt is tevékenységlistát, aminek következtében a válaszlehetőségek korlátozódnak. Gyakori, hogy csak az elsődleges tevékenységeket jegyzik fel. E módszernél a kérdező és a kérdezett is hajlik arra, hogy egy „normál” napot írjanak le. Az eredmények minősége e módszernél is gyengébb, mint az önkitöltős időmérlegnaplónál.

Az önkitöltős időmérlegnapló sem mentes a módszertani problémáktól. A megkérdezettnek bizonyos minimális nyelvi kompetenciával kell rendelkeznie, hogy a napi tevékenységeket le tudja írni; a zsúfolt időbeosztású személyek nem vállalják a részvételt. Mindezek mellett azonban számtalan előnye van a másik két módszerrel szemben.

– Az interjúval ellentétben itt több napi adatot is fel lehet venni, és nincs akadálya valamennyi családtag megkérdezésének.

– A tevékenységeket a résztvevő saját szavaival írja le, csak később, a feldolgozásnál következnek ezek egységesítése. Ez nagyobb mélységi tagolást tesz lehetővé. Míg a tevékenységorientált felvételnél maximum 30 körüli tevékenységet lehet megragadni, a 2001/2002-es időmérlegnél több mint 230 a tevékenységek száma. Ezzel az adatok felhasználhatósága jelentősen nő.

– El lehet választani egymástól a primer és a szekunder tevékenységeket.

– Kisebbség a veszély, hogy a társadalmi elvárások torzítják az adatokat.

– Mivel az időmérlegnaplót elvileg folyamatosan vezetik otthon, minimálisra csökkennek az elfelejtésből adódó hibák.

– Az időtartamok pontosabbak lesznek, mert csak a tevékenység kezdő és záródópontját kell felírni, és nem kell

az időtartamot számolgatni, ami például többször végzett tevékenységénél nehéz.

Mint az első felvételnél, itt is az alap az önállóan vezetett időnapló, amelyet a háztartás minden 10 évesnél idősebb tagja három napig (két hétköznap és egy szombat vagy vasárnap) önállóan vezet, azaz saját szavaival felírja végzett tevékenységeit. A legfontosabb tevékenységek mellé bejegyzi az egyidejűleg végzett tevékenységeket, azt, hogy kivel végezte ezeket, a tevékenység helyét, a használt közlekedési időt és eszközt, valamint a nap folyamán történt szokatlan eseményeket.

Az időmérlegnaplón felül minden résztvevőnek további kérdőíveket is ki kell töltenie. Ezek a személy adatait, a háztartásban elfoglalt helyzetét, valamint a háztartás alapvető jellemzőit tudakolják. Az előző felvétellel szemben ezúttal nem alkalmaznak kérdőbiztosokat, hanem a kérdőíveket igyekeztek a lehető legegyszerűbben megfogalmazni, hogy az a nagy többség számára érthető és megválaszolható legyen.

A próbafelvétel a vonatkozó irodalom szerint minden kutatás elengedhetetlen feltétele. A kérdőív-szerkesztésben szerzett tapasztalatok ellenére sem lehet ugyanis kizárni, hogy pontatlanságok maradnak a kérdőívben. Ebből az következik, hogy az éles felhasználás előtt a kérdőíveket és más felvételi eszközöket egy sor próbával kell megvizsgálni.

Az 1991/92-es felvételhez képest történt változtatások és az EUROSTAT által az időmérleg-felvételekhez kiadott irányelvek szükségessé tették, hogy a felvétel eszközeit a gyakorlatban részletes próbának vessék alá. Ezt a feladatot a mannheimi Módszertani és Elemzési Centrum (Zentrum für Umfragen Methoden und Analysen – ZUMA) végezte el, és egy négylépcsős eljárást jelentett, melynek során az időmérlegnaplót és a személyi és háztartási kérdőívet is szisztematikus próbának vetették alá. A ZUMA által elvégzett kérdőív-felülvizsgálat után célirányos intenzív interjúfázis következett, ennek tapasztalatai alapján átalakították a kérdőíveket és nyomtatványokat, végül a negyedik lépésben az átalakított kérdőívekkel végeztek megfigyeléseket.

Az intenzív interjúkat 7 háztartásban végezték, ügyelve arra, hogy a különböző háztartástípusok mindegyike megjelenjen a próbában, és legalább két gyermek is legyen a kiválasztottak között. A résztvevők kifogásai, megjegyzései főként az érthetőséget és egyes kérdőívrészek bonyolultságát érintették. Kiderült, hogy bár a 10 év feletti gyermekek is beletartoznak a megfigyelt körbe, ezt a tervezett eszköztár semmilyen módon nem veszi figyelembe.

A ZUMA által jelzett kitöltési nehézségeket, kifogásokat a kérdőívek készítői alaposan átgondolták és a kérdőívet pontosították. A módosításokat korlátozták az EUROSTAT előírásai.

Az átdolgozott kérdőívekkel újabb terepróba következett, most 20 háztartásnál, hogy az eltérő képzettségi szintet jobban figyelembe lehessen venni. A résztvevőket ismét arra kérték, mondják el véleményüket, elsősorban a kérdések és a magyarázatok érthetőségét illetően. A próbát úgy lehet összegezni, hogy maradtak ugyan kisebb bizonytalanságok egyes kérdéseknél, de ezeket is a felvétel szellemében válaszolták meg a próbaszemlék.

Mindezek mellett a statisztikai munkacsoportokban is megvitaták a kérdőíveket, a tartományi statisztikai hivatalok munkatársai is elmondták véleményüket, hozzájárulva a változtatásokhoz. Ezek után a felvételi eszköztárat véglegesítették és 2001 áprilisában elindult a felvétel.

Ugyanúgy, mint az 1991/92-es felvételnél, most is kvóta szerinti kiválasztást alkalmaztak. Bár a véletlen mintához képest ennek az eljárásnak megvan az a hátránya, hogy nem lehetséges az eredmény hibájának pontos meghatározása, döntő előnye azonban, hogy felvételtechnikailag viszonylag egyszerűen végrehajtható. Azokra a háztartástípusokra vonatkozó eredményeknek is relevánsnak kell lenniük, amelyek a sokaság viszonylag kis hányadát képviselik, mint például a gyermeküket egyedül nevelők, így ezek a valóságosnál nagyobb arányban kerülnek be a mintába. A nettó mintanagyságot 5000 háztartásban határozták meg. Mivel a felvétel folyamán számítani kell egyes háztartások kiesésére a mintából, összesen 5500 háztartásból álló mintával indult a felvétel. A mintát tartományokra, hónapokra osztották fel, a kiválasztási ismérvek pedig a következők voltak: a háztartás típusa, a háztartásfő társadalmi állása és a település nagyságcsoportja. A kiválasztáshoz szükséges alaparányokat az 1999. évi mikrocenzus adatai alapján képezték.

A felvétel az egész országban a Szövetségi Statisztikai Hivatal irányításával, a tartományi statisztikai hivatalok közreműködésével megy végbe. A tartományi hivatalok végzik a terepmunkát az adatok első, a teljeskörűséget vizsgáló ellenőrzéséig, a további adatelőkészítési fázisok a Szövetségi Statisztikai Hivatalban folynak. A tartományi hivatalok munkájának megkönnyítésére különböző segédleteket, útmutatókat készítettek.

A feldolgozási folyamatban fontos szakasz az időmérlegnaplók kódolása. Tisztán a munka mennyiségét tekintve, ez a felvétel a hivatalos statisztika legnagyobb feladatai közé tartozik. (5000 háztartás, azaz körülbelül 10 ezer személy 3 napi naplővezetése, 10 percenkénti tevékenység felírással). Nehezíti a kódolást, hogy a résztvevők saját szavaikkal töltik ki a naplót, tehát ugyanazon tevékenység sokféle módon kerül bejegyzésre.

Kódolási segédletként tevékenységlista készült, amely mintegy 230-féle csoportba sorolja be az összes felírt tevékenységet. Ezeket a tevékenységeket tevékenységcsoportokba sorolják.

A csoportosítások mélységét a felvétel célja határozza meg, például kiemelt cél az ingyenes munka, a nő- és családpolitika segítésére az időstruktúra változásának bemutatása, ezért e csoportok mélyen tagoltak, ugyanakkor más tevékenységek, főként az adatszolgáltató kímélése miatt kevésbé részletezettek. A tevékenységlista összeállításában szerepet játszott ezen kívül a tízperces háttár (csak azokat a tevékenységeket kellett feljegyezni, melyek időtartama elérte a tíz percet), a fő- és melléktevékenységek elhatárolása. Az EUROSTAT ajánlásainak való megfelelés nehéz és rendkívül komplex közelítő eljárásokkal volt csak lehetséges, ezzel együtt is csak az adatok ismerete után derül ki, hogy az emiatti változtatások a tevékenységlistában megfelelnek-e a német realitásoknak.

A kódolással párhuzamosan folyik a tulajdonképeni adatelőkészítés és -rögzítés, a párbeszéd-orientált Blaise program segítségével. Valamennyi rögzítő program újonnan készült, és gyors adatbevitelt tesz lehetővé. A Blaise egyik erőssége a rögzítéssel egyidejű, állandó hihetőségi kontroll. A havi adatok összegzése és javítása folyamatosan zajlik, így a felvételhez közeli időszakban már ellenőrzött mikroadatbázis áll rendelkezésre. Az adatok teljeskörűsítése az Adjust programmal történik.

A felvétel 2003 májusában, a fő eredmények bemutatásával és vitájával zárul, ugyanerre az időpontra CD-n közzéteszik a teljes mikroadatbázist és egy táblázatos publikációt. A tervek szerint kiválasztott tudósoknak átadnak egy előzetes adatbázist, melyből néhány témában elemzéseket készítenek, amelyeket a záró konferencián mutatnak be.

(Ism.: *Waffenschmidt Jánosné*)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Allgemeines
Statistisches
ArchivA NÉMET STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 3. SZÁM

Hess, K. T. – Schmidt, K. D.: Hihetőségi modell az árak értékelésében és a tartalékolásban.

Kischka, P. – Eherler, D.: Okozati gráfok és zavartalanlanság.

Wilde, J.: Szimultaneitás többregyenletes hibrid modellekben endogén dummy regresszorokkal.

Reimers, H.-E.: Munkaerő-kereslet Németországban és szezonális kointegráció.

Leifer, H.-A.: A tartós javak kezeléséről a fogyasztói ár-indexben és a létfenntartási költségindexben.

Ziegler, A. – Eymann, A.: Szimulált maximum-likelihood becslésről többperiódusú, többalternatívás probit modell esetén.

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

2001. 453. SZÁM

Higdon, D. – Yamamoto, S.: A fej érzékenységi függvényének becslése szkennelés során mágneses ellenállásos mikroszkópiában.

Nott, D. J. – Dunsmuir, W. T. M. – Kohn, R. – Woodcock, F.: Determinisztikus numerikus időjárás-előrejelző modell statisztikai javítása.

De Gunst, M. C. M. – Künsch, H. R. – Schouten, J. G.: Ioncsatorna-adatok elemzése rejtett Markov-modellek segítségével.

Morris, J. S. – Wang, N. – Lupton, J. R. – Chapkin, R. S. et al.: Paraméteres és nemparaméteres módszerek a rákkeltő DNS felhozatali szintek közötti összefüggés megértéséhez a vastagbél distális és proximális részeiben.

Westfall, P. H. – Soper, K. A.: Priorok használata többszörös állatkísérletek rákkeltési tesztjeinek javításához.

Tamhane, A. C. – Dunnet, C. W. – Green, J. W. – Wetherington, J. D.: Többszörös tesztelések a maximális biztonságos adag meghatározásához.

Miller, M. E. – Ten Have, T. R. – Reboussin, B. A. – Lohman, K. K. et al.: Marginális modell longitudinális felvételekből származó diszkrét kimenetek elemzéséhez.

Zaslavsky, A. M. – Schenker, N. – Belin, T. R.: Befolyásoló klaszterek „lesúlyozása” felvételekben.

Li, Y. P. – Propert, K. J. – Rosenbaum, P. R.: Kiegyensúlyozott kockázati halmazok párosítása.

Goldman, D. P. – Bhattacharya, J. – McCaffrey, D. F. – Duan, N. et al.: A biztosítás hatása a halandóságra, gondozásban levő HIV-pozitív sokaságban.

Wang, Y. – Taylor, M. G.: Longitudinális és eseménytörténeti adatok együttes modellezése AIDS-re alkalmazva.

Huang, W. – Zeger, S. L. – Anthony, J. C. – Garrett, E.: Rejtett változós modell többszörös ismételt mértékek és kétváltozós eseményidőpontok együttes elemzéséhez.

Reese, C. S. – Calvin, J. A. – George, J. C. – Tarpley, R. J.: Magzati növekedés és kihordás becslése bálnáknál.

Antoniadis, A. – Fan, J.: A wavelet közelítésről.

Lai, T. L. – Wong, S. P.-S.: Sztochasztikus neurális hálózatok alkalmazása nemlineáris idősorokra.

Wong, C. S. – Li, W. K.: Autoregresszív feltételes heteroszkedasztikus (ARCH) modellek egy keverékéről.

Bura, E. – Cook, R. D.: Szeletelt inverz regresszió kiterjesztése: a súlyozott khi-négyszet teszt.

Rathouz, P. J. – Liang, K.-Y.: Lokálisan kiegészítő kvázi-score modell hibával terhelt segédváltozók esetén.

Li, K.-C. – Shedden, K.: Inverz szűrő által vezérelt digitális jelek Monte-Carlo dekonvolúciója.

Cantoni, E. – Ronchetti, E.: Robusztus következtetés általánosított lineáris modellekben.

Oh, M.-S. – Raftery, A. E.: Bayesi többdimenziós skálázás és dimenzióválasztás.

Lin, X. – Carroll, R. J.: Szemiparaméteres regresszió klaszterezett adatokra, általánosított becslő egyenletek segítségével.

Wang, M.-C. – Qin, J. – Chiang, C.-T.: Rekurzív eseményadatok elemzése informatív ellenőrzéssel.

Lobato, I. N.: Egy függő folyamat korrelálatlanságának tesztelése.

Nowicki, K. – Snijders, T. A. B.: Sztochasztikus blokkstruktúrák becslése és előrejelzése.

Bunzel, H. – Kiefer, N. M. – Vogelsang, T. J.: Hipotézisek egyszerű robusztus tesztelése nemlineáris modellekben.

Foster, A. M. – Tian, L. – Wei, L. J.: A Box-Cox transzformációs modell becslése paraméteres hibaeloszlás feltételezése nélkül.

Gueorguieva, R. V. – Agresti, A.: Korrelált probit modell klaszterezett bináris és folytonos válaszok együttes modellezésére.

González, E. – Ginebra, J.: Bayesi heurisztika többperiódusú ellenőrzéshez.

Han, C. – Carlin, B. P.: Markov-láncon alapuló Monte-Carlo módszerek bayesi faktorok számításához: összehasonlító áttekintés.

A SVÉD KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 2. SZÁM

Atriotic, B. K. – Bates, N. – Burt, G. – Silberstein, A.: Nemválaszolás az amerikai kormányzati háztartási felvételekben: konszisztens mértékek, jelenlegi trendek és új betekintések.

Steeh, C. – Kirgis, N. – Cannon, B. – DeWitt, J.: Tényleg olyan rosszak, mint amilyeneknek tűnnek? Nemválaszolási arányok a XX. század végén.

Groves, R. – McGonagle, A.: Elmélet-vezérelt kérdőbiztosítási protokoll a felvételi részvételre vonatkozóan.

Martin, E. – Abreu, D. – Winters, F.: Pénz és motiváció: az ösztönzők hatásai a panelmorszolódásra a jövedelemfelvételen és programrészvételben.

Thomsen, I. – Zhang, L.-C.: Az adminisztratív regiszterek használatának hatásai a rövid távú gazdasági folyamatok statisztikáiban: a norvég munkaerő-felvétel mint esettanulmány.

Biemer, P.: Nemválaszolási és mérési torzítás a négy-szemkötői és telefonos interjú összehasonlításában.

Borgers, N. – Hox, J.: Részleges nemválaszolási gyermekre vonatkozó kérdőíves kutatásban.

Statistical Papers

NEMZETKÖZI ELMÉLETI ÉS ALKALMAZOTT
STATISZTIKAI FOLYÓIRAT

2001. ÉVI 4. SZÁM

Arranz, M. A. – Marmol, F.: Mintán kívüli előrejelzési hibák helytelenül specifikált, perturbált hosszú memóriájú folyamatokban.

Ghitany, M. E.: Egy összetett Rayleigh-féle túlélési modell és alkalmazása véletlenül csonkított adatokra.

Khan, S. – Akme, S.: A preteszt és shrinkage becslőfüggvények összehasonlításáról egyváltozós normális átlagbecslés esetén.

Neudecker, H. – Liu, S.: Véletlen mátrixok Hadamard-szorzatainak néhány statisztikai tulajdonsága.

Wu, J.-W.: Megjegyzés egy exponenciális minta rendelvényes értékei számának meghatározásáról legkisebb négyzetes eljárás segítségével.

Chang, H.-J. – Huang, K.-C.: Egy véges sokasági átlag majdnem torzítatlan becslőfüggvényeinek előállításáról transzformált segédváltozók segítségével.

Mudelsee, M.: Megjegyzés az AR(1) folyamatok autokorrelációs együtthatóinak becslési torzításához.

Neudecker, H. – Liu, S.: Véletlen vektorok Hadamard-szorzatának statisztikai tulajdonságai.

statistika
EKONÓMICKO - STATISTICKÝ ČASOPIS

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 8-9. SZÁM

Husek, R. – Moravová, J.: Phillips-görbék és az átalakuló Csehország.

Fischer, J.: Struktúra, a munkanélküliségi trendek és a GDP alakulása Csehországban.

Malátek, V.: A foglalkoztatottság lehetőségei a regionális munkaerőpiacon a moravskolezsky-i régióban.

Palas, S. – Polednová, Z.: A vállalkozói sokaság jellemzői Csehországban 1999-ben.

Požnjaková, I. – Šálusová, D.: A 2001. évi Statisztikai évkönyv koncepciója.

Ceska, J.: Elmélkedés az állami statisztikai szolgálati törvény módosításáról.

Statistische Nachrichten

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 9. SZÁM

Népességelőjelzés Ausztriára és a tartományokra, 2001–2050.

Magánháztartások felszereltsége: 1999/2000-es háztartási költségvetés-felvétel.

Ausztria társadalombiztosítási intézményei 2000-ben.

A feldolgozó iparágak 1999-es teljesítmény- és szerkezeti felvétele.

Termelői árindex (1996 = 100): hibrid index számítása.

Az osztrákok szabadidős utazásai 2000-ben: 2000. decemberi mikrocenzus.

Integrált bér- és jövedelemadó 1998-ban.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI
BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 8. SZÁM

Kevesh, A. L. – Korobov, V. N. – Borisova, V. V.: A standard gazdasági és statisztikai osztályozások és regiszterek fejlesztésének kombinált programjáról és megvalósításukról a statisztikai információs rendszerben 2001 és 2005 között.

Korobov, V. N. – Kosheleva, O. V. – Bryseva, V. M. – Solovova, L. M.: Alapelvek a háztartások felhasználás szerinti egyedi fogyasztása osztályozásának felépítéséhez.

Az állami statisztikai tevékenységek hosszú távú tervezéséről.

Pjabushkin, B. T.: Nemzetközi értekezlet a nemzeti számlák összeállításának problémáiról.

Uspenski, J. J. – Kljuchnikov, V. M.: „Az orosz statisztikai szakértők szakmai képzése” projekt megvalósításának eredményeiről a TACIS projekt keretében.

Bogatkova, L. V.: A közszolgálati információs központok munkájának szervezése a nyizsnijnovgorodi régió lakossága számára.

Ageenko, A. A. – Il'ina, N. I. – Tashmaganbetova, B. Kh.: A „Statek” rendszer programozásának tapasztalatai probléma-orientált erőforrások kialakításánál.

Khramov, G. I.: A kisvállalkozások statisztikai megfigyeléséről a krasznnojarszki területen.

Az Orosz Föderáció fő társadalmi és gazdasági mutatói, 1996–2001.

Beruházási tevékenységek a FÁK országaiban a 90-es évek második felében.

Beruházás az orosz gazdaságban 2000-ben.

Ovsjannikova, I. I.: A szibériai föderációs körzet: társadalmi és gazdasági fejlődés.

WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE

A LENGYEL STATISZTIKAI FŐHIVATAL
FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 9. SZÁM

Gieraltowska, U.: Az „egynevű időszakrendek” módszere és hiányzó adatok előrejelzése.

Batóg, J.: A foglalkoztatottság ágazati szerkezete és a GDP szintje.

Bozek, J.: A farmok területszerkezetének változásai.

Daszkowski, J.: A lengyel fizetések néhány differenciálótényezője.

Latuch, M.: Visszahonosítás – a migrációs elemek megkülönböztetése.

Dmochowska, H.: A területi egységek statisztikai célú nomenklatúrája.

2000. ÉVI 10. SZÁM

Toczynski, T.: A próbaösszeírás fejleménye az országos általános népszámlálás előtt.

Milo, W. – *Wójcikowski, R.* – *Ciesluk, U.*: Az éves GDP negyedéves felbontása.

Uzig, G.: Az infláció modellezése.

Wieczorek, P.: Lengyelország EU-tagságából származó makroökonomiai hatások.

Baran, A.: Egészségügyi kiadások.

Wisniewska, J.: A mezőgazdasági háztartások jövedelme.

Wisniowski, W.: A dolgozó lakosság száma, átlagos foglalkoztatottság és fizetések településenként.

Jarosinski, W.: Katonai kiadások és fegyveres erők a világon.

2000. ÉVI 11. SZÁM

Kordos, J. – *Paradysz, J.*: Kisterületi becslési módszerek kutatása Lengyelországban.

Perek-Bialas, J.: Fogyasztás szerinti homogén háztartáscsoportok definiálása.

Bulska, B. M.: Harmadlagos oktatás Lengyelországban.

Rejn, B.: Kutatás és fejlesztés területi szempontból.

Jarosinski, W.: Komparatív GDP prognózis egyes európai országokra 2010-ig.

2000. ÉVI 12. SZÁM

Czopur, W.: Az állami statisztika 2000. évi adatgyűjtési programja.

Stefanowicz, B.: Statisztikai információ.

Wysocki, F. – *Luczak, A.*: Taxonómiai módszerek a földtakaró területi különbözőségeinek felismerésénél.

Gutkowska, K. – *Laskowski, W.*: Tendenciák a háztartások gabonatermék-fogyasztásában.

Walendzik, D.: Lakáshelyzet Varsóban 1994 és 1999 között.

Gorczyca, M.: Az életszínvonal kiegyenlítése az egyesült Németország részei között.

2001. ÉVI 1. SZÁM

Witkowski, J.: A társadalomstatisztika új távlatai.

Zaduminska, M. – *Sztaudynger, J. J.*: Ökonometriai modell ingatlanok árazásához.

Holzer, J. Z.: A fejlődés demográfiai feltételei Lengyelországban.

Latuch, M.: A visszahonosítási folyamat megismételhetősége.

Panek, T.: Szegénységi zóna és meghatározói Lengyelországban.

Gutkowska, K. – *Sajdakowska, M.*: A lengyel vásárlók etnocentrikus viselkedése az élelmiszerpiacon.

Zienkowska, L.: Megjegyzések a vajdaságonkénti viszszatekintő GDP értékelésekhez.

Fiatalok az átmeneti országokban.

Szukalski, P.: Élettársi kapcsolatok a fejlett országokban.

2001. ÉVI 2. SZÁM

Kordos, J.: A reprezentatív felvételek kihívásai és dilemmái a XXI. században.

Osuch, D.: A farmok jövedelmének rétegzése reprezentatív felvételekben (FADN).

Zienkowska, L.: A munkaerő és a tőke hatékonysága Lengyelországban.

Kwiatkowska-Ciotucha, D. – *Zaluska, U.*: A vezetőség értékelése a vállalat helyzetéről.

Szukieloc-Bienkunska, A.: A háztartások életszínvonala.

Kapspryż, B.: A jövedelemeloszlás különbözősége társadalmi és gazdasági csoportonként.

Jarosinski, W.: Fizetések és árak Közép-Európában.

2001. ÉVI 3. SZÁM

Pogorzelski, W.: Rendszerek felmérésének paradigmája.

Fajczak-Kowalska, A.: A kiadások struktúrájának modellejei.

Timofiejuk, I.: Még néhány szó a dinamika méréséről.

Gładys, Z.: Az értéktársaságok homogén rangja, a gazdasági mutatók közötti sztochasztikus függőséget is beleértve.

Kopczynski, J. – *Tyszko, P.* – *Brzychcy, K.*: A betegségek nemzetközi osztályozásában bekövetkezett módszertani változások következményei.

Wirtschaft und Statistik

A NÉMET SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 8. SZÁM

A NACE Rev. 1 gazdasági tevékenységgel foglalkozó válogatott ágazatainak homogenitása.

A szálloda- és vendéglátóipar alakulása 2000-ben.

A német marhahús külkereskedelme a BSE és FMD krízis hátterében.

Vállalatok a szállítási szektorban – a szállítási tevékenység felvételei és struktúrái.

Közúti utasszállítás 1991-től 2000-ig.

Az életen át tartó tanulás statisztikai lefedése.

Súlyosan hátrányos helyzetű személyek, 1999.